

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Alexandra Trochtová

**Právo, morálka a politika v bioetickém
zákonodárství České republiky**

Diplomová práce

Vedoucí práce: MUDr. ThLic. Jaromír Matějka, Ph.D., Th.D.

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. 06. 2018

Alexandra Trochtová

Bibliografická citace

Právo, morálka a politika v bioetickém zákonodárství České republiky [rukopis]: diplomová práce/Alexandra Trochtová; vedoucí práce: MUDr. ThLic. Jaromír Matějka, Ph.D., Th.D. Praha, 2018. 101 s.

Anotace

Ústředním tématem diplomové práce je bioetické zákonodárství v České republice a vliv morálky a politiky na toto zákonodárství. Práce si klade za cíl zjistit, kdo a za jakých okolností ovlivnil existující nebo neexistující zákonnou úpravu vybraných osmi bioetických institutů: umělé přerušování těhotenství, transplantace, výzkum na lidských embryonálních kmenových buňkách, dříve vyslovené přání, umělá reprodukce, změna pohlaví, náhradní mateřství a eutanazie. Práce se v první kapitole zabývá vztahem dvou normativních systémů, a to morálky a práva a ve druhé kapitole se zabývá vztahem morálky a politiky a práva a politiky. Třetí a čtvrtá kapitola reflektuje poznatky z předešlých kapitol na detailní analýze již zmíněných osmi bioetických institutů. Diplomová práce dochází k závěru, že české bioetické zákonodárství je rozkolísané mezi liberálním a konzervativním přístupem a většina podstatných morálních dilemat v zákonné úpravě byla rozhodnuta historicky a dnes představuje morální dědictví zákonodárců předešlých.

Klíčová slova

Bioetika, zákonodárství, právo, morálka, politika.

Abstract

The central theme of this master thesis is bioethical law making in the Czech Republic and the influence of morality and politics on this law making. The main aim of the thesis is to find out who and under what circumstances influences whether and how laws are made in eight bioethical topics: abortion, transplantation, embryonic stem cell research, living will, artificial reproduction, sex change, surrogate motherhood and euthanasia. In its first chapter the thesis discusses the interaction of two normative systems – morality and law; and in its second chapter it discusses the relationship between morality and politics and law and politics. The third and fourth chapters reflect lessons learned from the previous chapters and apply its hypotheses to the analysis of the above mentioned eight bioethical topics. The master thesis arrives at a conclusion that Czech bioethical law making is split between liberal and conservative approaches. Furthermore it concludes that the majority of the most prominent and difficult moral dilemmas in bioethical law making have been decided historically and are part of the country's historical moral heritage.

Keywords

Bioethics, law making, law, morality, politics.

Počet znaků (včetně mezer): 159 417

Poděkování

Děkuji MUDr. ThLic. Jaromíru Matějkovi, Ph.D., Th.D. za vedení práce a za přínosná setkávání nad bioetickými tématy. Rodině a přátelům děkuji za naslouchání a oponenturu mých myšlenek a za jejich velkou toleranci a trpělivost. Při psaní diplomové práce jsem často myslela na ty, kterým bioetické zákony nedávají možnost upravit si vlastní život a smrt podle svých představ. Těm všem bych svoji práci chtěla věnovat.

Obsah

Úvod.....	8
1. Kapitola: právo a morálka.....	13
1.1. Základní paradigmatata morálky a práva	13
1.2. Základní akademické debaty	15
1.3. Závěr	19
2. Kapitola: právo a politika	21
2.1. Úvod.....	21
2.2. Tvorba práva	21
2.3. Proč Parlament?	22
2.4. Role Parlamentu.....	25
2.5. Role zákonodárců	25
2.6. Veřejná politika a morálka.....	27
2.7. Závěr	28
3. Kapitola: bioetické zákonodárství – průsečík práva, morálky a politiky .	30
3.1. Úvod.....	30
3.2. Umělé přerušování těhotenství	33
3.3. Transplantace	39
3.4. Výzkum na lidských embryonálních kmenových buňkách	42
3.5. Dříve vyslovené přání	48
3.6. Umělá reprodukce.....	53
3.7. Změna pohlaví	67
3.8. Náhradní mateřství.....	70
3.9. Eutanazie.....	71
4. Kapitola: závěry z podrobné analýzy bioetického zákonodárství	78
4.1. Morální dědictví.....	78
4.2. Role Poslanecké sněmovny a Senátu.....	80
4.3. Role politických stran a politické příslušnosti	81
4.4. Rozpravy v Parlamentu.....	83
4.5. Progresivní myšlení	86
Závěr	87
Seznam použitých zkratk	90
Seznam literatury	91

Úvod

Motivace

Motivací ke vzniku diplomové práce byla potřeba zjistit, jaké faktory ovlivňují konkrétní úpravy zákonů regulující bioetická témata v České republice. Bioetické zákony mohou zasahovat do nejpodstatnějších aspektů života a smrti mnoha z nás, a je proto otázkou, kdo nebo co má vliv na jejich konkrétní podobu. Proč je v České republice velmi liberálně regulován přístup k umělému přerušování těhotenství, a naopak proč neexistuje zákon o eutanazii? Kdo nebo co ovlivnilo podobu zákona o dříve vysloveném přání, které jednou vysloveno, platí po celou dobu života? Kdo a z jakých důvodů určil horní hranici věku žen pro přístup k umělé reprodukci?

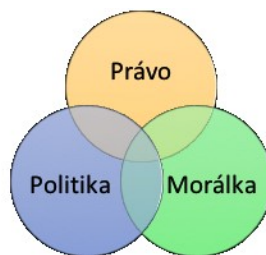
Na základě výše uvedených otázek však vyvstávají otázky obecnější a závažnější: kdo nebo co formuje morálku – je to právo – anebo naopak ovlivňuje morálka právo? Reflektují otázku morálky a práva samotní zákonodárci, kteří právo v důsledku tvoří? A jakým přesvědčením, argumenty či svědomím nebo náhodou se řídí zákonodárci, když mají v rukou životy ovlivňující návrhy zákonů a novel?

Cílem této práce je prozkoumat hranice interakce tří normativních systémů – morálky, práva a politiky – a v jejich průsečíku nalézt odpověď na otázky, jak vzniká česká legislativa upravující bioetická témata a jaký vliv na tento proces mají zákonodárci.

Na rozdíl od jiných diplomových či rigorózních prací si tato diplomová práce neklade za cíl přinášet shrnutí etických argumentů spojených s často kontroverzními legislativními úpravami bioetických institutů; ani nemá pojednávat o historii nebo specifických nedostacích jednotlivých právních úprav; stejně tak nemá v úmyslu přesvědčit čtenáře o správnosti morálních argumentů, na kterých jsou zákony postaveny.

Metodologie

Metodologie diplomové práce je postavena na vztazích mezi třemi odlišnými normativními systémy, a to práva, morálky a politiky a jejich vzájemné interakce podle logiky následujícího jednoduchého Vennova diagramu:

První ze zkoumaných interakcí je mezi normativními systémy morálky a práva. Tato interakce je téma, na němž je postavena samostatná výzkumná oblast právní vědy – a to paradigmatický rozpor mezi právem přirozeným a pozitivistickým. Úkolem první kapitoly bude krátce a schematicky formou deskriptivního popsání stavu akademické debaty vytyčit stěžejní body tohoto rozporu a zhodnotit, jaký vliv má morálka na právo a naopak. Závěry z první kapitoly budou použity v kapitole druhé, třetí a čtvrté ve formě jejich reflexe v samotném zákonodárném prostředí.

Druhá kapitola bude zkoumat dvě interakce, a to interakci politiky a práva, politiky a morálky. Vztah politiky a práva se zaměří na roli zákonodárce jako voleného zástupce lidu, na něhož je přenášena suverenita a který má Ústavou ČR danou zákonodárnou pravomoc. Vztah politiky a morálky bude představen na tzv. „moralistních politikách“, tedy politikách státu s morálním přesahem. Cílem této kratší kapitoly bude vymezit proces přenosu politické odpovědnosti role zákonodárce do tvorby zákonů a politik státu a odůvodnit tak nutnost analýzy rozhodování zákonodárců v bioetickém zákonodárství, ke kterému dojde ve třetí a čtvrté kapitole.

Třetí a čtvrtá kapitola bude zkoumat průsečík práva, politiky a morálky, a to ve formě detailní analýzy šesti platných zákonných úprav a dvou neexistujících zákonů upravující dohromady osm oblastí bioetiky. Tyto kapitoly budou v rámci primárního výzkumu nejobsáhlejší a jejich úkolem bude zjistit, jaké jsou přesně motivace zákonodárců při tvorbě bioetické legislativy. Jsou ovlivněni morálkou a společenskými mravy; náboženstvím; politickou stranou a jejím programem, pod který spadají; názory a představami voličů, které reprezentují; poptávkou vlády, nad kterou mají kontrolu? Třetí kapitola bude zaměřena na kvalitativní analýzu důvodových zpráv, původních stenozáznamů z Parlamentu ČR a hlasování z parlamentních debat k vybraným bioetickým zákonům a na následnou reflexi toho, co přesně tyto debaty zrcadlí. Čtvrtá kapitola přinese podrobné shrnutí poznání ze třetí kapitoly.

Vymezení pojmů

Následující vymezení pojmů nemá být vyčerpávajícím definičním cvičením, které do hloubky analyzuje správnost nebo rozsah vnitřních konfliktů jednotlivých pojmů. Naopak pouze sleduje snadnější orientaci čtenáře v základním pojmosloví tak, aby mu bylo jasné, jak s nimi bude tato diplomová práce dále pracovat. Níže uvedené vymezení pojmů bylo vybráno pro svou jednoduchost a srozumitelnost, nikoliv pro vyčerpávající nebo nejerudovanější obsah.

Právo

V nejobecnější definici právo, jako jeden z mnoha normativních systémů, „představuje systém právních norem jako obecně závazných pravidel chování, stanovených nebo uznaných státem ve státem stanovené formě a vynutitelných státní mocí“ (Harvánek 2013, s. 29). Právo je úzce svázáno se státem a vykazuje proto znaky obecné závaznosti, státem uznané formy a vynutitelnosti státní moci a „realizuje se chováním svých subjektů – adresátů norem. Ti svým chováním naplňují skutkové podstaty obecně vymezené v hypotézách právních norem a působí právní následky stanovené v dispozicích, eventuálně v sankcích těchto norem“ (Maršálek 2008, s. 139).

Mrav, morálka, etika

Mrav, morálka, etika jsou na sebe navazující pojmy, které mají nesčetně definic. Jan Sokol, jeden z předních českých filozofů, definuje mrav jako „souhrn naučených kulturních vzorců jednání a chování, k němuž společnost všechny své členy více nebo méně razantně vede“ (Sokol 2014, s. 69). Společný mrav je schopen proměny v čase, je fluidní a co se nepředá další generaci, to přestane být společným mravem.

V okamžiku, kdy se ale projevy společného mravu setkají v konfliktu, nastupuje individuální morálka – nutnost každého jednotlivce posoudit, jestli bude společenský mrav následovat či nikoliv. Individuální morálka je tímto povýšena nad povrchnost mravů a poměřuje mravy na vahách svědomí (Sokol 2014, s. 76). K doplnění pojmu morálky lze použít méně filozofující definici z učebnice teorie práva, kdy morálka „představuje soubor představ a názorů o dobru a zlu, resp. soubor příkázání, která umožňují uskutečnění dobra v lidské pospolitosti – soubor určitých standardů chování“ (Harvánek 2013, s. 98).

Etika nahlíží na mrav i morálku ilustrativně z ptačí perspektivy a je to „ta část praktické filozofie, která se ptá po dobrém, lepším a nejlepším“ (Sokol 2014, s. 75). Etika, potažmo praktická filozofie, podle Sokola tedy „vyrůstá z naléhavé potřeby nějak skloubit na jedné straně individuální morálku a její reflexivní hodnocení sebe sama, jak je vyžaduje „objev“ vlastního nitra a svědomí, a na druhé straně nezbytnost jisté veřejné či společenské shody, pokud jde o hodnocení a rozhodování vnější, včetně mravních základů práva“ (Sokol 2014, s. 156).

Právní a morální normy

Právní normy se při regulaci společenských vztahů potýkají s jinými neprávními sociálními normami společnosti (například s normami náboženskými, jazykovými, politickými, apod.) a samozřejmě s normami morálními.¹ Právní i morální normy „plní především funkci sociální kontroly sociálního chování (jednání) tím, že objektivizují kritéria hodnocení chování a určité způsoby chování preferují (sankcionují)“ (Harvánek 2013, s. 26). Právní a morální normy tak každá svým způsobem regulují chování společnosti a mohou působit i jako nástroje sociálního inženýrství (Večeřa a Urbanová 2011, s. 23). Často také právní i morální normy používají stejnou sémantiku, protože morálka „postrádá kodifikované textuální rámce své komunikace. Proto nám také připadá, že morálka je současně nikde i všude a že je jí současně nadbytek i nedostatek“ (Příbáň 2007, s. 38).²

Největší rozdíl mezi normami práva a morálky je v jejich vymahatelnosti. Vymahatelnost práva se uskutečňuje skrz předem dané instituce a za předem daných okolností v platném právu, stejně tak jako následují sankce za porušení norem platného práva tam, kde to právo vyžaduje. Právní normy mohou být opravňující i příkazující a jak připomíná Ota Weinberger, „právo se vztahuje pouze na chování, které lze upravit, stanovit, tj. na chování, které může být zajištěno dokazováním v právním řízení. Takové

¹ Zbyněk Šín v ojediné knize o české tvorbě práva Parlamentem vyzdvihuje podstatu právní regulace „v působení právní normy na společenské vztahy, jež zpravidla uskutečňuje prostřednictvím systému právních vztahů. Právní regulace jako nástroj řízení vytváří systém pravidel společenského řízení a vztahů v souladu se sociálně ekonomickými podmínkami, usměrňuje společenské vztahy z hlediska právních vztahů a jejich právních záruk a současně i rozvoj nových společenských vztahů“ (Šín 2009, s. 37).

² Jiří Příbáň dále pokračuje: „Ačkoli právní systém může bezprostředně přejímat normativní premisy z oblasti morálky nebo politiky, děje se tak pouze jejich *juridifikací*, tj. převedením do kódu „legální-nelegální... V moderní společnosti se morálka ukazuje jako nevhodná coby základ či důvod platnosti právních norem. Ačkoli je možné odvolávat se na ni v různých fázích právní interpretace a argumentace, nejdříve musí podstoupit zmiňovaný proces *juridifikace*, aby se stala součástí právní komunikace... Morální systém má svůj kód „dobrý-špatný“, právní systém má svůj kód „legální-nelegální“ a politický kód „vláda-opozice“ (Příbáň 2007, s. 34–37).

omezení, pokud jde o okruh toho, co lze stanovit, morálka se svými postuláty nezná“ (Weinberger et al. 1995, s. 69).

Naopak „morálka je normativní v tom smyslu, že člověka omezuje v jeho možnostech jednání... z normativního hlediska nejsem omezován v možnostech samotného jednání, ale v možnostech jeho odůvodnění“ (Sobek 2016, s. 68). V morálce jsou sankce za porušení norem morálky ponechány na společensko-politických sankcích a nejsou vymahatelné před institucemi práva.

1. Kapitola: právo a morálka

1.1. Základní paradigmatu morálky a práva

Vztah práva a morálky je jedním z nejdůležitějších vztahů v moderní právní filozofii a teorii a ve své nejčastější podobě je tento vztah analyzován skrz širší a dodnes neuzavřenou debatu mezi dvěma školami právního myšlení – pozitivistického a přirozenoprávního. Následující dvě podkapitoly 1.1.2. a 1.1.3. proto budou věnovány krátkému exkurzu do této historicky obsáhlé polemiky³; další podkapitola 1.2 se bude věnovat nastínění dvou zásadních právních akademických debat, a to mezi právníky Hartem a Fullerem a Hartem a Devlinem. Účelem této kapitoly je čtenáři přiblížit základní filozoficko-právní argumenty o vztahu morálky a práva tak, aby byly srozumitelné při jejich aplikaci v kapitole druhé, třetí a čtvrté této diplomové práce.

1.1.1 Přirozenoprávní škola

Zastánci přirozenoprávní teorie argumentují, že pomocí kognitivních schopností analýzy a empirického poznání lze dojít k tomu, co je správné právo. Nemohou pouze konstatovat fakt, že objektivní přirozenoprávní důvody existují – musí hledat argumentaci a odůvodnění takové objektivní platnosti. Ota Weinberger rozděluje odůvodnění platnosti přirozenoprávní školy myšlení na čtyři skupiny: teologické přirozené právo, které odvozuje platnost práva od Boha; racionalistické právo, které lze odvodit od lidského rozumu; intuitivní přirozené právo, které nám dává intuice; antropologické přirozené právo, které vychází z podstaty samotného člověka (Weinberger et al. 1995, s. 58). Odůvodnění platnosti práva, které je mimo právní a nad právem, by podle zastánců přirozeného práva mělo sloužit jako pomocník při rozhodování soudů, při interpretaci práva a samozřejmě při ospravedlnění platného práva.⁴

³ Právu a morálce se samostatně věnuje několik diplomových prací, které mohou posloužit zvědavému čtenáři k získání hlubšího exkurzu do této tematiky, a to například práce Márie Pastorákové (Pastoráková 2010) nebo Tomáše Císaře (Císař 2009).

⁴ Jan Sokol definuje a zároveň brání přirozenoprávní vztah morálky a práva následovně:

„Zdá se mi, že právě úzkostlivá snaha morálku z práva vypudit může způsobit, že se vyhozena dveřmi vrací zpátky oknem, a to nerozpoznána – a tedy nereflektována. Ve skutečnosti je morálka, společně sdílené přesvědčení o tom, že se určité věci nesmějí, nejen společenskou matricí či podložím, z něhož právo pozvolna vyrůstá a postupně se vyděluje, ale i prostředím, v němž se soudci a celé právo pohybuje a žije. Ani zákonodárce se nemůže vyhnout obrátům jako „dobré mravy,“ „dobrý hospodář“ nebo „cena v místě obvyklá,“ které na ni přímo odvolávají... Aby tyto mravní vlivy – obecně spíše žádoucí – neohrožovaly jistotu práva, nezbyvá než si je naplno přiznat a reflektovat. Neboť jen tak se jim lze za určitých okolností také bránit“ (Sokol 2011, s. 85).

Slabinami přirozenoprávní argumentace je fakt, že „předpoklad existence objektivních přirozenoprávních axiomů nepřispívá k právněpolitické argumentaci, ani k řešení problematických případů – pouze předstírá, že tato argumentace má ryze kognitivní charakter“ (Weinberger et al. 1995, s. 60).⁵ V přirozeném právu jsou nadpozitivní principy platného práva morální částí práva a „morálka a právo jsou prolínající se systémy... Morální principy jsou používány jako subsidiární normativní ustanovení práva“ (Weinberger et al. 1995, s. 61).

1.1.2 Pozitivistická škola

Ve druhé polovině 19. století vzniká právní pozitivismus jako teoretická pozice, která zdůvodňuje platnost práva „nikoli proto, že je morální, ale proto, že je společensky institucionalizované“ (Weinberger et al. 1995, s. 62). Pozitivisté jsou non-kognitivisté, vychází tedy z premisy, že odůvodněnost práva nelze poznat kognitivně, stejně tak jako nelze poznat správnost právních norem. Právní normy buď existují, nebo neexistují a hledat za nimi metafyzické důvody, které by nám objasnily jejich původ a důvod, je nemožné. Právní pozitivismus pojímá právo jako „hierarchicky uspořádaný a nerozporný systém norem daný státem, který je nezávislý na svém okolí – nejen na morálce, ale i politice a ekonomice – a který se utváří podle svých zákonností“ (Maršálek 2008, s. 39–40).

Ota Weinberger dělí pozitivně právní učení na tyto kategorie: historický právní pozitivismus, který „právní systém chápe jako historicky vzniklý sociální fenomén“; normativistický pozitivismus, který „pojímá právo jako zvláštní normativní předmět myšlení... aniž je nutno uvažovat o dalších společenských skutečnostech, jako například sociální struktuře, sociálních vztazích a podobně“; realistický pozitivismus, který „chápe skutečnou existenci a působení právního „štábu“, tj. soudů a jiných státních orgánů, jako reálný systém, jemuž samotnému lze připisovat pozitivitu (platnost)“; institucionalistický právní pozitivismus, „který zaujímá stanovisko spojující prvky normativismu a realismu“ a jehož byl samotný Weinberger zastáncem (Weinberger et al. 1995, s. 59–60).

⁵ Tomáš Sobek, kritik přirozenoprávní školy, k tomu dodává: „Právní moralismus je názor, že stát by měl pomocí prostředků veřejné moci vynucovat morálku, vlastně jde o to, že morálka bere do své ruky meč veřejné moci. Právní moralisté se sice neshodnou na tom, co je (objektivně) nemorální, například jestli je nemorální prodat svoji vlastní ledvinu, ale shodnou se na tom, že obsah práva má korespondovat morálce. Morálka je prý veřejná záležitost a má korespondovat morálce“ (Sobek 2011b, s. 10).

Pozitivistům je nejčastěji vytýkán jejich formalismus, který některé pozitivisty vede k závěrům, že i nemorální právo je stále právem, pokud splňuje všechny náležitosti legality. Tato kritika je nejčastěji spojována se zákonodárstvím nacistickým a komunistickým, které nebylo morální, ale bylo formálně správné.

1.2 Základní akademické debaty

Právě výše uvedený problém nacistického a komunistického režimu, v průběhu kterých docházelo k legitimizaci nespravedlnosti a nehumánnosti platným právem dané doby, přinutil zastánce výše uvedených právních proudů myšlení k přehodnocení argumentace, stejně tak, jako je k tomu donutil pokrok ve společnosti v podobě dříve neexistujících nebo tabuizovaných morálních dilemat (například existence antikoncepce nebo detabuizace homosexuality). Ve druhé polovině 20. století dochází k několika akademickým střetům mezi zastánci obou myšlenkových proudů a tyto střety vedené skrz knihy a akademické články dodnes slouží jako základní stavební deska pro nové argumenty a problematiku rozvíjející články, knihy nebo konference. Pro pochopení základů této stavební desky budou následující odstavce věnovány dvěma zásadním polemikám, a to mezi právníky Hartem a Fullerem a Hartem a Devlinem. Tyto polemiky byly vybrány nejen pro svou důležitost, ale také pro jejich obraznost vysvětlující spor morálky a práva pro neprávnické.

1.2.1 Debata mezi Hartem a Fullerem

Polemika Harta a Fullera začala v roce 1958, a to publikováním Hartova článku v Harvard Law Review s názvem „*Positivism and the Separation of Law and Morals*” a odpovědí Fullera „*Positivism and Fidelity to Law — A Reply to Professor Hart*” v tomtéž čísle odborného časopisu.⁶ Debata Harta s Fullerem trvala přes deset let a dodnes rezonuje filozofií práva jako jedna z nejpodstatnějších právnických debat 20. století. Není účelem této diplomové práce replikovat celou debatu a její právnícké finesy⁷ – pro účely této práce bude debata shrnuta v částech, které se věnují specificky vztahu morálky a práva.

⁶ Debata však pokračovala dále, a to vydáním Hartovy knihy „Pojem práva“ v roce 1961, jejížto publikace byla následována knihou Fullera „Morálka práva“ z roku 1964. Na tuto knihu Hart napsal recenzentní článek opět do Harvard Law Review v roce 1965 pod názvem „Review of The Morality of Law.” Fuller neodolal a v roce 1969 vydal druhé vydání své knihy „Morálka práva“, tentokrát s přidanou kapitolou „Odpověď kritikům” (Boldys 2017).

⁷ Čtenářsky přívětivé shrnutí přináší diplomová práce Vojtěcha Boldyše „Právněfilozofická debata mezi H.L.A. Hartem a L.L. Fullerem“ (Boldys 2017), která se věnuje pouze této obsáhlé debatě.

Fullerova morálka a právo v knize „Morálka práva“

Fuller na úvod své knihy rozděluje morálku na morálku aspirace a morálku povinnosti. Ve zkratce je morálka aspirace „morálka dobrého života, výtečnosti, nejplnějšího uplatnění schopností člověka“ a morálka povinnosti stanovuje „základní pravidla, bez nichž není uspořádaná společnost možná“ (Fuller 1998, s. 13). Na příkladu regulace hazardu Fuller ilustruje rozdílnost těchto morálek: moralista morálky povinnosti, kdyby se stal zákonodárcem, by hazard zákonně omezil pro jeho podstatu samotnou a pro jeho nepřímé důsledky. Naopak z pohledu morálky aspirace by hypotetický zákonodárce hazard odsoudil jako chování, „které se nehodí k bytosti s lidskými schopnostmi... ale na zákon by takto vyneseny soud neměl žádný vliv, protože neexistuje způsob, jakým by zákon mohl donutit člověka, aby dostal nejlepším vlastnostem, kterých je schopen“ (Fuller 1998, s. 16). K zákonodárství si tedy moralista morálky aspirace musí přizvat svého kolegu moralistu morálky povinnosti.

Dalším podstatným bodem Fullerova příspěvku k debatě o právu a morálce je vymezení vnitřní a vnější morálky práva. Vnitřní morálka práva je v jeho teorii převážně „morálkou aspirace, nikoliv morálkou povinnosti. Musí se dovolávat především smyslu pro správcovství a řemeslnické hrdosti“ (Fuller 1998, s. 45). Na alegorii o králi Rexovi, který se pokouší neúspěšně reformovat zákonodárství své země, Fuller vymezuje osm základních pravidel pro vnitřní morálku práva. Jsou to pravidla procedurální a odpovídají klasické teorii o vládě práva (rule of law) – například obecnost práva, zamezení retroaktivity, jasnost zákonů, zveřejnění zákonů a soulad mezi zákony. Fuller zasazuje svých osm procesních principů do přirozeného práva, nikoliv však jako něco „vyššího“ nebo lepšího, ba naopak jako něco velmi bazálního „jako přirozené zákony tesařského řemesla, nebo alespoň jako zákony, které respektuje tesař, jenž chce, aby dům, který staví, stál a sloužil těm, kdo v něm budou bydlet“ (Fuller 1998, s. 92). Fullerových osm bodů je tak v jeho kategorizaci přirozené právo procesní, a to tvoří vnitřní morálku. Naopak vnější morálka je pro Fullera přirozené právo hmotné, které řeší například progresivní daň nebo utiskování žen (Fuller 1998, s. 92). Vnější morálkou se však Fuller ve svém díle dále podrobněji nezabývá.

Je to právě Fullerova vnitřní morálka práva, která přitahuje nejvíce kritiky, protože se příliš podobá standardním požadavkům legality práva. Hart se proti tomuto pojetí morality vnitřní morálky ostře vymezuje, protože nevidí důvody, proč by procesní pravidla vlády práva (legalita) měla mít morální základ nebo jakkoliv právo spojovat

s morálkou, ale sám nepopírá, že existuje jistý „minimální obsah přirozeného práva“ s jednoduchým cílem přežití.

Hartova morálka a právo v knize „Pojem práva“

Hart se věnuje vztahu morálky a práva zejména v kapitolách osm „Spravedlnost a morálka“ a devět „Zákony a morálka“, ze kterých paradoxně vyplývá Hartova blízkost k pozicím právníků školy přirozeného práva.

Nejprve poukazuje na to, že morální a právní pravidla závazku a povinnosti mají společný nejen slovník, ale i některá shodná kritéria. Například fakt, že jak morální, tak právní závazky jsou koncipovány tak, „aby jednotlivce zavazovaly nezávisle na jeho souhlasu a jsou podloženy závažným společenským tlakem, který má vest k jejich dodržování“ (Hart 2004, s. 173). Jednání v souladu s právními i morálními pravidly není tedy něco, za co je třeba chválit, ale je to minimální společenská nutnost. Na tomto základě Hart připouští minimální vliv přirozeného práva na právo pozitivní⁸ a definuje minimální obsah přirozeného práva na pět „zjevených pravdách“.⁹

Hartovy přirozenoprávní pravdy však neznamenají, že existuje přirozenoprávní pravidlo, „podle něhož by bylo možné například rozhodnout, zda máme v důsledku lidské zranitelnosti zakázat prodej nožů mladistvým, nebo zda by určité zdroje měly být výlučně

⁸ Hart k minimálnímu vztahu a práva dodává následující: „Právo každého moderního státu v mnoha ohledech ukazuje, že na ně má vliv jak přijímaná morálka, tak širší morální ideály. Tyto vlivy pronikají do oblasti práva jak okamžitě a přímo, prostřednictvím zákonodárství, tak i potichu a pozvolna, skrze soudní postupy... Zákony mohou být například pouhými „právními schránkami“ a výslovně stanovovat, že musí být naplněny pomocí morálních principů. Rozsah působnosti vynutitelných smluv může být omezen odkazem k pojetí morálky a férovosti. Odpovědnost za občanské či trestní delikty může být upravena podle převládajících názorů na odpovědnost morální. Tato fakta – ani to, že stabilita právních systémů je na takových typech shody s morálkou částečně závislá – nemůže popřít žádný pozitivista. Pokud pokládáme za nezbytný vztah práva a morálky právě tyto skutečnosti, musíme připustit, že takový vztah existuje“ (Hart 2004, s. 201–202).

⁹ Konkrétně je Hartových pět „zjevených pravd“ definováno následně (Hart 2004, s. 192):

1. Lidská zranitelnost – křehkost lidského života formuje jeden z nejdůležitějších a zákazů společných práva a morálce, a to nezabíjet a nezpůsobovat tělesnou újmu.
2. Přibližná rovnost – žádný jednatel není natolik silnější než jiný na to, aby ostatní mohl donekonečna ovládat.
3. Omezený altruismus – lidé nejsou jenom zcela dobří nebo jenom zcela špatní, a i přes občasné altruisty se ve společnosti nachází agresivita v takové míře, že pokud by nebyla řízena a kontrolována, vymkla by se kontrole a cíl přežití by nemusel být naplněn.
4. Omezené zdroje – základní materiální lidské potřeby se musí vyrobit, vydobýt a získat, a tudíž je nutné mít úctu ochranu vlastnictví.
5. Omezené porozumění a síla vůle – lidé mají tendence upřednostňovat vlastní krátkodobé zájmy před dlouhodobými zájmy, a proto je nutné mít zavedené mechanismy, které by tyto zaslepené a krátkodobé tendence sankcionovaly.

ve státním vlastnictví. Tíha takového rozhodnutí spočívá výlučně na zákonodárci nebo na soudcích“ (Příbáň et al. 2011, s. 31). Fuller dále toto tvrzení specifikuje, když dodává:

... zákonodárce nemá podle právních pozitivistů žádnou zvláštní a omezenou roli, není s výkonem jeho funkcí spjata nic, co by bylo možné nazvat „morálkou rolí“... Pozitivisty vidí právo v okamžiku jeho vydání zákonodárcem, a potom v okamžiku jeho působení na právní subjekt. Nevidí zákonodárce a občana v jejich vzájemném působení a vzhledem k této neschopnosti také není schopen vidět, že vytvoření účinné interakce mezi nimi je neodmyslitelnou součástí samotného práva (Fuller 1998, s. 177–178).

Závěr debaty mezi Hartem a Fullerem

Rozdíl mezi pojetím práva a morálky mezi Fullerem a Hartem přetrvává, neboť pro Harta v žádném případě právo není závislé na morálce, ba i morálce odporující zákony mohou být legální; pro Fullera naopak platí, že právo a morálka spolu souvisejí a „žít dobrý život vyžaduje víc než jen dobré úmysly, i když jsou obecně sdílené; vyžaduje to podporu jasných směrnic, síť pro interakci mezi lidmi, něco, co – přinejmenším v moderní společnosti – může poskytnout jedině zdravý právní systém“ (Fuller 1998, s. 187–188).

Je však patrné, že rozdíly v pojetí vztahu práva a morálky nejsou mezi Hartem a Fullerem tak dramatické, jak by tomu odpovídala přes deset let trvající akademická disputace.¹⁰ Pro zákonodárce z této debaty vyplývá, že zákony by měly bezpodmínečně dodržovat principy legality, a pokud tak nečiní, nejsou právem – a to jak v pojetí Harta, tak Fullera. Co se samotného obsahu zákonů týče, Hart stejně jako Fuller přiznávají velkou diskreci zákonodárcům (Fuller v rámci jeho „vnější morálky práva“, Hart z povahy platného práva).¹¹

1.2.2 Debata mezi Hartem a Devlinem

Druhá podstatná debata o vztahu práva a morálky na poli právní filozofie ve 20. století se odehrála mezi Hartem a Devlinem. Na pozadí této debaty byl ve Velké Británii platící

¹⁰ Jiří Příbáň tento soulad komentuje následovně: „Oba právní filosofové totiž vycházejí ze sociologické analýzy práva, což znamená, že právo se musí zkoumat jako sociální, nikoli morální nebo politický fenomén... Dnes jsme totiž poučeni Hartem, Fullerem a mnoha dalšími právními filosofi a sociology, že právo není politická vůle, ani soubor morálních příkázání, ale systém obecných pravidel regulující sociální chování“ (Příbáň et al. 2011, s. 32).

¹¹ Tomáš Sobek k tomuto cituje německého právníka Radbrucha (Sobek 2011b, s. 68): „Smyslem práva jako normativního systému je autoritativní řešení morálních neshod, protože jestliže nikdo není schopen určit, co je objektivně spravedlivé, musí zákonodárce svojí vůlí autoritativně stanovit, co je legální (RADBRUCH, G. Rechtsphilosophie. 2. Auflage. Heidelberg, 2003 (1932)).“

zákon z roku 1885, který kriminalizoval homosexualitu. Po druhé světové válce a několika významných procesech¹² se vláda Velké Británie rozhodla ustanovením Wolfendenovy komise zjistit, jestli by homosexualita (konkrétně homosexuální styk v soukromí a za souhlasu všech přítomných) neměla být dekriminalizována (Cane 2006). Komise došla k závěru, že by k dekriminalizaci mělo dojít, na což negativně zareagoval uznávaný soudce Lord Patrick Devlin ve svém projevu před Britskou akademií v roce 1959¹³, na základě čehož s ním začal polemizovat již zmiňovaný britský právník H. L. A. Hart.¹⁴

První stěžejní Devlinův argument je postavený na předpokladu, že společnost má právo se bránit, a tudíž trvat na dodržování jistých morálních konformit, které společnost udržují pohromadě. A pokud společnost takové právo má, může trvat na využívání práva k jejímu prosazování (Devlin 1965, s. 22–23).

Pro tuto diplomovou práci je druhým relevantním argumentem Devlinova teze „Demokracie a morálka“ v kapitole pět souboru přednášek „Enforcement of morals“, kterou výstižně shrnuje Dworkin:

... musí-li členové zákonodárného sboru rozhodnout nějaký morální problém (což na základě jeho hypotézy musí, jestliže nějaká praxe ohrožuje nějaké vysoce ceněné společenské uspořádání), musí se řídit morálním konsensem, ke kterému společnost jako celek dospěla, protože tak si to žádá princip demokracie a protože společnost má právo jednat podle svého (Dworkin 2001, s. 314).

Hart odporuje Devlinovi v obou případech, když namítá, že Devlinova definice morálky společnosti je naprosto neopodstatněná a postavená na špatném pochopení společnosti. Navíc nic neukazuje na fakt, že společnost, jejížto sdílená morálka nebude reflektována v právu, se rozpadne a neubrání se (Bassham 2012). Hart jako liberál naopak dodává, že jediným měřítkem omezení svobody je princip újmy ostatních („harm to others“) (Caron 1969, s. 30).

1.3 Závěr

¹² Například s matematikem Alanem Turingem, který rozluštil německý námořní kód Enigma a který byl za svoji homosexualitu odsouzen s nutností podstoupit řízenou „léčbu“.

¹³ Lord Patrick Devlin se tématu věnoval i v následujících přednáškách a člancích, které souborně vyšly v knize „Enforcement of morals“ (Vynucování morálky) v roce 1965.

¹⁴ Podrobnému shrnutí debaty mezi Hartem a Devlinem se věnuje například bakalářská práce Matěje Feldeka „Vztah konzervatismu a liberalismu na pozadí debaty Hart/Devlin - pohled na problematiku prosazování morálky politikou“ (Feldek 2011).

Vymezení normativní právní debaty vztahu morálky a práva je sondou do právní vědy, která měla za účel vymezit na teoretické úrovni rozdíl mezi normativními systémy práva a morálky. Z výše uvedeného je patrné, že mezi akademiky nikdy nepanovala a dosud nepanuje shoda vlivu morálky na právo nebo práva na morálku. Stejně tak nepanuje shoda v tom, co je přesně zdrojem platnosti práva – je to jen procesní legitimita, kterou splňuje platné právo, anebo je to i obsah platného práva, který zrcadlí morálku společnosti, čímž legitimuje platnost práva? Podstatou je fakt, že morálka a právo jsou dva normativní systémy, které na sebe mohou, ale nemusí působit.

Kdo nebo co tvoří morálku jako normativní systém, je velmi těžké identifikovat, ale kdo nebo co tvoří platné právo, lze identifikovat snadněji. Proto aplikace poznatků z této debaty do reálné praxe tvorby práva, které reguluje morální normy a uzákoňuje tak jednu verzi morálního přesvědčení, bude předmětem následujících tří kapitol, jež by měly objasnit, jestli a jak je vztah morálky a práva reflektován v politikách státu a v samotném zákonodárství.

2. Kapitola: právo a politika

2.1 Úvod

Předchozí kapitola dala nahlédnout do složitého vztahu práva a morálky, který zůstává na teoretické úrovni nevyřešen a neodpovídá na otázku, proč jsou bioetické zákony v České republice napsány tak, jak jsou napsány – může za to kolektivní morálka v daném čase, nebo morálka zákonodárců v daném čase, anebo morálka v bioetických zákonech vůbec nefiguruje?

Abychom se přiblížili odpovědím na tyto otázky, bude nutné ve druhé kapitole vymezit další komplikované území dvou normativních vztahů, a to politiky a práva a politiky a morálky. Druhá kapitola si tedy za cíl klade teoreticky vymezit pojem „tvorby práva“; analyzovat, jakým způsobem a proč je v parlamentních demokraciích zákonodárství svěřováno právě parlamentům; načrtnout roli zákonodárců v zákonodárném procesu a roli veřejných politik v otázkách morálky.¹⁵ Tímto postupem by měla být připravena základna pro třetí kapitolu, ve které se morálka, právo a politika potkají v analýze bioetického zákonodárství v České republice.

2.2 Tvorba práva

Tvorbu práva můžeme rozlišit na tvorbu heteronomního a autonomního práva. Za autonomní právotvorbu se považuje například uzavření smlouvy nebo vytvoření stanov, kdy osoba podřízená právní regulaci je současně jejím tvůrcem, případně ji alespoň významně ovlivňuje (přičitatelnost vůle). Za heteronomní právotvorbu považujeme legislativní proces (tvořen parlamentem a exekutivou), soudní rozhodování a právotvorbu pomocí dekretů nebo jiných exekutivních nařízeních, kdy se předpokládá podřízení pravidlům cizí vůle (Gerloch et al. 2008, s. 16).

V reprezentativní demokracii si však tvorbu práva nejtradičněji spojujeme s tvorbou legislativy parlamentem, kdy zákony tvořené parlamentem dodávají legitimitu celému přenosu moci od lidu jako suveréna na parlament jako voleného reprezentanta.¹⁶ Tvorba

¹⁵ V oboru právní vědy se teorii zákonodárství věnuje celý samostatný podobor „legisprudence“, který se pomalu a postupně vyvíjí a v České republice se mu věnuje několik málo akademiků (Kokeš 2014; Kysela 2006; Sokolová et al. 2005). Celá druhá kapitola by se proto dala metodologicky zasadit do jedné ze zkoumaných oblastí legisprudence, bohužel to však limitovaný rozsah této diplomové práce neumožňuje a druhá kapitola zůstává legisprudencí alespoň inspirována.

¹⁶ O důležitosti legislativního procesu se Oto Weinberger vyjádřil následovně:

práva je v České republice svěřena Parlamentu České republiky v článku 15 odstavce 1 Ústavy České republiky: „zákonodárna moc v České republice náleží Parlamentu ČR“ (Ústava České republiky 1992). Deklarace funkce Parlamentu je tedy jasná a transparentní, i když má Parlament i další sekundární funkce.

Již méně je tvorba práva, alespoň v českém a kontinentálním právu, spojována se soudním rozhodováním. Soudci jsou nevolení a jejich primárním účelem je aplikovat právo a rozhodovat, nikoliv měnit a tvořit legislativu.¹⁷ I to se samozřejmě děje a míra soudního aktivismu a soudní tvorby práva je předmětem samostatných výzkumů a kontroverze. Tato diplomová práce se zaměří pouze na heteronomní tvorbu práva skrz zákonodárny proces a soudcovskou tvorbu práva v oblasti bioetiky ponechá tématem pro budoucí výzkum.

2.3 Proč Parlament?

Z výše uvedené podkapitoly je patrné, že parlamentům je ústavně svěřená pravomoc tvorby práva a je to první a základní funkce, která je s parlamentem asociována. Zůstává však otevřené, proč tuto pravomoc svěřujeme právě parlamentu, a ne třeba malé skupince volených expertů nebo vládě či rovnou voleným či nevoleným soudcům. Tuto otázku si klade Jan Kysela v knize „Zákonodárství bez parlamentů“ (Kysela 2006, s. 11) stejně tak jako Jeremy Waldron ve svém článku „Representative lawmaking“ (Waldron 2009) a jejich vysvětlující odpovědi se dají shrnout do následujících bodů:

2.3.1 Demokracie a reprezentace

Přímo volený parlament je jedním z pilířů reprezentativní demokracie. Volení zákonodárci mají svoji legitimitu odvozenou právě od volby lidu jako suveréna, kdy dochází k přenosu suverenity z lidu na volené reprezentanty. Soudci ani exekutiva takový zdroj legitimacy nemají, a proto ústavy primárně svěřují tvorbu práva moci zákonodárné

„Organizace zákonodárského procesu je podstatným elementem demokratické struktury státu. Jde přitom o demokratickou vůli k tvorbě funkčních, efektivních a technicky kvalitních zákonů. To předpokládá dobře organizovanou souhrnu zákonodárského orgánu (parlamentu), byrokratického aparátu ministerstev a demokraticky zastupovaných zájmů. Zde mají hrát podstatnou roli i právní a sociální vědy“ (Weinberger et al. 1995, s. 192).

¹⁷ Jak shrnuje Tomáš Sobek: „Vláda práva je vládou obecných pravidel, a ne vládou osobních názorů jednotlivců. Navíc, politickou legitimitu k vyřešení morálního nesouhlasu v demokratické společnosti má demokraticky volený zákonodárce, nikoli soudce, který je pouze jmenovaný. Soudce svými morálními postoji totiž reprezentuje jenom své osobní názory, zatímco zákonodárci reprezentují názory svých voličů“ (Sobek 2011a, s. 186).

(volené). Je nutné podotknout, že ne všude jsou zákonodárci voleni přímou volbou¹⁸ a ne všude jsou soudci jmenováni bez přímé volby.¹⁹ Nicméně i přesto parlament zůstává reprezentací voličů, kde co se týká všech, má být všemi rozhodováno (Kysela 2006, s. 13–14).

Viděno očima některých politických filozofů a například i některých současných českých politiků, reprezentativní demokracie je druhá nejlepší možnost jak vládnout. První nejlepší volba je přímá demokracie, kdy každý občan může rozhodovat o podobě zákona. Waldron však argumentuje, že to je nesprávný argument a že volená reprezentace je pro tvorbu zákonů lepší než přímá demokracie (Waldron 2009, s. 335). Skrz volené reprezentanty se totiž deliberace o zákonech zjednodušuje v tom, že abstrahuje, generalizuje a asimiluje, což ve výsledku naplňuje jeden z aspektů vlády práva, totiž to, aby zákony nebyly jmenovitě určené, ale obecné. Je obtížné si představit, jak hodiny jednání a desítky návrhů a pozměňovacích návrhů mohou být nahrazeny milióny lidí najednou tvořící zákony.

2.3.2 Transparentnost, odpovědnost a deliberace

Každému občanu musí být z textu Ústavy ČR patrné, že jeho největší šancí ovlivnit zákonodárství je skrz Parlament, kterému tato funkcionalita byla svěřena. Transparentnost je u parlamentního rozhodování zajišťována veřejným jednáním Parlamentu a přístupem občana k těmto jednáním (případně k záznamům z jednání).²⁰ Rozhodování v Parlamentu je postaveno na veřejné debatě a rozpravách při schvalování návrhů zákonů nebo jejich novel. Tato debata je synergií zájmů vlády, občanské veřejnosti, organizovaných skupin a politických stran. Debata probíhá pod drobnohledem občanů, opozice a za přítomnosti médií, což například neplatí pro jednání vlády.²¹

¹⁸ Například horní komora Britského Parlamentu – Sněmovna lordů – má současných 782 lordů jmenovaných, nikoliv volených (UK Parliament 2018a).

¹⁹ Například v roce 2016 ve Spojených státech amerických proběhlo 63 politických a nepolitických voleb do Nejvyšších nebo apelačních federálních soudů ve 34 státech (Ballotpedia 2018).

²⁰ Česká monografie „Teorie a praxe tvorby práva“ k tomu dodává, že „parlament má vždy alespoň teoretickou možnost o věci veřejně diskutovat a přiblížit ji tak občanům, což je role, kterou může hrát bez ohledu na svou skutečnou váhu v určování podoby zákonů... sama skutečnost veřejného projednání je totiž prvkem kontroly“ (Gerloch et al. 2008, s. 33).

²¹ Kysela roli parlamentu v procesu participace, deliberace a kontradiktornosti shrnuje následovně:
„1. Parlamentní rozhodování má potenciál zohledňovat rozličné zájmy a mínění, neboť se jej účastní relativně vysoký počet osob z různých prostředí;
2. v parlamentu je přítomno více politických stran a zejména opozice, která ve vládě vcelku logicky chybí;
3. způsob přípravy a přijímání rozhodnutí v několika čteních, ve výborech, na veřejných slyšeních a v plénu svědčí rozvažování o věci, tedy deliberaci, opět za účasti širšího spektra osob;
4. přítomnost opozice a médií nutí i koherentní vládní většinu vysvětlovat a zdůvodňovat své rozhodnutí – garantována tak je zásada kontradiktornosti, vycházející ze svobodné výměny názorů a stanovisek za

Recipročně je k transparentnosti a odpovědnosti navázána i odpovědnost Parlamentu vůči občanovi. Člen Parlamentu je přímo odpovědným občanovi, který mu dal mandát k reprezentaci, a proto je člen parlamentu daleko blíže občanovi co do vztahu odpovědnosti, než je to například u ministra nebo úředníka (Kysela 2006, s. 17).

2.3.3 Obsazenost

Ač se to může zdát nepodstatné až banální, ale počet zákonodárců v poměru k počtu ústavních soudců nebo vládního kabinetu je vždy mnohonásobně v převaze, z čehož lze odvodit zvýšenou legitimitu.²² Waldron argumentuje, že kdyby právníci měli vytvořit ústavní pořádek znovu, opět by určili hrstku exekutivy, několik ústavních soudců a mnoho zákonodárců – je to náš „ústavní instinkt“ a velký počet zákonodárců obhájí existenci diverzity názorů, zkušeností a vědění, která je pro zákonodárství potřebná (Waldron 1999, s. 341). Na druhou stranu Kysela cituje požadavek britského právníka Bagehota „aby zákony nevytvářel parlament, protože k tomu jako početný sbor laiků není disponován“ a dalšího britského akademika Nortona, který „spatřuje úkol parlamentu v tom, že jménem politického společenství dává souhlas k závazným opatřením veřejné politiky, kterážto opatření ale formulují vládní elity“ (Kysela 2007, s. 1268).

Podle tří výše uvedených argumentů je tudíž parlament zatím nejefektivnějším nástrojem pro tvorbu legislativy. I přesto všechno zůstává nepsaným pravidlem, že většinu zákonů tvoří vláda a parlament jen plní legitimizační funkci.²³ Zákonodárství v širším slova smyslu je komplexním procesem, do kterého lze vzhlednout velmi složitě, protože vyjednávání kabinetu vlády, přípravy předkládacích zpráv, ministerské legislativní pracovní skupiny, lobbistické aktivity organizačních skupin – to vše lze mapovat jen velmi obtížně a zůstává občanům zahaleno tajemstvím byrokracie.

účelem hledání širší shody a případně i odstraňování nedostatků navrhovaného zákona. Tato zásada je vlastně ideologickým základem činnosti parlamentu jako místa výměny názorů, přesvědčování oponentů o pravdě a spravedlnosti a rovněž jako místa vyjednávání. Parlamentarismus je v tomto smyslu pokusem o vládu diskuzí: důležitější než rozhodnutí samo je přesvědčit oponenta“ (Kysela 2006, s. 23).

²² Odhlédneme-li od volených/nevolených funkcí jako zdroji legitimacy – například jen dolní komora Britského Parlamentu má 650 volených poslanců a v současné době 782 nevolených reprezentantů v horní komoře (dohromady 1 432 reprezentantů lidu) versus 23 členů kabinetu a 12 ústavních soudců. V České republice je tento poměr méně razantní, protože dolní komora má 200 poslanců, horní komora 81 senátorů (dohromady 281 volených reprezentantů lidu), Ústavní soud 15 soudců a vládní kabinet mezi 15 až 18 členy.

²³ V mnoha západoevropských zemích až 90 % legislativy pochází od vlády, ale v případě České republiky je tento podíl výrazně nižší. Logika těchto poměrů je prostá – vlády jsou tvořeny politiky, kteří jsou voleni na základě politických slibů, programů a koalic, které se z titulu svého mocenského postavení vládnutí snaží realizovat stále více v rámci zákonodárství (Gerloch et al. 2008, s. 40–41).

2.4 Role Parlamentu

Občanovi tudíž nezbyvá nic jiného než monitorovat zákonodárství v užším slova smyslu, tedy čistě parlamentní činnost jím zvoleného zákonodárného sboru skrz transparentně uveřejňované zákonodárné procesy, a to zejména hlasování a záznamy ze čtení v plénu a výborech v obou komorách Parlamentu. K tomuto Jan Wintr ve své knize Česká parlamentní kultura (Wintr 2010) popisuje několik teorií:

První teorie je spjata s funkcionalitou parlamentu a dělí se na teorii kreační a legitimizační. Teorie kreační spočívá v předpokladu, že parlament pomocí veřejných debat činí politická rozhodnutí a určuje směřování zákona. Teorie legitimizační naproti tomu tvrdí, že Parlament již pouze veřejnou debatou legitimizuje to, co bylo již dávno politicky rozhodnuto vládou. Jan Kysela k legitimační teorii dodává: „parlamentsy již nejsou zkoumány primárně co do schopnosti formulovat politiku, ale spíše ve způsobilosti ji odmítnout, modifikovat či kontrolovat její implementaci“ (Kysela 2006, s. 27–28).

Druhá teorie upozorňuje na typologii parlamentů podle stylu jejich práce, a to na parlamentsy proslovů a parlamentsy pracovní. Parlamentsy proslovů jsou především „tribunou a jevištěm pro velké politické diskuse“, kdežto pracovní parlament má těžiště v „projednávání návrhů zákonů ve specializovaných parlamentních výborech“ (Wintr 2010, s. 47–48).

Třetí v řadě přichází Wintrův rozbor parlamentní kultury usměrňované nebo improvizované, přičemž parlamentní kultura usměrňovaná je postavena na předjednaných vystoupeních, velké autoritě předsedy komory a nastavení takových pravidel rozpravy, „která před volností a rovností jednotlivých poslanců upřednostňují polemickou a pro veřejnost atraktivní podobu rozpravy“ (Wintr 2010, s. 55). Kdežto improvizované parlamentní kultury dávají neomezené pole působnosti jednotlivým poslancům, které nic a nikdo neváže v jejich vystupování v rozpravách.

2.5 Role zákonodárců

Parlament je institucí tvořenou zákonodárci. Jak tedy zákonodárci hledají „správné“ právo a „správnou a dobrou regulaci“? V kapitole sedmé „Obsahové atributy práva“ se monografie „Teorie a praxe tvorby práva“ zabývá právě tím, kdo a jak tvoří obsah platných právních norem, a klade si otázky, které si tato diplomová práce klade také:

Čím je definováno „správné“ právo, zda spravedlnostním (morálním) obsahem, koincidencí se sociálními zájmy většiny, zrcadlením obecného právního vědomí lidu, legitimním tvůrcem, procesem umožňujícím zohlednění zájmů všech právu podřízených skupin a jednotlivců nebo formálními hodnotami, jako jsou prospektivnost, srozumitelnost, předvídatelnost či svoboda od arbitrárnosti? (Gerloch et al. 2008, s. 133)

Jednou z odpovědí může být posuzování právotvorného procesu podle jeho dvou dimenzí, a to dimenze materiální a formální. Formální stránkou je dodržení procesně právních norem legitimacy zákonů, se kterými jsme se setkali už například u Fullera, nebo u obecných kritérií vlády práva, a to například že zákony nesmí být retrospektivní, nejasné, musí být veřejné, v souladu apod. Materiální stránka řeší obsah zákona a pro parlament samotný většinou bývá materiální stránka ta podstatnější, protože jde o „laiky usilující o hlasy jiných laiků, ve svém souhrnu jsoucím zdrojem legitimacy“ (Gerloch et al. 2008, s. 35).²⁴

Jedna z teorií politických věd se zaměřuje specificky na problematiku toho, jak svoji roli v parlamentu vnímají oni „laici“, tedy sami poslanci. Tato teorie rolí vznikla v USA v 50. a 60. letech a přišla s klasickou definicí role poslance jako „trustee“ (zmocněnec) nebo „delegate“ (delegát):

Poslanci mohou vnímat svoji roli jako „party trustee“, tedy jako opatrovníci či zplnomocněnci strany, za kterou kandidovali. V denním parlamentním provozu nemají často znalosti oficiálních stanovisek své strany, anebo tato stanoviska strana nemá (což bývá časté), a tak poslancům nezbyvá nic jiného než si své postoje odvodit od toho, jak by se pravděpodobně strana zachovala (Gauja 2012, s. 138). V roli „trustees“ se poslanci cítí jako reprezentanti lidu, kteří by měli usilovat o celkové dobro společnosti.

Naopak poslanci se mohou vnímat jako „party delegates“ (delegáti za stranu), tedy jako někdo, kdo je vyslán svými vlastními voliči do parlamentu, aby je reprezentoval a aby jejich názor bylo slyšet (Zittel 2012, s. 101).

²⁴ Přesah politik a jejich dopadů do zákonodárství přehledně kategorizoval německý politolog K. von Beyme, který rozlišuje dvě trojice typů zákonů:

„V první trojici jsou zákony, které regulují chování občanů, avšak nenesou s sebou významnější finanční náklady. Jsou to zákony I. restriktivní (omezující dosavadní práva občanů), II. regulativní (představující víceméně neutrální regulaci) a III. extenzivní (rozšiřující práva občanů). Pro druhou trojici jsou typické naopak větší finanční náklady (typické politické rozhodování o penězích). Jsou to zákony IV. protektivní (chránící určitou skupinu občanů nebo určitý zájem, přičemž ochranný charakter převažuje před rozdělovacím), V. distributivní (znamenající rozdělování prostředků bez výrazných „poražených“) a VI. redistributivní (přerozdělovací, mající tedy své „vítěze“ a „poražené“)“ (Gerloch et al. 2008, s. 143). Po materiální stránce jsou nejkonfliktnější zákony přerozdělovací (zdroje, práva, povinnosti), následované restriktivními (regulující zákazy) a extenzivními (regulující nová práva), a naopak nejvíce konsenzuální jsou zákony distributivní (za stejných podmínek všem stejně) (Gerloch et al. 2008, s. 143).

V českém kontextu tvorby práva s morálním obsahem je tento dopad zřejmý zejména u KDU-ČSL, která jako jediná parlamentní strana konsistentně zastává stejné konzervativní postoje napříč spektrem let i typu obsahu legislativy. Naopak u ODS a ČSSD se pozice mění podle toho, kdo je u vlády a jaké je složení koalice a jaká je dané rozložení sil v konkrétním čase v Senátu a Poslanecké sněmovně. Toto potvrzuje i velmi limitovaný výzkum bývalé poslankyně Kristýny Kočí v její diplomové práci, ve které dochází k závěru, že většina poslanců z koaličních vládnoucích stran se cítí zavázána koaliční smlouvou a politikou strany a často musí upozadit vlastní názory a svědomí (Kočí 2013, s. 66–67).

Role zákonodárců tudíž může mít různé dimenze a na zákonodárce jsou kladeny mnohé požadavky, ať už se strany voličů, strany, organizovaných skupin, nebo jejich svědomí.²⁵ Rychlost a počet schvalovaných zákonů²⁶ Parlamentem České republiky vykazuje známky velké efektivity, na druhou stranu směřuje k potvrzení legitimační teorie uvedené výše, kdy se z Parlamentu stává pouhý legitimizační nástroj vlády.

2.6 Veřejná politika a morálka

Tato diplomová práce se soustředí na roli zákonodárců v oblasti bioetického zákonodárství, je ale nutné věnovat i několik odstavců skutečnosti, že zákonodárci sami o sobě jsou sice primárními nositeli odpovědnosti za to, jaké existuje platné právo, ale nejsou jedinými, kteří zákonodárství v širším slova smyslu ovlivňují. Konkrétní platné právo je často důsledkem rozhodnutí vlády na úrovni směřování jednotlivých veřejných politik nebo vlivem různých zájmových skupin, které se snaží veřejné politiky a zákonodárství z nich plynoucí ovlivnit podle svých předem určených zájmů.

V oblasti politických věd se proto pomalu ale jistě rozvíjí zkoumání oblasti moralistních veřejných politik (v anglickém originále tzv. „morality policy“). Předmětem zkoumání jsou hodnotové politiky státu jako například politiky vůči potratům, eutanazii,

²⁵ Tomáš Sobek k tomu dodává: „Reprezentační demokracie, založená na poměrném volebním systému, internalizuje společenské neshody v politických otázkách do pluralitní struktury parlamentu, do jeho politiky a potažmo i do samotné legislativy. Názorové neshody uvnitř parlamentu mezi politickými stranami, politickými frakcemi, ale i jednotlivými politiky na základě demokratických voleb – více či méně přesně – zobrazují názorové neshody v celé společnosti. Parlament přitom nerozhoduje podle toho, který názor je objektivně správný, ale na základě toho, který z plurality názorů má mezi jeho členy aktuálně největší podporu“ (Sobek 2011b, s. 54).

²⁶ Například Poslanecká sněmovna za své období 2013-2017 schválila přes 350 zákonů, což je zhruba 95 zákonů ročně (ČTK 2017). Naproti tomu například parlament Velké Británie průměrně ročně schválí kolem 30 zákonů (UK Parliament 2018b).

výzkumu na kmenových buňkách, trestu smrti, zrovnoprávnění gayů a leseb a nalézání důvodů a souvislostí mezi úpravami těchto politik napříč státy. V roce 2013 bylo tématu věnováno například celé číslo odborného časopisu „Journal of European Public Policy“ a výzkum pomalu pokračuje. Nicméně jak upozorňuje Knill (Knill 2013, s. 309–310), výzkum je zatím velmi limitovaný a nesystematický, nicméně poskytuje základní vodítka, která lze při zkoumání moralistních veřejných politik sledovat.

V oblasti bioetiky se tato vodítka zaměřují na výzkum samotné tvorby veřejných politik a na roli institucí, náboženství, politiky a politických stran, veřejného mínění a historické danosti (Engeli a Allison 2013, s. 408). Zejména poslední tři přístupy, tedy ovlivňování moralistních politik skrz veřejné mínění, politické strany nebo historickou danost, jsou pro Českou republiku nejměrodatnější. A to z toho důvodu, že náboženství v ČR nezastává významnou roli; instituce jsou velmi mladé a samotná specifika tvorby veřejných moralistních politik vědecká oblast v ČR dosud nezná, byť výzkum na tvorbu a analýzu veřejných politik existuje i v ČR.²⁷

Jak ukazuje výzkum Engeli a Allison, který potvrzuje výsledky jiného výzkumu z roku 2005 (Engeli a Allison 2013) historická danost konkrétní moralistní politiky je velmi důležitým ukazatelem. Je totiž vždy těžší měnit *status quo* a argumentovat proti něčemu, co již několik let či desetiletí funguje. Tudíž v zemi, kde je například dlouhodobě liberálně regulován přístup k umělé reprodukci, bude vysoce pravděpodobně liberálně regulován i výzkum na kmenových embryonálních buňkách, protože tyto dvě politiky na sebe navazují. Stejně tak se ukazuje, že v zemích, kde mají velký vliv konzervativní strany založené na náboženství, jsou moralistní politiky daleko více polarizačním tématem společnosti než v zemích, kde tyto vlivy nejsou. A neposlední v řadě je hypotéza veřejného mínění, kdy čím nižší veřejné mínění o náboženství, tím je vyšší pravděpodobnost liberální úpravy (Engeli a Allison 2013).

2.7 Závěr

Tvorba práva v zákonodárném smyslu je jednou z podstat fungování státu a v České republice, stejně jako ve jiných parlamentních demokraciích, je tato kompetence svěřena zákonodárnému sboru – Parlamentu. Ten ze své podstaty zákony tvoří, neboť je k tomu legitimizován vůlí lidu skrze volby a přenos suverenity. Je proto odpovědností

²⁷ Například učebnice „Analýza a tvorba veřejných politik - Přístupy, metody a praxe“ (Veselý et al. 2007)

Parlamentu, jaké zákony platí v České republice, jak jsou napsány a jaký mají dosah a dopad na voliče.

Faktem zůstává, že velké procento platných zákonů vychází z vůle a pera vlády, potažmo ministerstev a jejich úředníků a Parlament má v jejich schvalování zejména legitimizační roli. Tato legitimizační role je uskutečňována skrz předem dané zákonodárné procesy, které teoreticky i prakticky nabízejí zákonodárcům prostor ke kreativě a slovy Jana Wintra i improvizaci – tedy i k uplatňování vlastního svědomí a morálky do podoby zákonů.

Jak ukázala druhá kapitola, úvahy z první kapitoly o vztahu práva a morálky v samotném mechanickém procesu zákonodárství a v roli samotných zákonodárců nemají žádné oficiálně vyhrazené místo. V procesu tvorby zákonů zákonodárci v Parlamentu jednoduše musí najít shodu v pluralitních morálních názorech a tuto shodu vtisknout zákonu, což za ně často předem udělá vláda a ministerští úředníci.

Následující třetí kapitola bude proto průsečíkem dvou kapitol předešlých a na analýze osmi bioetických zákonů (platných i těch neexistujících) bude zkoumat, jak zákonodárství v České republice přistupuje k otázkám regulace bioetiky a proč postupuje jistým způsobem. Čtvrtá kapitola tyto poznatky shrne do jednoho celku.

3. Kapitola: bioetické zákonodárství – průsečík práva, morálky a politiky

3.1 Úvod

První dvě kapitoly se věnovaly deskriptivnímu shrnutí akademických paradigmat, debat a výzkumů potřebných k základnímu porozumění vztahů morálky a práva a morálky a politiky. První kapitola poskytla rámec pro úvahu, zda se morálka a právo jeden bez druhého obejdou či nikoliv, a nastavila otázku, jestli se touto zásadní úvahou řídí zákonodárce. Druhá kapitola načrtla mechanismy parlamentního zákonodárství včetně role parlamentů a zákonodárců ve tvorbě legislativy. Zároveň odůvodnila nutnost zabývat se českým zákonodárstvím, pokud je cílem diplomové práce zjistit, jaké bioetické zákony v České republice máme a proč je máme.

Následující třetí kapitola ustoupí od deskriptivní teorie právní, morální a politické a podrobí osm bioetických institutů primární analýze vývoji jejich úpravy v českém platném právu. Osm analyzovaných institutů bylo vybráno podle toho, že se dotýkají života a smrti ve fyziologickém smyslu těchto slov a že je možné dohledat a analyzovat jejich současnou úpravu nebo důvody pro absentující právní úpravu Parlamentem ČR. Jedná se o umělé přerušování těhotenství, transplantace, výzkum na lidských embryonálních kmenových buňkách, dříve vyslovené přání, umělou reprodukci, změnu pohlaví, náhradní mateřství a eutanazii. Záměrně byly vynechány některé jiné nabízející se instituty, a to z různých důvodů – například:

- trest smrti, který je upraven v EU plošným zákazem, nenabízí důvod k analýze domácí legislativy;
- institut registrovaného partnerství nebo manželství osob stejného pohlaví a prostituce jsou sice kontroverzními legislativními tématy, ale netýkají se výhradě života a smrti v biologickém smyslu, ale naopak sociálního konstruktů rodiny, manželství a postavení muže a ženy ve společnosti – proto jsou z analýzy vynechány;
- prostituce, která je v České republice v desítky let trvajícím právním vakuu a analýza neúspěšných zákonodárných pokusů o její regulaci a legalizaci by vydala na samostatnou diplomovou práci;

- regulace porodnictví a gynekologie, včetně právního postavení porodních asistentek, dul nebo neexistující právní definice porodu – tato oblast je právně roztržena, vysoce odborná a často seberegulující, což znemožňuje analýzu úpravy Parlamentem;

- informovaný souhlas je důležitým bioetickým institutem, stejně tak jako vztah pacient – lékař a odpovědnosti z toho vyplývající, ale právní úprava sama o sobě bez příslušné interpretace a praxe nepředstavuje primární legislativní téma k analýze postoje zákonodárců k morálce bioetických zákonů.

Analýza vybraných osmi institutů se zaměří na zodpovězení otázky, proč je zákon upravující danou oblast formulován tak, jak je formulován z pohledu tvorby práva v Parlamentu. V některých případech bude uveden historický exkurz do minulých právních úprav, v jiných případech budou analyzovány výňatky z důvodových zpráv, stenozáznamů a hlasování v Parlamentu; v jednom případě dojde i na zrušení části zákona Ústavním soudem z podnětu skupiny poslanců.

Jednotlivé analýzy budou řazeny za sebou podle jednoho klíče, a to data účinnosti platné právní úpravy upravující každý z osmi vybraných institutů. Pro přehlednost poslouží tabulka níže, která informace o jednotlivých úpravách a zákonech mapuje:

Oblast regulace	Platná právní úprava	Datum platnosti	Datum účinnosti
Umělé přerušení těhotenství	Zákon č. 66/1986 Sb. České národní rady o umělém přerušení těhotenství	03. 11. 1986	01. 01. 1987
Transplantace	Zákon č. 285/2002 Sb. o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů	28. 06. 2002	01. 09. 2002
Výzkum kmenových buněk	Zákon č. 227/2006 Sb. o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách	29. 05. 2006	01. 06. 2006
Dříve vyslovená přání	Zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování	08. 12. 2011	01. 04. 2012
Umělá reprodukce	Zákon č. 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách	08. 12. 2011	01. 04. 2012
Změna pohlaví	Zákon č. 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách	08. 12. 2011	01. 04. 2012
Náhradní mateřství	Samostatná právní úprava neexistuje	-	-
Eutanazie	Samostatná právní úprava neexistuje	-	-

3.2 Umělé přerušování těhotenství

3.2.1 Úvod

Zákonné normy upravující umělé přerušování těhotenství se v poválečném Československu změnilly celkem třikrát, a to v letech 1950, 1957 a 1986.²⁸ Historii těchto zákonů se věnuje diplomová práce Davida Černého „Interrupční zákony v Československu v období 1950 až 1986“ (Černý 2016) nebo diplomová práce Lucie Rojšlové „Problematika umělého přerušování těhotenství v české společnosti po roce 1989“ (Rojšlová 2010) stejně jako například kapitola ve studii „Reprodukční práva žen“, kterou vydala nezisková nevládní organizace Gender Studies v roce 2005 (Gender Studies 2005). Závěry a nálezy z těchto publikací jsou pro současný stav právní úpravy, a tudíž i možné vysvětlení uzákonění velmi liberálního přístupu k potratům v ČR klíčové, a proto budou ve zkratce shrnuty v následujících odstavcích.

Ke zlomu v povaze zákonodárství upravující umělé přerušování těhotenství došlo v roce 1957, kdy žena přestala být za interrupci trestně stíhaná a potraty byly legalizovány jako socialistický nástroj pro kontrolu populace.²⁹ Právní úprava nově opravňovala ženy k podání žádosti o potrat k okrskové trojčlenné komisi, která o povolení potratu musela rozhodnout nejpozději do 12. týdne těhotenství (Černý 2016, s. 39). Na základě čehož se již v roce 1957 dostává do platné legislativy klíčový 12. týden těhotenství jako milník přípustnosti potratu.

V roce 1986 se ukázalo, že potratové komise jsou neudržitelné a nefunkční, protože schvalovaly většinu potratů, a přistoupilo se k samostatnému zákonu č. 66/1986 Sb. České národní rady o umělém přerušování těhotenství, který v nezměněné podobě platí dodnes (včetně prováděcí vyhlášky č. 75/1986 Sb.). Jde o platnou právní úpravu velmi liberálního typu, kdy je interrupce na žádost ženy proveditelná kdykoliv do 12. týdne

²⁸ V letech 1852 až 1950 platil v českých zemích a na území Československa trestní zákon č. 117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích upravující v §148 „vyhnání cizího plodu – provedení potratu s ohrožením zdraví a života matky“. Žena byla potrestána za pokus o provedení interrupce odnětím svobody na 6 měsíců až 1 rok, za dokončený čin interrupce byl trest vyměřen na 1 – 5 let (Rojšlová 2010, s. 22).

²⁹ Černý k této zvláštní socialistické logice dodává následující: „legalizace interrupcí byla v tomto rámci interpretována jako propopulační opatření: reprodukční zdraví žen bude zachráněno tím, že se interrupce budou provádět v nemocnicích a ženy proto budou moci mít děti později. I přesto, že se objevily určité obavy z demografických následků legalizace, byly rychle vyvráceny. Předpokládalo se, že počet legálních interrupcí nepřekročí počet těch prováděných zatím nelegálně“ (Černý 2016, s. 34). Návrh zákona prošel jednomyslně a hladce a „ve veřejném prostoru se v socialistické době objevovalo minimum laických názorů, které posuzovaly legalizaci umělého přerušování těhotenství jako nemorální zabíjení dětí“ (Černý 2016, s. 37).

těhotenství. Po této lhůtě kdykoliv, je-li ohrožen život ženy nebo je prokázáno těžké poškození plodu nebo je plod neschopen života. Do 24 týdnů délky těhotenství lze těhotenství uměle přerušit, svědčí-li pro umělé přerušování těhotenství genetické důvody.

Tolik rozporovaná morálka potratů – jestli povolit, za jakých podmínek a v jakém stádiu těhotenství, tak v morálním diskurzu české veřejnosti a zákonodárců nehrála žádnou roli, protože zákonodárství v tomto ohledu přijímá 61 let staré politické rozhodnutí z dob sovětského Československa. Platná právní úprava nebyla od roku 1986 novelizována.

3.2.2 Návrh novely zákona o umělém přerušování těhotenství

Jediným evidovaným pokusem o novelizaci na půdě Parlamentu byl návrh novely (Sněmovní tisk 376/0 2003) skupiny tří poslanců Jiřího Karase (KDU-ČSL), Jana Kasala (KDU-ČSL), Petra Plevy (ODS) z 30. 06. 2003 za vlády premiéra Vladimíra Špidly (ČSSD) v 101 mandátové koalici ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU (15. 07. 2002 – 04. 08. 2004) (Wikipedie 2018). Novela zákona navrhovala zrušit zákon o umělém přerušování těhotenství; prosazovala trestnost lékařů a jiných účastníků napomáhajících k potratu (samotná žena byla z trestní odpovědnosti vyvážaná) a v neposlední řadě návrh usiloval o změnu terminologie ze slova „plod“ na „počaté, ale dosud nenarozené dítě“. Důvodová zpráva (Sněmovní tisk 376/0 2003) argumentuje ústavou zaručeným právem na život a poukazuje na fakt, že legalizace potratů v Sovětském svazu byla politickým a sociálním rozhodnutím, které jen ilustrovalo bolševické pohrdání lidským životem a základními lidskými právy.³⁰

Debata v Poslanecké sněmovně, která proběhla ve dnech 26. 03. 2004 a 30. 03. 2004, byla bouřlivá a vyhraněná (Stenografický zápis 30. schůze 2004) a zúčastnilo se jí 32 zákonodárců, což je na jakýkoliv jiný bioetický zákon rozebíraný v této diplomové práci rekordní účast. Jednoduše shrnout tuto debatu z existujících stenozáznamů lze jen obtížně, protože se argumenty často opakovaly nebo to nebyly argumenty, ale názory podložené vírou nebo genderem. Milada Emmerová (ODS) debatu trefně shrnula: „zaznívaly různě fundované argumenty. Zaznívaly různé terminologické nepřesnosti, kombinace těchto odborných termínů a myslím si, že kdyby to poslouchala nějaká

³⁰ První zemí, kde došlo k legalizaci potratů, byla Ruská sovětská federativní socialistická republika. 18. listopadu 1920 bylo vydáno „Nařízení ohledně zdravotní péče o ženy“, které dovoľovalo provedení potratu v prvním trimestru, a to pouze „na požádání“, tedy bez jakýchkoliv omezení. 5. července 1921 přijala stejný zákon Ukrajinská sovětská socialistická republika a následně další sovětské republiky (Růžička 2005).

státnicová komise na lékařské fakultě, rozhodně by jí to nesloužilo k pobavení“ (Stenografický zápis 30. schůze 2004). Následující odstavce se i přesto pokusí o zjednodušující shrnutí debaty.

Poměrně přímočará a očekávaná argumentace zazněla od poslanců z KDU-ČSL,³¹ kteří tradičně hájili ontologický personalismus. Za všechny lze citovat nelidoveckého poslance Mariana Bielesza (US-DEU), který se k poslancům KDU-ČSL argumentačně přidal, a to prohlášením, že „život se dá totiž skutečně jasně definovat. Začíná početím a od toho okamžiku už jen probíhá vývoj nové lidské bytosti. Neexistuje žádný okamžik, ve kterém by nastala změna něčeho v něco, z neosoby na osobu“ (Stenografický zápis 30. schůze 2004). Dále v rozpravě došlo na hájení práva na život nad právem „svobodné“ volby ženy.³² Kromě lidoveckých poslanců návrh novely podpořili Petr Nečas (ODS) a Jarmila Boháčková (ČSSD), kteří byli ochotni ho vyslat do druhého čtení s tím, že obdobná debata je na půdě Parlamentu důležitá a zasluhuje si pozornost.

Naopak někteří poslanci a poslankyně ze stran koaličních (ČSSD, US-DEU) i opozičních (ODS, KSČM) se ozvali proti novelizaci, a to s různými typy argumentů:

Náboženství

Několik poslanců si všimlo katolického podtextu navrhované novely, včetně poslance Pavla Suchánka (ODS):

Vnucovat religiózní novely zákonů občanům, jichž plných 70 procent je bez vyznání, zavání pokusem o diktaturu menšiny většině. Co se týče vzniku života a hranice lidství, nemají po staletí jasno ani církevní, ani vědecké veličiny a asi to nemůže rozhodnout ani český parlament. Podle mě by bylo jistě prospěšnější, kdyby se předkladatelé věnovali zákonům o anonymním nebo utajeném porodu nebo zjednodušení adopce dětí tak, aby se děti nechtěné, a přesto narozené mohly dostat do úplných rodin a nevyvrůstaly v dětských ústavech (Stenografický zápis 30. schůze 2004).

Helena Mallotová (ODS) pojmenovala věci také velmi pragmaticky, ale s emočním podbarvením:

Je to snaha ultrakonzervativních věčných zachránců světa a jeho morálky zbavit svobodného občana práva rozhodovat o sobě, o svém těle, o tom, kdy a jestli vůbec chce na svět přivést dítě. Je to snaha

³¹ Kromě překladačů novely vystoupili také Tomáš Kvapil, Josef Janeček, Josef Vícha, Michaela Šojdrová, Ludvík Hovorka, Vilém Holář, Vladimír Říha, Jan Škopík. Do debaty se tak zapojilo 10 poslanců z klubu KDU-ČSL, který měl v daném volebním období (Poslanecký klub KDU-ČSL 2002) poslanců 22, což byla téměř polovina z celkového čísla poslanců klubu KDU-ČSL.

³² Podle lidoveckých poslanců volba potratu nikdy není svobodná, ale vždy podmíněna životní situací ženy.

učinit z ženy méněcennější bytost, plně závislou na muži ploditeli, který si ji může kdykoliv, a to i sexuálním násilím, podřídit. Je to cesta z civilizovaného světa rovnoprávných partnerů, o něž ženy staletí bojovaly, k náboženskému fundamentalismu, který snad v našich zeměpisných šířkách nemá místo (Stenografický zápis 30. schůze 2004).

Mimo diskurz

Jaroslav Zvěřina (ODS) podotkl, že si nemyslí, „že je užitečné o tom dnes v této fázi historie a vývoje naší společnosti nějak zvlášť mluvit. Počet provedených interrupcí neustále klesá. Nejsme v situaci, kdy by to byl nějaký vážný problém, kdy by Česko bylo nějakým ostrůvkem zločinu tohoto typu ve světě“ (Stenografický zápis 30. schůze 2004). Obdobně se vyjádřila poslankyně Alena Čurdová (ČSSD), která uvedla „že si připadám jak Alenka v říši divů a po dnešní diskusi chvilkami mám pocit, jako kdybych já – přesvědčený ateista – navrhla k diskusi etické téma zrušení celibátu a požadovala potom po Svaté stolici, tak nevím, jak by potom k tomuto přistoupila, protože toto zrušení celibátu také považuji za etické téma a myslím si, že v dnešní době se již přežilo“ (Stenografický zápis 30. schůze 2004). Přidal se i Zdeněk Jičínský (ČSSD) s tím, „že tyto otázky jsou sporné, zůstanou sporné a myslím, že i dnešní diskuse, jakkoli je nezbytná, protože je to vážný problém, asi nikoho nezmění v názoru, se kterým na tuto diskusi přišel nebo se kterým před touto diskusí přistupoval k této problematice“ (Stenografický zápis 30. schůze 2004).

Lucie Talmanová (ODS) šla ve své rétorice ještě dál a rovnou odmítla jako poslankyně o morálních a etických zákonech diskutovat:

Jsem přesvědčena, že každý z nás dnes přistupuje k této rozpravě s pevným a bezpochyby již nezměnitelným názorem. Pokusme se tedy vyvarovat diskusí, které nám v takto citlivé věci téměř nepřísluší. Pokusme se o jistou míru pokory a střídmosti a nepřipusťme, abychom se zde zjednodušeně rozdělili na dva tábory, na jakýsi tábor odpůrců a tábor zastánců umělého přerušování těhotenství. Nesnažme se definovat křehké žebříčky morálních hodnot, nepodaří se nám to (Stenografický zápis 30. schůze 2004).

Stejně tak Hynek Fajmon (ODS), který ve své promluvě okomentoval nerealistické vize, které do Parlamentu lidé promítají:

V naší zemi a této sněmovně panuje většinové přesvědčení, nebo spíše mínění, že zákony jsou tu od toho, aby nařizovaly žádoucí typ chování a zakazovaly nežádoucí typ chování. Součástí tohoto přesvědčení je i důvěra ve schopnost zákona rychle a účinně měnit realitu okolo nás. Toto přesvědčení je dle mého soudu chybné, a to z několika důvodů. Za prvé - moderní společnost je velmi komplikovaná

a zákonodárci nejsou schopni s reálným životem udržet tempo a na každou lidskou situaci vymyslet a prosadit příslušný zákon. Za druhé - moderní společnost je názorově pluralitní a většinové mínění, nebo dokonce jednotné mínění na velmi komplikované otázky dnešní doby v mnoha směrech prostě neexistuje. Za třetí - dnešní zákonodárství je v důsledku této všeobecně rozšířené víry v jeho spasitelnost velmi komplikované (Stenografický zápis 30. schůze 2004)

Ženy a jejich práva a rovnost

Poslankyně Eva Dundáčková (ODS) navrhla, aby o novele mohly hlasovat jen ženy, což kvitoval její spolustraník Jiří Bílý (ODS); naopak Soňa Marková (KSČM) argumentovala proti novele rovnými příležitostmi a nediskriminací žen; Milada Emmerová (ČSSD) upozornila na zvýšenou zdravotní bezpečnost žen při legálních potratech; Tat'ána Fischerová (US-DEU) neváhala použít vlastní zkušenost se svým postiženým dítětem a hájila přitom právo ženy na svobodnou volbu (Stenografický zápis 30. schůze 2004).

3.2.3 Závěr

Po dlouhé rozpravě prvního čtení byl návrh novely zamítnut 134 poslanci, pro návrh bylo 23 poslanců³³ a návrh novely dál v zákonodárném procesu nepokračoval.

Česká platná právní úprava interrupcí je proto i nadále liberální, ale tato liberálnost je dědictvím socialistického zákonodárství z poloviny 60. let minulého století, nikoliv řízenou volbou moderního českého zákonodárce. I to však může být vypovídajícím faktem o morálce a právu v české společnosti, který značí jistou konzervativnost až „stojatost“ české debaty k čemukoliv bioetickému. Jediný pokus o novelizaci této „stojaté vody“ sice skončil neúspěchem navrhovatelů, ale minimálně poprvé od roku 1986 téma interrupcí postavil před Poslaneckou sněmovnu a nabídl tak alespoň ojedinělý zákonodárný pohled z 21. století.

Samotná etická debata k tomuto tématu ukázala, že mezi poslanci je téma potratů aktuální, emocionální a argumentačně bohaté. Nicméně kolektivní morálka k potratům

³³ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování (Hlasování 30/125 2004):

ČSSD – pro 50, proti 1, nepřihlášen 6, zdržel se 6

ODS – pro 40, proti 4, nepřihlášen 6, zdržel se 3

KSČM – pro 38, proti 0, nepřihlášen 0, zdržel se 1

KDU-ČSL – pro 0, proti 17, nepřihlášen 1, zdržel se 3

US-DEU – pro 5, proti 1, nepřihlášen 4, zdržel se 0

panující skrz liberální úpravu již 60 let se ukazuje jako nepřekonatelnou normativní veličinou, která je považována za téměř samozřejmou.

3.3 Transplantace

3.3.1 Úvod

V platné legislativě před rokem 2002 neexistoval samostatný zákon upravující transplantace a celá problematika byla regulována §26 zákona č. 20/1966 o péči o zdraví lidu a ve dvou podzákoných normách: vyhláškou č.19/1988 o postupu při úmrtí a pohřebnictví a směrnicí Ministerstva zdravotnictví ČR č. 24/1977 Věst. MZ, o mimořádném odnímání tkání a orgánů z těl mrtvých. Až návrh zákona (Sněmovní tisk 1053/0 2001) o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů tento stav změnil. Návrh vnikl v posledních měsících vlády Miloše Zemana (ČSSD), kdy ČSSD měla menšinovou vládu (73 křesel v Poslanecké sněmovně) s oporou 63 hlasů ODS (22. 07. 1998 – 15. 07. 2002) (Wikipedie 2018).

Jak uvádí důvodová zpráva (Sněmovní tisk 1053/0 2001), návrh zákona vychází z několika základních principů,³⁴ včetně volby principu předpokládaného souhlasu neboli tzv. opt-out systému namísto implicitního souhlasu, tzv. opt-in systému.³⁵ Vzhledem k závažnosti tohoto etického problému je důvodová zpráva k návrhu zákona relativně strohá a obhajuje systém předpokládaného souhlasu čistě utilitaristicky.³⁶

3.3.2 Debata v Poslanecké sněmovně

Ve všech třech poslaneckých čteních návrh zákona vyvolal debatu mezi zákonodárci, a to zejména k definici smrti pro účel odebrání tkání a orgánů. K předpokládanému souhlasu se vyjádřily zejména tři poslankyně, dvě s podporujícími stanovisky a jedna proti (Stenografický zápis 43. schůze 2001).

³⁴ Konkrétně důvodová zpráva uvádí následující principy: „...předpokládaný souhlas s posmrtným odběrem tkání a orgánů, spravedlnost při alokaci tkání a orgánů, povinná registrace osob čekajících na transplantaci, dárců a příjemců tkání a orgánů nebo vznik nezávislého Koordinačního střediska transplantací“ (Sněmovní tisk 1053/0 2001).

³⁵ V rámci předpokládaného souhlasu musí člověk před svou smrtí vyjádřit nesouhlas k darování orgánů po smrti, jinak existuje předpoklad, že s darováním vlastních orgánů ještě za života souhlasil. V opačném systému (tzv. opt-in systém) zákon předpokládá, že všichni občané s darováním nesouhlasí a jen ti, co za života aktivně podepsali souhlas s darováním orgánů, mohou být posmrtnými dárči.

³⁶ Důvodová zpráva konstatuje následující: „Princip předpokládaného nesouhlasu (pacient musí za svého života vyjádřit souhlas s posmrtným odběrem) v případech, kdy bude osoba v nečinnosti, ačkoliv skutečně nechce vyjádřit nesouhlas s posmrtným odběrem, by zabránil možnému odběru. Zavedení tohoto principu by značně omezilo možnosti transplantací, a tím i záchranu životů. Proto byl do zákona zvolen princip předpokládaného souhlasu, který též respektuje současný právní stav. Pro zvýšení právní jistoty osob nesouhlasících s posmrtným odběrem se zřizuje Národní registr osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů“ (Sněmovní tisk 1053/0 2001).

Milada Emmerová (ČSSD) ve svém vystoupení vyzdvihovala zejména pragmatičnost návrhu a fakt, že tento model je v současné společnosti „normální“: „Už si ani nedovedu představit, že při přijetí takového nemocného by se shánělo číslo mobilního telefonu příbuzných s tím, že je možná budu potřebovat rychle kontaktovat, a vlastně bych měla v úmyslu dotaz na dárcovství. Myslím, že to, že se předpokládá souhlas, je v moderní společnosti normální“ (Stenografický zápis 43. schůze 2001). S podobným apelem na pragmatičnost reagovala i poslankyně Taťána Jirousová (KSČM) slovy „jsem ráda, že zvítězil rozum nad předsudky“ (Stenografický zápis 43. schůze 2001).

Poslankyně Eva Fischerová (ČSSD) také argumentovala pragmatičností, ale v negativním smyslu:

Po dosavadních zkušenostech, se kterými jsem se v oblasti odběru tkání setkala, se budu snažit v této oblasti navrhovat, aby odběr tkání byl podmíněn informovaným souhlasem vlastním nebo příbuzných. Je to pro mne otázka nejen etického přístupu. Je to pro mne otázka i mého svědomí. Jde například o odběry rohovek, kostních tkání, kardiovaskulárních a mozkových tkání, kloubů a různých dalších. V tomto případě nejde o nebezpečí z prodlení jako v případě životně důležitých orgánů... Tyto odběrové aktivity tkání představují například u nejmenované oční banky v České republice roční výnos zhruba 13 milionů korun, přičemž polovina našim občanům odebraných rohovek bez jejich souhlasu byla vyvezena do zahraničí... V České republice existuje ověřitelný zájem podnikatelského záměru vyvážet do zahraničí lidská kolena. Odříznutá nad kolenem a pod kolenem k využití pro německého výrobce endoskopické techniky (Stenografický zápis 43. schůze 2001).

Po třetím čtení dne 2. května 2002 byl návrh zákona v poměru pro 157, proti 18 schválen.³⁷ V Senátu k žádné velké rozpravě ani pozměňovacím návrhům nedošlo, a proto byl návrh 28. 06. 2002 vyhlášen se Sbírce zákonů s účinností od 01. 09. 2002.

3.3.3 Závěr

Stejně tak jako u mnoha dalších zákonů regulujících bioetická témata, zákon o transplantacích a jeho důležitá systémově etická zásada (výběr mezi systémy opt-in nebo opt-out) představuje dědictví právní úpravy předešlé, která se datuje do 2. poloviny 20.

³⁷ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování (Hlasování 49/200 2002):

ČSSD – pro 65, proti 1, nepřihlášen 7, zdržel se 1

ODS – pro 58, proti 1, nepřihlášen 0, zdržel se 0

KSČM – pro 16, proti 0, nepřihlášen 3, zdržel se 5

KDU-ČSL – pro 19, proti 0, nepřihlášen 0, zdržel se 0

US – pro 14, proti 0, nepřihlášen 0, zdržel se 0

století a zůstává v morálním principu nezměněna. Etická „debata“ tří poslankyň ukazuje, jak málo prostotu mají velké morální otázky na půdě českého Parlamentu.

3.4 Výzkum na lidských embryonálních kmenových buňkách

3.4.1 Úvod

Výzkum na lidských embryonálních buňkách je v současné době regulován zákonem č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách (dále jen „zákon o výzkumu na LEKB“) ze dne 26. dubna 2006. Před 1. červnem 2006, kdy zákon o výzkumu na LEKB nabyl účinnosti, byly sice některé dílčí otázky předmětné oblasti výzkumu obecně upraveny řadou předpisů, zvláštní úprava dané problematiky v českém právním řádu chyběla (Šolc 2016).

Vládní návrh zákona o výzkumu na LEKB (Sněmovní tisk 1071/0, část č. 1/5 2005) vzešel za vlády Jiřího Paroubka (ČSSD) (25. 04. 2005 – 16. 08. 2006) a koalice ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU s mandátem 101 hlasů (Wikipedie 2018). Šlo o komplexní návrh, který si vetknul upravit a regulovat vážný morální problém o statusu lidského embrya.

Jak uvádí Martin Šolc (Šolc 2016) ve své diplomové práci, český zákonodárce měl relativně zúžené možnosti regulace, a to z několika důvodů:

- Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny, kterou je ČR vázána, nepovoluje permissivní přístup k výzkumu na lidských embryonálních buňkách a požaduje určitou ochranu lidského embrya.

- V ČR i před přijetím zákona již probíhal intenzivní výzkum na lidských embryonálních buňkách, tudíž plně restriktivní přístup úplného zákazu výzkumu by pravděpodobně zákonodárcům také neprošel.

- Zákonodárcům proto zbyla střední cesta, která je na škále regulace více restriktivní než permissivní. Například zákon limituje získávání lidských embryonálních buněk maximální stáří embrya sedmi dnů, kdežto jinde v Evropě je možná a běžná hranice čtrnácti dnů.

Důvodová zpráva návrhu zákona (Sněmovní tisk 1071/0, část č. 1/5 2005) připomíná neutěšený a málo regulovaný právní stav výzkumu na embryonálních lidských kmenových buňkách, ale podstatná morální hlediska zákona už nevysvětluje.³⁸

³⁸ Například §8, který reguluje hranici sedmi dnů stáří embrya pro jeho získání a použití, důvodová zpráva nevysvětluje, byť jde o jedno ze základních morálních hledisek výzkumu, které je dodnes ostře sledované a diskutované (Hyun et al. 2016).

3.4.2 Debata v Poslanecké sněmovně

V prvním čtení v Poslanecké sněmovně dne 27. 10. 2005 si hned na úvod vzal slovo poslanec Jan Kasal (KDU-ČSL), který svůj dlouhý příspěvek zarámoval do debaty o statusu lidského embrya, které je nejčastěji spojováno s „utilitární etikou než s hledáním právě statutu lidského embrya“ (Stenografický zápis 48. schůze 2005). Ve svých následujících pěti tezích se konstruktivně dotkl několika témat, která jsou vždy s regulací výzkumu na lidských embryonálních buňkách spojena:

- a. Morálnost utilitaristické etiky, kdy účel světlí prostředky aneb kdy je lidské embryo použito jako prostředek pro výzkum a potenciální léčbu. Poslanec Kasal přímo uvádí „ne všechny intervence, které směřují k záchraně života člověka, jsou eticky únosné. Nakonec i z historie jiných oblastí přírodních věd je známo, že ne každý vědecký objev musí být využit pro dobro lidstva, každý objev je potenciálně zneužitelný“ (Stenografický zápis 48. schůze 2005).
- b. Poslanec Kasal dále vyvrací argument přirozené ztrátovosti lidských embryí v reálném lidském životě, kdy je určitý počet embryí přirozeně potracen.
- c. Fakt, že je v ČR povoleno umělé přerušování těhotenství, ještě neznamená, že bychom neměli chránit status embrya a neměli bychom ho rovnou „rozebírat na kmenové buňky“ (Stenografický zápis 48. schůze 2005).
- d. Ve svém čtvrtém argumentu poslanec hájí klasickou tezi ontologického personalismu „protože nevíme přesně jak a možná to ani nikdy vědět nebudeme, je třeba být velmi opatrný v manipulacích s počátkem lidského života, a bráníme-li pokusy na embryích, stojíme na straně bezpečnosti. Nejedná se o dotaz, kdy je embryo individuem. Všechno, z čeho kontinuálním vývojem může vzniknout člověk, má svou důstojnost a právo na ochranu“ (Stenografický zápis 48. schůze 2005). A naopak kritizuje personální funkcionalismus.
- e. V poslední části se poslanec Kasal věnuje tomu, „jaké a čí zájmy jsou v sázce“ a na misku vah dává zájmy léčebné vs. zájmy embrya – provádí tedy filozofickou úvahu o povaze etického přístupu k výzkumu na lidských embryonálních buňkách.

Vystoupení Jana Kasala je ojedinělou výjimkou na poli Poslanecké sněmovny v rámci bioetického zákonodárství, a to zejména svojí erudiicí a přesností argumentů, které nejsou subjektivní nebo emoční, ale konstruktivní. Povahou argumentů nezapře lidoveckého

poslance, ale je to polemika hodna obrazu tvorby práva v morálních oblastech, která se ve stenozáznamech objevuje velmi sporadicky.

Jiří Karas (KDU-ČSL) naproti tomu už používá emotivněji zabarvené fráze, například že návrh zákona je „požehnání pokusům na živých lidských tvorech. To, že je zákon opentlen mnoha frázemi, které mají utišit naše svědomí, znamená, že si i předkladatelé uvědomují zlo, které chtějí, abychom jim posvětili“ (Stenografický zápis 48. schůze 2005) a pokračuje v rétorice:

... touha některých po manipulaci s lidským životem neustále roste. Dnes ale máme hlasovat o tom, jak nejlépe surovinu neboli živá lidská embrya co nejefektivněji využít, než je zničíme. Kulturní národy problémy tohoto druhu chápaly vždy jako kanibalismus... Ruský spisovatel Dostojevskij už před 125 lety varoval: Bez boha je dovoleno vše. Já dodávám, že právě my jsme toho svědky (Stenografický zápis 48. schůze 2005).

Své vystoupení ukončuje apelem na celou Poslaneckou sněmovnu:

Dámy a pánové, jsme jako ve starém Římě. Naše hlasování je hlasováním o životě a smrti. Navrhují proto zamítnutí tohoto návrhu zákona a prosím všechny bez ohledu na stranickou příslušnost, aby se opravdu zamysleli nad tím, zda si chtějí zatížit svědomí a naslouchat několika vědcům toužícím po slávě, nebo zdravému rozumu (Stenografický zápis 48. schůze 2005).

Další lidovečtí poslanci Tomáš Kvapil, Vilém Holáň a Josef Janeček navrhli odmítnout zákon na základě statusu embrya a poslanec Janeček k tomu upozorňoval na možnost zneužití výzkumu a použil argument „kluzkého svahu;“ poslanec Jaroslav Lobkowicz (TOP 09) představil petici neziskové organizace Hnutí pro život, která jde proti návrhu zákona a má již 60 000 podpisů (Stenografický zápis 48. schůze 2005).

Jiný lidovecký poslanec Ludvík Hovorka položil několik konstruktivních otázek, z nichž jedna z nich se dotýká již uvedeného etického sporu o stáří embrya určeného k výzkumu: „K získávání lidských embryonálních buněk pro výzkumné účely lze použít jen „nadbytečná“ lidská embrya, která jsou starší než 7 dnů. Chci se zeptat paní ministryně, proč je zde stanovena lhůta právě 7 dnů, a ne například 3 dny, 14 dní nebo měsíc?“ (Stenografický zápis 48. schůze 2005).

Josef Kochan (ODS) jako zpravodaj návrhu pragmaticky upozornil, že některé úpravy by se měly ještě ve výborech prodiskutovat a uspořádat k tématu odborný seminář; k tomuto návrhu se připojil i Zdeněk Jičínský (ČSSD), který připomněl povahu diskuse, která není „čistě odborná záležitost, protože to je problém, co všechno věda může, jsou-

li i nějaká mravní hlediska pro rozvoj vědy, jsou-li i nějaké mravní zábrany, kam už by věda být vpuštěna neměla, resp. které by věda měla respektovat“ (Stenografický zápis 48. schůze 2005).

Tehdejší ministr práce a sociálních věcí Zdeněk Škromach (ČSSD) debatu v prvním čtení uzavřel slovy „někdy jsem si připadal, že opět je doba Galilea Galileiho apod. a že ještě stále se otáčí Slunce kolem Země. Ale budiž“ (Stenografický zápis 48. schůze 2005). Tehdejší ministryně školství Petra Buzková (ČSSD) byla ve svých závěrečných poznámkách konstruktivnější a upozornila na fakt, že přebytečná embrya by buď byla zničena, nebo mohou být použita na výzkum, což je podle Buzkové určitě lepší řešení. Ministryně také reagovala na vystoupení poslance Karase s tím, že:

Budeme hlasovat o životě a smrti, ale zcela naopak, protože přijetí tohoto zákona a pokračující vědecký výzkum může život přinést. Byla by to demagogie, stejně jako byla demagogie slova pana poslance Karase. Pakliže tento návrh zákona bude schválen, dá vědcům možnost napomoci v léčbě lidí. A to bezesporu není málo a toto tvrzení v žádném případě není demagogické (Stenografický zápis 48. schůze 2005).

Ve druhém čtení se opakuje příliv názorů poslanců za stranu KDU-ČSL. Například poslanec Martin Říha cituje filozofa Kanta, který říká „že člověk je účel o sobě. Člověk nesmí být výlučně používán jako prostředek pro jiné účely. Mít důstojnost znamená být účelem sám o sobě. Formulaci „účelu o sobě“ můžeme chápat jako filozofické odůvodnění lidské důstojnosti i lidských práv“ (Stenografický zápis 53. schůze 2006).

Ve třetím čtení debata neproběhla a 01. 02. 2006 byl návrh zákona přijat poměrem 103 pro a 35 proti.³⁹

3.4.3 Debata v Senátu

V Senátu na schůzi 17. 03. 2006 taktéž neproběhla téměř žádná debata až na strohá souhlasná stanoviska dvou poslankyň Aleny Palečkové (ODS) k „zákonu snad řeknu jen to, že evidentně byl připravován odborníky a že až na drobné ne příliš podstatné věci jsme v něm neshledali žádnou závadu, což neznámá, že při další aplikaci nebude potřeba do

³⁹ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování (Hlasování 53/270 2006):

ČSSD – pro 60, proti 2, nepřihlášen 4, zdržel se 2

ODS – pro 3, proti 11, nepřihlášen 18, zdržel se 22

KSČM – pro 37, proti 1, nepřihlášen 0, zdržel se 2

KDU-ČSL – pro 0, proti 19, nepřihlášen 1, zdržel se 0

US-DEU – pro 2, proti 3, nepřihlášen 4, zdržel se 0

nej znovu sáhnout a další věci upravit, ale v tuto chvíli o ničem takovém podstatném nevíme“ (Stenozáznam z 3.dne 10.schůze 2006) a Soni Paukrtové (US) „výzkum kmenových buněk je záležitost, kterou jaksí nelze zastavit... uvědomme si, že kmenové buňky jsou těmi, které do budoucna mohou nahrazovat poškození míchy a jsou velkou nadějí pro spousty lidí, kteří jsou dneska zcela imobilní“ (Stenozáznam z 3.dne 10.schůze 2006).

Senátní pozměňovací návrhy se dotýkaly zákona o výzkumu na LEKB ve výsledku jen velmi okrajově⁴⁰ a Poslanecká sněmovna senátní návrh včetně pozměňovacích návrhů přijala poměrem hlasů 115 pro a 30 proti.⁴¹

3.4.4 Závěr

Debata nad návrhem zákona byla v Poslanecké sněmovně velmi jednostranná a doslova „unesená“ poslanci z KDU-ČSL. V Poslanecké sněmovně nezazněl v debatách při čteních ani jeden pozitivní názor na navrhovanou legislativní úpravu a „debata“ tak byla monologem ideologie jedné politické strany s převažujícími argumenty ontologického personalismu. Závěry z poslaneckých a senátních debat korespondují s komentáři Martina Šolce v jeho diplomové práci, a to sice že v českém prostředí vůbec neproběhla a neprobíhá veřejná či odborná debata k bioetickým otázkám a českou veřejnost včetně poslanců a senátorů i přes veškerou závažnost tato témata nechávají poměrně pasivními (Šolc 2016, s. 113–114).⁴²

⁴⁰ Nejvíce změn a vstupů do rozpravy zaznamenal přidružený návrh zákona upravující umělou reprodukci. V den schůze bylo u konečného hlasování nad návrhem zákona nepřítomno devět ze čtrnácti senátorů klubu KDU-ČSL, a proto je možné předpokládat, že jejich hlasy v debatě nezazněly. Senát návrh zákona schválil (Hlasování 10/75 2006) poměrem 48 pro, 0 proti, 30 nepřítomných a 3 zdržení se hlasování, přičemž největší podporu návrh získal v senátorském klubu ODS.

⁴¹ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování (Hlasování 55/218 2006):

ČSSD – pro 60, proti 2, nepřihlášen 4, zdržel se 2

ODS – pro 3, proti 11, nepřihlášen 18, zdržel se 22

KSČM – pro 37, proti 1, nepřihlášen 0, zdržel se 2

KDU-ČSL – pro 0, proti 19, nepřihlášen 1, zdržel se 0

US-DEU – pro 2, proti 3, nepřihlášen 4, zdržel se 0

⁴² Martin Šolc konkrétně uvádí: „... vznik [zákona] nebyl provázen prakticky žádnou veřejnou debatou. Otázka výzkumu ESC [embryonic stem cells] se nikdy nestala součástí českého veřejného diskursu, a to ani v době, kdy spory ohledně tohoto typu výzkumu vrcholily prakticky v celém vyspělém světě včetně sousedních států. Ostatně debata o personálním statusu embrya se v českém prostředí nerozvinula nikdy, a to ani při přijímání potratové legislativy. V mnoha jiných státech byla při přijímání legislativy upravující otázky lidské reprodukce a nakládání s embryi iniciována mnohaletá a poměrně široká diskuse odborné i laické veřejnosti: v České republice k tomu nikdy nedošlo... zatímco veřejné mínění patří v souvisejících otázkách v evropském kontextu k velmi permisivním, zákon o výzkumu na ESC obsahuje některé poměrně citelné restrikce. Není však naším záměrem zákonodárce za tyto restrikce kritizovat. Naproti tomu by bylo vhodné, kdyby přijímání zákonné úpravy výzkumu ESC bylo využito k posílení veřejné diskuse o bioetických otázkách, k čemuž ovšem prakticky ani v náznaku nedošlo“ (Šolc 2016, s. 113–114).

Strategické hlasování podle politických stran naplnila KDU-ČSL, která byť byla součástí koaliční vlády, hlasovala proti návrhu zákona. KSČM tradičně nevyzpytatelně hlasovala pro návrh zákona, kdežto opoziční poslanci a poslankyně za ODS se zdrželi hlasování nebo se do hlasování nepřihlásili. To odpovídá trendům i u jiných bioetických zákonů, kdy ČSSD a ODS hlasují podle politické strategie rozložení sil v Parlamentu.

3.5 Dříve vyslovené přání

3.5.1 Úvod

Senátorka Václava Domšová, předkladatelka návrhu zákona o důstojné smrti, na jednání Senátu 18. 09. 2008 uvedla:

Návrh zákona o důstojné smrti není tak přelomový, jak se může zdát. V ČR je jeden z typů již legální a všeobecně přijímaný, a to možnost odmítnout pokračování v léčbě, tzv. vysazení léčby. Pokud je mi známo, ministerstvo zdravotnictví připravuje návrh institutu, tzv. leven well. To by měla být listina o tom, jaké zacházení by si přál člověk, kdyby se dostal do stavu neslučitelného s přežitím a zároveň by nebyl schopen sám o sobě rozhodovat (Stenozáznam z 1.dne 16.schůze 2008).

Výraz „leven well“ po rozkličování znamená v anglickém jazyce „living will,“ v českém jazyce právní institut dříve vysloveného přání. Tento institut se do českého práva dostal skrze vládní návrh zákona č. 372/2011 o zdravotních službách (Sněmovní tisk 405/0, část č. 1/2 2011). Zákon byl součástí reformního balíčku ministra zdravotnictví Leoše Hegera (TOP 09), který zdravotnický balíček proreformních zákonů prosadil za vlády Petra Nečase (ODS) a koalice ODS, TOP 09, VV (10. 07. 2010 – 13. 06. 2013) s mandátem 118 křesel (Wikipedie 2018). Společně se zákonem č. 373/2011 o specifických zdravotních službách, zákon č. 372/2011 o zdravotních službách nahradil a zrušil nevyhovující a překonaný zákon č. 20/1966 o péči o zdraví lidu a zákon č. 160/1992 o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních.

V důvodové zprávě k § 36 institutu dříve vysloveného přání vláda uvádí následující:

Pacient se může během svého života ocitnout v předpokládaných i nepředpokládaných situacích, kdy si nebude přát poskytnutí zdravotních služeb. S ohledem na tyto situace a jimi zapříčiněný zdravotní stav však nebude moci svou vůli vyslovit. Tyto případy řeší čl. 9 Úmluvy – Dříve vyslovená přání pacienta. To, že se předem vyslovená přání mají zohlednit, neznamená, že by musela být splněna za každých okolností. Poskytovatel by si měl být pokud možno jist, že se přání pacienta týká současné situace a je stále platné. Zákon omezuje dobu platnosti dříve vysloveného přání na 5 let a to s ohledem na rychlý pokrok v medicíně (Sněmovní tisk 405/0, část č. 1/2 2011).

3.5.2 Debata v Poslanecké sněmovně a Senátu

K samotnému obsahu návrhu zákona se v prvním čtení (Stenografický zápis 20. schůze 2011) ozvalo jen málo poslanců, protože téměř většina vystupujících kritizovala postup vlády, která předložila návrhy zákonů velmi krátce před prvním čtením a poslanci neměli čas na jejich prostudování. Navíc se jednalo o mimořádně svolanou schůzi, takže

zejména opoziční poslanci kritizovali poměry v Parlamentu a absolutní nevhodnost chování vlády a vládních poslanců v koalici.

V prvním čtení se také projevila velká frustrace právě opozičních poslanců nad jejich postavením a prací v Poslanecké sněmovně. Jiří Kosubka (ČSSD) k tomuto pronesl dlouhý projev, ve kterém si postěžoval:

... jestli něco viselo na webu, nebo neviselo, je mi lhostejné, protože při projednávání předchozího balíku jste nám dokázali pozměňovák poslat nejen v noci před jednáním zdravotního výboru, ale dokonce jste nám další praštili tady na lavici, ktorej byl naprosto jinej a stejně objemnej. Taková je, vážení, totiž pravda. Omlouvám se, čím dál hůř nesu práci opozičního poslance v této Sněmovně. Měli byste zřejmě říct: tak s tím prašť, vzdej se mandátu. Přesně tak, ano (Stenografický zápis 20. schůze 2011).

V Poslaneckém výboru pro zdravotnictví k tematice dříve vysloveného přání padl pouze jeden pozměňovací návrh:

V § 36 odst. 2 věta poslední zní: Bude respektováno jen takové dříve vyslovené přání, které bylo učiněno na základě písemného poučení pacienta o důsledcích jeho rozhodnutí, a to lékařem v oboru všeobecné praktické lékařství, u něhož je pacient registrován, nebo jiným ošetřujícím lékařem v oboru zdravotní péče, s nímž dříve vyslovené přání souvisí (Sněmovní tisk 405/1 2011).

Původní návrh vládního zákona zněl:

Poskytovatel bude brát zřetel na dříve vyslovené přání pacienta, má-li ho k dispozici, a to za podmínky, že v době poskytování zdravotních služeb nastala předvídatelná situace, k níž se dříve vyslovené přání vztahuje, a pacient je v takovém zdravotním stavu, kdy není schopen vyslovit nový souhlas nebo nesouhlas. Bude respektováno jen takové dříve vyslovené přání, které bylo učiněno na základě písemného poučení ošetřujícím lékařem pacienta o důsledcích tohoto rozhodnutí (Sněmovní tisk 405/0, část č. 1/2 2011).

Pro pozměňovací návrh hlasovalo z přihlášených 175 poslanců pro 106, proti 45 a návrh byl přijat (Hlasování 22/64 2011).

Ve druhém čtení 30. srpna 2011 na dříve vyslovené přání zareagovala poslankyně Soňa Marková (KSČM), která citovala jako zdroj svých informací a poznatků rozbor neziskové organizace Ligy lidských práv a reagovala konkrétně na pětileté omezení platnosti dříve projeveného, které však jde „proti účelu tohoto institutu, například přání lidí nemocných Alzheimerovou chorobou, pro které může být dříve vyslovené přání velmi důležité kvůli postupné ztrátě schopnosti se rozhodovat, a nebudou vlastně tato přání vzhledem k délce nemoci respektována“ (Stenografický zápis 22. schůze 2011b).

Odpověděl jí poslanec Boris Šťastný (ODS) za vládní koalici s tím, že on sám se snažil institut dříve vyslovených přání prosadit již za svého minulého období a § 36 považuje za velký úspěch pro pacienty, kterým se tímto rozšiřují práva a možnosti rozhodování o sobě samých. Zároveň argumentuje – eticky i medicínsky chybně – „že i v České republice je jedna z forem eutanazie, tzv. pasivní, vyžádaná eutanazie, legální. Říká se tomu revers... Do této chvíle však toto privilegium nebylo poskytnuto a nebylo poskytováno osobám, které z nějakého důvodu takovou žádost vyslovit nemohou“ (Stenografický zápis 22. schůze 2011b). Lhůtu pěti vysvětluje následovně:

... do budoucna, stejně tak jako v mnoha jiných ustanoveních, tento zákon bude živý. Bude se měnit tak, jak praxe bude ukazovat. Ale v této chvíli zákonodárci připadalo rozumné ustanovit pětiletou lhůtu proto, aby tento institut, který bude nový v našem právním řádu, se mohl jasně vyzkoušet. A také proto, že medicínská věda jde kupředu. Je logické, že technologie se obměňují, vyvíjejí a to, co dnes se zdá býti nemožné, za dva, tři, čtyři roky může přijít jako nová technologie, nový lék a pacienti v takovém případě mohou mít možnost přehodnotit své rozhodnutí. A buď svůj living will podepsat znovu, anebo se rozhodnout, že tak neučiní (Stenografický zápis 22. schůze 2011b).

Tímto veškeré debaty k institutu dříve vysloveného přání skončily, byť v dobovém tisku debata byla popsána o trochu bouřlivěji – například viz článek „Emmerová šokována. Špek v zákoně. Pasivní eutanazie“ (Zemanová-Kopecká a Hechtová 2011), nebo „Nový zákon umožní pacientům odmítnout umělý život na přístrojích“ (Gazdík 2011).

V Senátu, který měl v době hlasování 12. 10. 2011 (8. funkční období 2010 – 2012) převahu senátorů klubu ČSSD (41 senátorů), a byl tedy přímou politickou opozicí Poslanecké sněmovně s pravicovou koalicí, návrh zamítl s potřebnou oporou senátorů z klubu ČSSD a návrh zákona poslal zpět do Poslanecké sněmovny po debatě, ve které nezaznělo nic k institutu dříve vysloveného přání. Poslanecká sněmovna však 06. 11. 2011 Senát přehlasovala v poměru pro 107, proti 70⁴³ a návrh zákona byl přijat.

⁴³ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování (Hlasování 25/342 2011):

ČSSD – pro 0, proti 48, nepřihlášen 3, zdržel se 0

ODS – pro 49, proti 0, nepřihlášen 3, zdržel se 1

TOP 09 – pro 39, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 0

VV – pro 18, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 0

KSČM – pro 0, proti 20, nepřihlášen 1, zdržel se 0

Nezařazení – pro 1, proti 2, nepřihlášen 1, zdržel se 0

3.5.3 Rozhodnutí Ústavního soudu ČR 437/2012 Sb. (Nález 437/2012 Sb. 2012)

Celý zdravotnický balíček měl dohru u Ústavního soudu ČR, kde několik ustanovení nových zdravotnických zákonů napadla skupina poslanců v rámci svého ústavního oprávnění podat návrh na zrušení zákona nebo jeho části. Poslanec Boris Šťastný měl tak pravdu v tom, že půjde o „zákon živý“, Ústavní soud zákonnou lhůtu platnosti pěti let dříve vysloveného přání na návrh opoziční skupiny poslanců vedené Jeronýmem Tejcem (ČSSD) a Vojtěchem Filipem (KSČM) ve svém nálezu 437/2012 Sb. zrušil.

Jádrem argumentace opozičních poslanců je již výše zmíněná argumentace Ligy lidských práv, kterou Ústavní soud přebírá, když v odstavci 54 nálezu Ústavní soud uvádí:

Uvedené ustanovení omezuje jeho [pacientovo] přání pouze na 5 let, což je proti účelu tohoto institutu. Například u lidí trpících Alzheimerovou chorobou se schopnost racionálně uvažovat postupem času zcela vytrácí. Právě pro ně může mít dříve vyslovené přání smysl, s ohledem na délku trvání nemoci však nakonec nemusí být respektováno (Nález 437/2012 Sb. 2012).

Ministerstvo zdravotnictví ve své námitce v odstavci 134 Nálezu lhůtu pěti let hájí následovně:

... smyslem je ochrana pacientů. Během této doby může dojít k zásadní změně okolností na straně pacienta, o kterých nemusí být poskytovateli zdravotních služeb nic známo... včetně pokroku v medicíně. Informace pacienta, které byly aktuální v době, kdy učinil dříve vyslovené přání, tak již vůbec nemusí platit, a může být velice pravděpodobné, že po pěti letech budou alespoň částečně překonané postupy, které byly běžně používány v době vyslovení onoho přání a které byly pacientovi známy. Neomezená platnost je navíc velmi diskutabilní u mladých lidí, kteří tohoto práva mohou využít, byť jsou v některých případech jistě ovlivnitelní a nemají dostatek životních zkušeností. Neměli by proto být vystaveni tomu, že jejich dříve vyslovené přání bude platit po zbytek jejich života (Nález 437/2012 Sb. 2012).

Ústavní soud v odstavcích 358 – 366 Nálezu vyjadřuje svůj odlišný názor:

... není slučitelné s právem pacienta podle čl. 9 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, aby na jeho dříve vyslovené přání nemohl být brán zřetel jen v důsledku uplynutí zákonem stanovené doby jeho platnosti, pokud tento pacient nebude mít současně skutečnou možnost toto přání svým projevem vůle obnovit. Vzhledem k tomu, že napadené ustanovení takovouto možnost umožňuje, je třeba jej hodnotit jako omezení předmětného práva postrádající jakýkoliv ústavně aprobovaný důvod (srov. čl. 26 a 27 uvedené úmluvy), v důsledku čehož je v rozporu s čl. 9 uvedené úmluvy života (Nález 437/2012 Sb. 2012).

3.5.4 Závěr

Na právním institutu dříve vysloveného přání se ukazuje, jak komplexní může být tvorba zákona a jak důležitou roli v procesu hraje mezinárodní úmluva, vládní iniciativa, ale také neziskové organizace, opoziční poslanci a v konečném důsledku také Ústavní soud. Otázkou zůstává, jestli je tvorba práva procesem v nahodilým, nebo řízeným a zda lze odhadnout nebo zpětně zmapovat, jaké proměnné k výslednému platnému právu vedly.

3.6 Umělá reprodukce

3.6.1 Úvod

Přestože první úspěšná *in vitro* fertilizace byla v tehdejší Československu provedena profesorem Pilkou v Brně v roce 1982 (Rejl 2012), právní regulace chyběla dvacet čtyři let, a to až do roku 2006. Před tímto datem byla asistovaná reprodukce upravována podzákonnými normami.⁴⁴ Byť měly tyto normy neurčitou závaznost a neupravovaly celé spektrum asistované reprodukce, poskytl morální a právní základ relativně liberálního étosu umělého oplodnění v ČR na dalších mnoho let, v podstatě až do současnosti. Například anonymita dárců zárodečných buněk; stanovený horní věk ženy pro přístup k umělé reprodukci; nutný souhlas manžela – později změněno pouze na muže – se kterým chce žena podstoupit umělé oplodnění. To jsou vše právní instituty, pro které se vláda rozhodla již v roce 1982 a postupně konsolidovala do zákonné úpravy.

3.6.2 Novela zákona č. 20/1966 o péči o zdraví lidu z roku 2006

První zákonná právní úprava asistované reprodukce vzešla za vlády Jiřího Paroubka (ČSSD) v koalici ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU s mandátem 101 hlasů (25. 04. 2005 – 16. 08. 2006) (Wikipedie 2018) a to novelou zákona č. 20/1966 o péči o zdraví lidu skrz část třetí vládního návrh č. 227/2006 zákona o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů (Sněmovní tisk 1071/0, část č. 1/5 2005). Novela zavedla do zákona o péči o zdraví lidu § 27d až § 27h upravující provádění a některé specifické aspekty asistované reprodukce. Došlo například ke zpřístupnění reprodukčních technologií párům žijícím mimo manželství – k mnohým dalším potřebným úpravám však cíleně nedošlo.⁴⁵

⁴⁴ Souhrn podzákonných norem je přehledně uveden v disertaci Zemandlové (Zemandlová 2013, s. 63): „V roce 1982 byly přijaty rezortní předpisy opatření Ministerstva zdravotnictví ČR č.j. OP-066.8.-18.11.1982 o podmínkách pro umělé oplodnění a směrnice Ministerstva zdravotnictví ČSR o podmínkách pro umělé oplodnění, č. 18/1982 Věst. MZ ČSR (reg.) v částce 6/1983 Sb. V letech 1997 a 2001 k tomuto přibýly podzákonné normy ve formě metodického návodu Ministerstva zdravotnictví ČR č. j. OZP/2-252-4.11.97 pro poskytování, vykazování a úhradu výkonů asistované reprodukce a prováděcí předpis k tehdejšímu zákonu o péči o zdraví lidu, metodické opatření Ministerstva zdravotnictví ČR č. j. OZP 30493/01/OZP-200/3-152/6, doporučené standardy postupu při poskytování a vykazování výkonů asistované reprodukce.“

⁴⁵ V důvodové zprávě se uvádí: „... otázky, kdo je matka, kdo je otec, komu patří embryo po rozvodu rodičů, komu patří po úmrtí jednoho z nich, nejsou věcně medicínské a vzhledem k nedostatečné veřejné diskusi a nejednotnosti vnímání problémů nejsou návrhem řešeny“ (Sněmovní tisk 1071/0, část č. 1/5 2005).

Vládní návrh specificky ponechal stanovení věkové hranice přístupu žen k umělému oplodnění *na dobu fertálního věku*, tedy dobu, kdy lze předpokládat podmínky shodné s fyziologicky vzniklým těhotenstvím. Dále návrh stanovoval věk dárkyně vajíček 40 let, kdy „oproti předchozím verzím návrhu zákona však byla sjednocena věková hranice u obou pohlaví, čímž bylo vyhověno některým připomínkám upozorňujících na diskriminaci“ (Sněmovní tisk 1071/0, část č. 1/5 2005). Celkově důvodová zpráva je k této části novely poměrně krátká vzhledem k tomu, že novela přijímala mnohá ustanovení z předešlých podzákoných opatření.

Debata v Poslanecké sněmovně a Senátu

V prvním (27. 10. 2005) i druhém (25. 01. 2006) čtení poslanci vedli rozpravu hlavně o návrhu první části zákona (výzkum na embryonálních kmenových buňkách). O třetí části návrhu zákona týkající se umělé reprodukce se nezmínil žádný z poslanců kromě jednoho poslance Vladimíra Říhy (KDU-ČSL), který neúspěšně podal pozměňovací návrh v oblasti umělé reprodukce.⁴⁶ Po třetím čtení, ve kterém se nikdo do debaty nepřihlásil, byl návrh schválen 103 hlasy pro návrh, 35 hlasy proti návrhu.⁴⁷

Po bezproblematickém přijetí v Poslanecké sněmovně návrh doznal několika podstatných změn pocházejících ze senátního výboru pro zdravotnictví a sociální politiku (Usnesení Senátu 58/21 2006). V senátní rozpravě 17.03.2006 (Stenozáznam z 3.dne 10.schůze 2006) se k těmto komplexním změnám vyjadřovala senátorka Alena Palečková (ODS), která zároveň předsedala výboru pro zdravotnictví a sociální politiku, a z jejich slov bylo patrné rozhořčení nad stavem návrhu obdržným Senátem.⁴⁸ Výbor se proto

⁴⁶ Poslanec Říha také jako jediný k tomuto tématu krátce vystoupil, jen aby upozornil na to, že podal pozměňovací návrh, protože vládní návrh zákona z roku 2006 je totožný s návrhem podaným v předešlém volebním období, v rámci kterého byl poslanec Říha zpravodajem tohoto návrhu zákona (návrh tenkrát skončil ve výboru pro sociální politiku a zdravotnictví, protože skončilo volební období).

⁴⁷ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v následujícím poměru (Hlasování 53/270 2006):

ČSSD – pro 60, proti 2, nepřihlášen 4, zdržel se 2

ODS – pro 3, proti 11, nepřihlášen 18, zdržel se 22

KSČM – pro 37, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 2

KDU-ČSL – pro 0, proti 19, nepřihlášen 1, zdržel se 0

US-DEU – pro 2, proti 3, nepřihlášen 4, zdržel se 0

⁴⁸ Senátorka Alena Palečková konkrétně dodává: „Ten návrh upravující asistovanou reprodukci, původní, který k nám prošel, ale celým legislativním procesem včetně legislativní rady vlády, Poslanecké sněmovny, ministerstva zdravotnictví atd., byl naprosto zmatečný, evidentně neprojednaný s odborníky na asistovanou reprodukci. Nejenže obsahoval chyby v terminologii a postupech asistované reprodukce, ale vůbec nerefletoval etickou, občanskoprávní a rodino-právní rovinu v celé záležitosti“ (Stenozáznam z 3.dne 10.schůze 2006).

musel setkat s několika klíčovými hráči, aby dospěl k pozměňovacím návrhům,⁴⁹ které nebyly jen formalitou.⁵⁰

První změnou byla nutnost souhlasu muže s umělým oplodněním. Ve vládním a sněmovním návrhu byl v § 27d ustanoven liberální přístup k přístupu k umělému oplodnění, ve kterém stačilo, aby umělé oplodnění požadovala žena na základě skutečnosti, že pravděpodobně neotěhotní přirozeným způsobem. Původní znění návrhu bylo následující:

(3) Asistovanou reprodukci podle odstavce 1 písm. b) lze provést se souhlasem ženy a je-li provdána, též se souhlasem jejího manžela a na základě její písemné žádosti, jestliže je málo pravděpodobné nebo zcela vyloučené, aby žena otěhotněla přirozeným způsobem, nebo jestliže existuje prokazatelné riziko přenosu geneticky podmíněných nemocí a vad. Souhlas s asistovanou reprodukcí uvedený v žádosti podle věty první nesmí být starší než 6 měsíců. Žádost podle věty první je součástí zdravotnické dokumentace ženy (Sněmovní tisk 1071/0, část č. 1/5 2005).

Senátní pozměňovací návrh změnil vládní návrh z původně liberální úpravy na konzervativní v tomto znění (podtržení autorky):

(3) Asistovanou reprodukci podle odstavce 1 písm. b) lze provést na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří tuto léčbu hodlají společně podstoupit (dále jen „neplodný pár“), jestliže je ze zdravotních důvodů málo pravděpodobné nebo zcela vyloučené, aby žena otěhotněla přirozeným způsobem, nebo jestliže existuje prokazatelné riziko přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad. Žádost obsahuje souhlas muže s provedením umělého oplodnění ženy; souhlas musí být opakovaně vysloven před každým provedením umělého oplodnění. Žádost nesmí být starší než 24 měsíců; je součástí zdravotnické dokumentace ženy (Usnesení Senátu 58/21 2006).

V tomto znění se § 27d dostal do finální zákonné úpravy platící dodnes a zatím přestál všechny dosavadní pokusy o legislativní změnu, o kterých bude pojednáno níže.

Druhou klíčovou navrhovanou senátní změnou bylo posunutí horního věku dárkyně vajíček z 40 let na 35 let, přičemž věková hranice 40 let byla navržena vládou a přijata Poslaneckou sněmovnou. Ze zápisu ze schůze senátního výboru pro zdravotnictví, která

⁴⁹ Podle svědectví senátorky Aleny Palečkové proto „...na podkladě našeho podnětu došlo nejprve k jednáním mimo půdu našeho výboru mezi právníky ministerstva zdravotnictví, školství, odborníky přes asistovanou reprodukci a námi v podstatě bylo navrženo, aby se této debatě zúčastnili i odborníci na rodinné právo a občanské právo z Právnické fakulty UK. Tato setkání proběhla a následně byla pracovní schůzka zde na půdě Senátu, které se zúčastnila v podstatě stejná skupina lidí včetně naší senátní legislativy, které bych tímto chtěla poděkovat za skutečně kvalitní a kvalifikované zpracování legislativní informace k tomuto zákonu.“ (Stenozáznam z 3.dne 10.schůze 2006).

⁵⁰ Senátor Jan Rakušan (ČSSD) k tomu výstižně poznamenal „...a též bych chtěl připomenout, že jsme právě dneska předvedli jednu ukázkou, proč je Senát potřebný“ (Stenozáznam z 3.dne 10.schůze 2006).

proběhla dne 15. 03. 2006, nelze vyčíst žádnou debatu ani odůvodnění, proč k této změně výbor přistoupil.⁵¹ Senátorka Alena Palečková (ODS) k tomu v rozpravě v Senátu 17.03.2016 podotkla: „... pro změnu jsme ho [věk] ještě snížili o pět let na 35 let pro anonymní dárkyni, protože po tom věku už dochází k většímu poškození těch vajíček a z hlediska příjemců tohoto vajíčka je potřeba garantovat, aby bylo skutečně kvalitní“ (Stenozáznam z 3.dne 10.schůze 2006).

Senát návrh zákona včetně pozměňovacích návrhů schválil (Hlasování 10/75 2006) poměrem 48 pro, 0 proti, 30 nepřítomných a 3 zdržení se hlasování, přičemž největší podporu návrh získal v senátorském klubu ODS. Poslanecká sněmovna senátní návrh včetně pozměňovacích návrhů přijala hlasy 115 pro a 30 proti.⁵²

Tímto se poprvé do zákonné podoby dostaly klíčové body regulace umělého oplodnění v ČR, a to konkrétně anonymita dárců zárodečných buněk; věkové omezení dárců zárodečných buněk; a nutnost souhlasu muže s umělým oplodněním ženy.

3.6.3 Zákon 373/2011 o specifických zdravotních službách

Předkladatelem návrhu zákona (Sněmovní tisk 407/0, část č. 1/2 2011) byl ministr zdravotnictví Leoš Heger (TOP 09) za vlády Petra Nečase (ODS) a koalice ODS, TOP 09, VV s mandátem 118 křesel (10. 07. 2010 – 13. 06. 2013) (Wikipedie 2018). Zákon nahradil nevyhovující zákon č. 20/1966 o péči o zdraví lidu a zákon č. 160/1992 o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních. Zákon o specifických službách je zákonem „doprovodným“ k zákonu 372/2011 o zdravotních službách – jedná se ve vztahu k zákonu o zdravotních službách o speciální právní úpravu.⁵³

Zákon ve velké míře přebíral celkově liberální úpravu asistované reprodukce ze zákona o péči o zdraví lidu, přičemž eticky nejkontroverznější navrhouvanou úpravou bylo stanovení horní hranice věku ženy k přístupu k umělému oplodnění. Co naopak zákon a

⁵¹ Zápis není veřejně dostupný a na žádost autorky diplomové práce byl emailem zaslán 26. února 2018 tajemnicí Výboru pro zdravotnictví a sociální politiku paní Václavou Brabcovou.

⁵² Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v následujícím poměru (Hlasování 55/218 2006):

ČSSD – pro 60, proti 2, nepřihlášen 4, zdržel se 2

ODS – pro 3, proti 11, nepřihlášen 18, zdržel se 22

KSČM – pro 37, proti 1, nepřihlášen 0, zdržel se 2

KDU-ČSL – pro 0, proti 19, nepřihlášen 1, zdržel se 0

US-DEU – pro 2, proti 3, nepřihlášen 4, zdržel se 0

⁵³ Zákon upravuje například např. asistovanou reprodukci, sterilizaci, kastrace, stereotaktické operace a genetické vyšetření. Zákon cíleně neřeší problematiku umělého ukončení těhotenství, která byla ze zákona vyjmuta ještě při koncipování vládního návrhu zákona, a tudíž toto téma nebylo předmětem rozprav v parlamentu.

důvodová zpráva přijaly bez odůvodnění a co se ukázalo jako etický a politický problém v následných novelizačních návrzích, byla dvě témata: souhlas muže s umělým oplodněním a anonymita dárců zárodečných buněk.

V prvním čtení dne 12. 07. 2011 poslanecká sněmovna nechala vládní návrh zákona lehce projít s vyjádřením hrstky poslanců a poslankyň. Nejkontroverznější prohlášení bylo od poslance Pavla Antonína (ČSSD):

Před časem jsme měli ministra Drábka u nás na klubu a ptali jsme se ho, co třeba by měla 60letá zdravotní sestra dělat těch deset let do důchodu, když už neuzvedne stokilového pacienta a neuvidí dobře na výpočetní techniku, a bylo nám řečeno, že se rekválifikuje na něco jiného a najde si jinou práci. A v podstatě jsem tady našel vysvětlení v jednom bodu, kde se píše, že umělé oplodnění lze provést ženě v jejím plodném věku, pokud její věk nepřekročil 55 let. Hle, ona může absolvovat umělé oplodnění a v podstatě může jít na mateřskou místo toho, aby se rekválifikovala. A pak v 74 doprovodí své dítě na maturitní ples a bude se těšit na jeho další studijní výsledky (Stenografický zápis 20. schůze 2011).

Toto vyjádření dobře ilustruje všeobecnou náladu a typ argumentace v Poslanecké sněmovně o umělé reprodukci. Jsou to argumenty zlehčováním, které spolu ne nutně logicky korelují.

Po prvním čtení byl návrh zákona projednán zdravotnickým výborem, který usnesením ze dne 29. 08. 2011 doporučil Poslanecké sněmovně několik drobných úprav. Ve druhém čtení, které proběhlo 30. srpna 2011 se poslanci vyslovili zejména pro snížení věku přístupu ženy k umělému oplodnění z navrhovaného věku 55 let na 45 let. Poslanec Jaroslav Plachý (ODS) argumentoval přírodou a faktem, že dítě si zaslouží maminku, ne babičku. Poslanec Pavel Antonín (ČSSD) navrhoval věk 49 let, protože to doporučuje etická komise pro reprodukci (dále nespecifikoval, která přesně komise, v jakém dokumentu a jak přesně znělo doporučení) a k němu se přidala poslankyně Jana Chalánková (TOP 09) s apelem „vraťme se k přirozenému řádu“ (Stenografický zápis 22. schůze 2011b). Naopak poslanec Boris Šťastný (ODS) navrhoval zvýšit hranici na 56 let s argumentem, že jelikož stát nereguluje věk pro přirozené početí, neměl by zasahovat ani do regulace, kdy je potřeba umělé oplodnění (Stenografický zápis 22. schůze 2011b).

Třetí čtení následovalo 07. 09. 2011 a v podstatě se hlasovalo zejména o pozměňovacím návrhu (Sněmovní tisk 407/2 2011) poslanců Chalánkové (TOP 09) a Plachého (ODS) k horní hranici věku. Ministr Heger se k pozměňovacímu vyjádřil následovně: „ministerstvo zdravotnictví pokládá všechny návrhy za zdravotně přijatelné.

Ostatní je na svědomí poslanců. My bychom souhlasili s naším návrhem 55 let nebo s návrhem 49 let” (Stenografický zápis 22. schůze 2011a). Poslanci poměrem pro 106, proti 15 odsouhlasili pozměňovací návrh na snížení věku na 49 let a v hlasování po třetím čtení o celkovém návrhu zákona bylo pro 92 hlasů, proti 64.⁵⁴ Ze všech čtení a pozměňovacích návrhů Poslanecké sněmovny je patrné, že o hranici věku ženy k přístupu k umělému oplodnění *de facto* rozhodli tři poslanci a jedna poslankyně, a to na základě několika mála vět o návratu k přírodě a přirozenosti.

Návrh zákona vyvolal v Senátu vesměs negativní reakce a oba dva výbory doporučily návrh zákona zamítnout a vrátit zpět do Poslanecké sněmovny. V rozpravě v Senátu dne 12. 10. 2011 se řešily opakovaná témata, která jsou leitmotivem českého zákonodárského pojetí umělého oplodnění, a to věkové hranice, a například senátor Jaroslav Kubera (ODS) se k tomuto vyjádřil následovně:

Oponenti namítají, že je to proti přírodě, že věk byl stanoven příliš vysoký. Jestli to je proti přírodě, to by bylo třeba si vyžádat stanovisko Greenpeace a Děti země, ti nejlépe vědí, co je nebo není proti přírodě. Já jsem očekával aktivnější účast senátorek, které tady bohužel nejsou. Já jsem se jich chtěl zeptat, protože ony jsou ty, na rozdíl od nás trubců, které už stejně za chvíli nebudou ani potřebovat, protože se to naučí, udělat si to samy, ale myslel jsem, že senátorky, se vyjádří k tomu, protože jsou to zralé ženy, jaký je ten správný věk, kdy by si ještě přály být uměle oplodněny. Ale protože tu nejsou, tak se jich zeptat nemohu (Stenozáznam z 3.dne 12. schůze 2011).

Na což mu v rozpravě senátorka Soňa Paukrtová (Strana pro otevřenou společnost) v rozpravě odpověděla:

A protože kolega Kubera se mě ptal, nebo nás senátorek se ptal, co říkáme tomu omezení věku, do kdy může žena být uměle oplodněna, tak já bych k tomu chtěla říci, že to je opravdu velice těžké posoudit. Protože jedna věc je porodit zdravé dítě, a druhá věc je doprovodit dítě do jeho aktivity a dospělosti. A je samozřejmě velký rozdíl mezi ženami. Některé se cítí býti mladé ještě v 70 letech, a některé již dospívají do babičkovského věku, když jim je 61 let. Kdybych měla říci svůj vlastní názor, tak mně připadá těch 49 let, ta hranice stanovená správně. Nebo 50 let. Nikoli s ohledem na to, že by starší žena

⁵⁴ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v následujícím poměru (Hlasování 22/96 2011):

ČSSD – pro 0, proti 40, nepřihlášen 6, zdržel se 1

ODS – pro 40, proti 1, nepřihlášen 8, zdržel se 1

TOP 09 – pro 35, proti 0, nepřihlášen 4, zdržel se 0

VV – pro 17, proti 0, nepřihlášen 3, zdržel se 1

KSČM – pro 0, proti 23, nepřihlášen 1, zdržel se 0

Nezařazení – pro 0, proti 0, nepřihlášen 0, zdržel se 1

nemohla porodit zdravé dítě, ale protože by měla to dítě přivést k dospělosti a vychovat je (Stenozáznam z 3.dne 12. schůze 2011).

I senátor Jiří Čunek přispěl k debatě o horní hranici věku ženy, a to tímto příspěvkem:

Já se domnívám, že kdy je vhodné pro ženu otěhotnět, doposud řešila příroda a nebyl s tím žádný problém. Jakmile člověk přichází a chce nahradit toto svým rozhodnutím to, co doposud bylo řešeno přirozenou cestou, tak samozřejmě hranice stanovená být musí. Příliš nesouhlasím s tím, že některé ženy si berou příklad z biblické Sáry, která když měla Izáka, tak jí bylo 80 let, podle Bible. Já si myslím, že tohle je příklad, který hovoří o zázraku. K těmto zázrakům my bychom se asi přibližovat neměli (Stenozáznam z 3.dne 12. schůze 2011).

Vladimír Dryml (ČSSD) se jako první a poslední reprezentant Parlamentu ČR zeptal na klíčovou otázku, odkud a na čem vláda staví určení věkové hranice:

Já bych se chtěl, pane ministře, zeptat, na základě jakého duševního rozpoložení, a hlavně kdo navrhoval, jestli to byl poslanec, nebo nějaký ministerský úředník, nebo nějaký vědec navrhoval právě tu hranici 49 let, a především hlavně podle jakých kritérií. Jestli ta kritéria byla známá, nebo jestli to bylo věštění z křišťálové koule (Stenozáznam z 3.dne 12. schůze 2011).

V následné rozpravě se však ukázalo, že si senátor Dryml pletl hranice věku ženy pro úhradu za umělé oplodnění s hranicí věku přístupu k umělému oplodnění. Ke zmatení pojmů přispěla i senátorka Alena Palečková (ODS), která začala vzpomínat na tvorbu legislativy v roce 2006. Ministr Leoš Heger (TOP 09) si následně vzal slovo a pokusil se zmatení vyjasnit a předložil genezi původního vládního návrh 55 let věku jako medicínský názor lékařů, nikoliv společnosti nebo etiky:

Není pochyb o tom, že společnost je v tomto směru rozdělena podle názorů v tom, že extrémní liberální názor by měl být, ať si to rozhodne ta žena sama, protože tady nechceme pěstovat žádné omezování lidské svobody. Na druhé straně jsou tady názory, že už ten věk okolo 50 let není správný jako věk, kdy by měli lidé rodit děti, nebo ženy rodit děti, ale kdy by se měly starat spíše o svá vnoučata... pokud chcete tedy to, co prošlo Poslaneckou sněmovnou, brát jako jistý odraz nějakého společenského konsensu, tak to byl tedy ten věk 49 let (Stenozáznam z 3.dne 12. schůze 2011).

Je potřeba připomenout fakt, že v Poslanecké sněmovně o tomto rozhodli čtyři poslanci, z toho tři muži a jedna žena. Extrapolovat takové rozhodnutí jako konsens společnosti a legitimizovat tak rozhodnutí hrstky poslanců jako „rozhodnutí lidu“ je dobrým příkladem ilustrujícím (ne)funkčnost teorie reprezentativnosti parlamentů.

Dalším komentářem k meritu zákona přispěl senátor Kubera (ODS), když se vyjádřil k horní hranici věku dárců zárodečných buněk:

Anonymním dárcem může být pouze žena, která dovršila věk 18 let a nepřekročila 35, ale ejhle, muž dovršil 18 a nepřekročil věk 40. Tak buď je potřeba posunout, ale je to evidentní diskriminace, tam by měl být stejný věk. Nemyslím si, že někteří muži po čtyřicítce už by nebyli vhodnými dárci, naopak, už jsou dostatečně vyvinutí a zkušení, takže mi připadá, že nevím ten důvod, možná, že pan ministr řekne, proč tam je ten věk rozdílný (Stenozáznam z 3.dne 12. schůze 2011).

Určitě stojí za pozornost i Kuberova nechuť podávat v těchto ohledech pozměňovací návrhy, kdy tvrdí, že je to více či méně jedno, jak se hranice nastaví, protože hranice stejně bude podléhat sociálním náladám, a tudíž bude změněna.⁵⁵

Senát, který měl v den hlasování 12. 10. 2011 (8. funkční období 2010 – 2012) převahu senátorů klubu ČSSD (41 senátorů), a byl tedy přímou politickou opozicí Poslanecké sněmovně s pravicovou koalicí, návrh zamítl s potřebnou oporou senátorů z klubu ČSSD, a to v poměru pro zamítnutí 38 hlasů, proti zamítnutí 16 hlasů, nepřítomných hlasů 21 a zdrželo se 6 hlasů (12. schůze, 53. hlasování 2012). Poslanecká sněmovna však 06. 11. 2011 Senát přehlasovala ústavní většinou 107 hlasů pro a 70 proti návrhu.⁵⁶

3.6.4 Neúspěšné Poslanecké návrhy novelizace zákona č. 373/2011 o specifických zdravotních službách

Dne 15. 6. 2012 skupina poslanců ve složení Jaroslav Plachý (ODS), Marek Benda (ODS), Jitka Chalánková (TOP 09) předložila sněmovně návrh na změnu zákona (Sněmovní tisk 713/0, část č. 1/4 2012), a to návrh na zrušení anonymity dárců spermií a dárkyň vajíček ze tří důvodů: biologické příbuzenství anonymního dárce; uzavření manželství mezi biologicky příbuznými osobami; odepření práva dítěte znát své biologické rodiče. V důvodové zprávě navrhované novely konkrétně stojí: „... současná

⁵⁵ Senátor Kubera svůj zdrženlivý postoj obhajuje slovy: „Já žádný pozměňovací návrh nebudu podávat, protože ono to, že to bude přijato, ještě neznamená, že to tak bude vždycky. Vzpomeňte si na věk trestnosti, kdy se debatovalo velmi obsírně, jestli 15 nebo 14. Pak došlo k jednomu zavrženíhodnému kriminálnímu případu a začalo se uvažovat o tom, že by měl být posunut pomalu až do předškolního věku. Ona to není určitě poslední diskuse a praxe teprve ukáže, jestli byl limit stanoven správně“ (Stenozáznam z 3.dne 12. schůze 2011).

⁵⁶ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v následujícím poměru (Hlasování 25/342 2011):

ČSSD – pro 0, proti 48, nepřihlášen 3, zdržel se 0

ODS – pro 49, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 0

TOP 09 – pro 39, proti 0, nepřihlášen 2, zdržel se 0

VV – pro 18, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 0

KSČM – pro 0, proti 20, nepřihlášen 1, zdržel se 0

Nezařazení – pro 1, proti 2, nepřihlášen 1, zdržel se 0

právní úprava tudíž neodpovídá eugenickým, genetickým a etickým zájmům společnosti na zdraví populace, zejména pokud jde o eliminaci umělého oplodnění ze zárodečných buněk biologicky příbuzných osob, sňatků mezi příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci, a nerespektuje právo dětí znát svoje biologické rodiče“ (Sněmovní tisk 713/0, část č. 1/4 2012). Dále zpráva argumentuje, že ČR neodpovídá evropským standardům a zmiňuje legislativní úpravy v Rakousku, Velké Británii, Švýcarsku nebo Finsku jako příklady, kde anonymita dárců a dáreků neplatí. Novela tedy navrhovala konkrétně:

- a. omezení maximálního počtu lidských embryí, která je možné vytvořit ze zárodečných buněk jednoho anonymního dárce,
- b. zákaz asistované reprodukce v případě příbuzenství mezi původci zárodečných buněk,
- c. zavedení oddělené a omezeně přístupné evidence údajů o anonymním dárci.

Návrh novely stihl projednat zdravotnický výbor 11. 06. 2013, kdy svým usnesením návrh nedoporučil. K dalšímu čtení již nedošlo, neboť volební období spojené s koncem vlády Petra Nečase bylo předčasně ukončeno.

V novém volebním období 2013 – 2017 se skupina poslanců ve složení Jitka Chalánková (TOP 09), Marek Benda (ODS), Nina Nováková (TOP 09), Augustin Karel Andrlé Saylor (Úsvit), Vít Kaňkovský (KDU-ČSL), Martin Komárek (ANO) pokusila prosadit stejnou novelu jako v roce 2012. Novelu skupina předložila 12. 12. 2014. (Sněmovní tisk 371/0, část č. 1/3 2014), ale tentokrát nedošlo ani k projednání ve zdravotním výboru, kam byl návrh doporučen k projednání 08. 01. 2015, protože skončilo volební období.

3.6.5 Vládní novela 202/2017 Sb. kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Vláda Bohuslava Sobotky v koalici ČSSD, ANO, KDU-ČSL s mandátem 111 poslanců (29. 01. 2014 – 13. 12. 2017) (Wikipedie 2018) se v roce 2016 rozhodla předložit vládní novelu zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (Sněmovní tisk 874/0, část č. 1/8 2016) zejména z důvodu platnosti nového občanského zákoníku a nutných technických úprav z toho vyplývajících. Relevantní paragrafy zákona týkající se umělého oplodnění vládní návrh jen kosmeticky upravoval a u toho

v konečném výsledku i zůstalo, protože pozměňovací návrhy jednotlivých poslanců byly odmítnuty. I přesto je důležité se všemi třemi čteními zabývat a analyzovat pozměňovací návrhy, které dobře ilustrují poslanceckou aktivitu v tématu umělé reprodukce.

V prvním čtení k novele, které proběhlo 09. 09. 2016, se v diskusi přihlásil opět znovuzvolený poslanec Pavel Antonín (ČSSD) a nově lidovecký poslanec Ludvík Hovorka (KDU-ČSL), kteří se vraceli k horní hranici věku ženy, k anonymitě dárců a dárkyň spermií a vajíček, ale pouze povrchově s tím, že se tato problematika bude projednávat ve výboru (Stenografický zápis 49. schůze 2016).

Po projednání ve zdravotnickém výboru bylo načteno několik pozměňovacích návrhů, včetně třetího pokusu Jany Chalánkové (TOP 09) zopakovat svůj pozměňovací z let 2012 a 2014 i v roce 2017 navrhuje zrušení anonymity dárců zárodečných buněk; a dále obsáhlý pozměňovací návrh Ludvíka Hovorky (KDU-ČSL), který navrhoval hned několik podstatných změn (Sněmovní tisk 874/2, část č. 1/2 2016):

- omezit počet embryí tak, že zárodečné buňky jednoho anonymního dárce lze použít k vytvoření nejvýše čtyř lidských embryí,

- snížit věk pro příjemkyni vajíček ze 49 let na 45 (za připomenutí stojí, že v původním vládním návrhu z roku 2011 byl věk 55 let),

- vymezit, kdo nemůže nebo nesmí být anonymním dárce; posouzení nezpůsobilosti anonymního dárce a u kolika poskytovatelů může anonymní dárce darovat zárodečné buňky,

- zakázat institut náhradního mateřství,

- zamezit vysokým odměnám za darování zárodečných buněk, protože „možná motivují děvčata, mladé ženy z nízkopříjmových skupin k tomu, aby si poškozovaly své zdraví.“

Poslanec Hovorka věnuje odůvodnění svých pozměňovacích návrhů jen několik málo stručných vět ve druhém čtení, například odůvodnění ke snížení věku příjemkyně vajíček z 49 let na 45 let dodává pouze jednoduchá biologická fakta.⁵⁷ Ani jeden z pozměňovacích návrhů poslance Hovorky nebyl přijat.

⁵⁷ Konkrétně poslanec Hovorka konstatuje již zřejmé:

„a) U ženy se během života netvoří nová vajíčka. Oplozeno tedy může být jenom již existující vajíčko, které se z vaječniku uvolnilo při ovulaci během měsíčního cyklu. Vajíčka časem stárnou a jejich kvalita s věkem ženy klesá. Čím je žena při početí starší, tím je větší riziko poškození plodu.

b) U starší rodičky, zejména prvorodičky, je těhotenství rizikovější a porod může být těžší“ (Stenografický zápis 55. schůze 2017)

Nejbouřlivější mediální ohlas vyvolal pozměňovací návrh poslance Františka Adámka (ČSSD), který se ve svém návrhu snažil prosadit, aby žena, která nežije v manželství či partnerství, už nepotřebovala k umělému oplodnění souhlas muže. V odůvodnění svého pozměňovacího návrhu poslanec Adámek ve třetím čtení, které proběhlo 26. dubna 2017, uvedl:

Stávající úprava se jevila jako nedostatečná, neboť nereflektovala potřeby společnosti a v praxi docházelo k jejímu obcházení. Neprovdaná žena volila rizikový způsob otěhotnění, nebo byl souhlas muže jen účelovým prohlášením bez skutečného záměru podílet se na výchově dítěte. Zda má žena partnera či její sexuální orientace, by neměly při umožnění umělého oplodnění hrát roli. Díky znění současné legislativy také dochází k situaci, že vdaná žena nepotřebuje souhlas svého manžela, ale jakéhokoliv muže, který není jejím příbuzným (Stenografický zápis 56. schůze 2017).

Dále v průběhu třetího čtení vyjadřoval poslanec Marek Benda (ODS), který nechtěl připustit „volné umělé oplodnění“ – míněno umělé oplodnění pouze na žádost ženy – tedy ženy teoreticky neprovdané, ženy žijící bez partnera nebo ženy lesbické. K této výhradě se připojil i poslanec Ludvík Hovorka (KDU-ČSL):

Pokud by tento pozměňovací návrh, kdy je možné oplodňovat matky, vlastně matky samostatné bez otce, vlastně single matky, tak si myslím, že toto je úplně popření smyslu rodiny. Je to, jak říkal pan ministr, odporuje to tradičnímu modelu rodiny. A my tento pozměňovací návrh nemůžeme podporovat, protože podporujeme tradiční rodinu. Je to jenom zakládání problémů do příštích generací (Stenografický zápis 56. schůze 2017).

Poslanec Ivan Gabal (KDU-ČSL) se proti tomuto ohradil a poukázal na reálný demografický svět, kde žije velké procento mužů i žen mimo partnerský nebo manželský svazek, a je proto nutné reflektovat jejich volbu umělého oplodnění:

Já jsem výrazný zastávce single matek a práva žen bez partnera hledat tuto cestu. Při vysokém průměrném věku narození prvního dítěte to často pro tyto ženy, které nenašly partnera, je jediné východisko jaksi životního optimismu nebo perspektivy. A je třeba to vnímat jako realitu. My se prostě pohybujeme v nějaké reálné společnosti. Chceme, aby ta společnost demograficky směřovala dopředu. Tak nemůžeme blokovat single matky a samostatné ženy, kterým se nepodaří najít partnera (Stenografický zápis 56. schůze 2017).

Přestože výbor pro zdravotnictví tomuto pozměňovacímu návrhu dal kladné stanovisko (Sněmovní tisk 874/3, část č. 1/2 2017), v hlasování o pozměňovacím návrhu

bylo pro návrh 40 hlasů a proti 61 hlasů.⁵⁸ Pravicové opoziční strany ODS, TOP 09 se postavily výhradně proti návrhu; koaliční KDU-ČSL se také postavila výhradně proti návrhu; KSČM se zdrželo hlasování až na 3 poslance; ČSSD byla nejvíce rozdělena na 18 proti, 13 pro a 9 zdržení se, což odpovídá velké nepodpoře stranického kolegy; ANO hlasovalo nejvíce liberálně s 21 pro, 5 proti a 6 zdržení se. Pozměňovací návrh neprošel a k dnešnímu datu tak všechny ženy, které žádají o umělé oplodnění, stále potřebují souhlas muže.

Další témata rozpravy třetího čtení se nesla v podobně kontroverzním duchu (Stenografický zápis 56. schůze 2017). Poslankyně Chalánková upozorňovala na to, že návrh na zrušení anonymity je v Poslanecké sněmovně již 7 let a že k tomu již proběhla diskuse (což z výše uvedeného není pravdivé tvrzení, protože do „diskuse“ se nikdy nepřihlásilo více než 5 poslanců). Poslankyně Chalánková opakovala své argumenty o právech dítěte znát svůj původ a odkazovala na legislativu platnou v jiných zemích. Její pozměňovací návrh – v pořadí již třetí v historii její účasti v různých formacích poslaneckých sněmoven – byl opět neúspěšný. Pro návrh hlasovalo 20 poslanců převážně z klubů KDU-ČSL a TOP 09, proti bylo 106 poslanců (Hlasování 56/462 2017) a anonymita dárců tak byla zachována.

Ve třetím čtení vystoupil i poslanec Bohuslav Svoboda (ODS) s argumenty o tom, že nerad vstupuje do právní debaty, ale že debata o náhradním mateřství je právní problém praeter legem a že „jsme se prostě dostali někam dál, kam ti římscí právníci ještě vůbec neviděli [matka je vždy jistá, otec nejistý]. My jsme se dostali někam, kam nevidí ani naši právníci.“ Svoji debatu ukončuje úvahou nad tím, o čem by sněmovna Parlamentu vůbec měla rozhodovat:

Já prostě chci říct, že bych byl velmi rád, kdyby Sněmovna tyto věci v takovéto podobě neřešila. Je to věc, která je medicínsky strašně složitá, která jde medicínsky velmi nahoru. Je složitá eticky, morálně a to právní je na tom to nejméně důležité. Protože znovu říkám, všechny tyto věci leží preater legem. Není nic, co by tam bylo trestným činem. To všechno funguje, je to ku prospěchu té věci. A myslím si,

⁵⁸ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v následujícím poměru (Hlasování 56/462 2017):

ČSSD – pro 13, proti 18, nepřihlášen 3, zdržel se 9
ANO – pro 21, proti 5, nepřihlášen 7, zdržel se 6
TOP 09 – pro 0, proti 15, nepřihlášen 3, zdržel se 2
ODS – pro 0, proti 10, nepřihlášen 1, zdržel se 1
KDU-ČSL – pro 0, proti 11, nepřihlášen 1, zdržel se 1
Úsvit – pro 3, proti 1, nepřihlášen 0, zdržel se 3
KSČM – pro 3, proti 0, nepřihlášen 2, zdržel se 26
Nezařazení – pro 0, proti 1, nepřihlášen 0, zdržel se 4

že pokud bychom chtěli něco přijímat do zákona, měla by být předtím skutečně obrovská diskuse (Stenografický zápis 56. schůze 2017).

Ani jeden z pozměňovacích návrhů nebyl schválen a vládní návrh novely zákona prošel Poslaneckou sněmovnou 26. 04. 2017 v hlasování pro 133, proti 2⁵⁹ a v Senátu k návrhu novely neproběhla žádná závažnější debata.

Celkově se do rozpravy ve třetím čtení aktivně zapojilo z přítomných 153 poslanců sedm poslanců v průměrném věku 60 let a jedna poslankyně ve věku 60 let. Je tedy ke zvážení, jak vyvážená a reprezentativní tato bilance je a co z ní lze usuzovat o tvorbě práva parlamentem, zejména v tak citlivých morálních záležitostech dotýkajících se převážně žen.

3.6.6 Závěr

Relativně liberální úprava přístupu žen k asistované reprodukci je další zákonnou úpravou jako představující do velké míry dědictví socialistického zákonodárství z 80. let, kdy byly položeny základní principy přístupu k umělé reprodukci – samotné legalizování metod umělého oplodnění; stanovení principu anonymity dárců spermií a vajíček; stanovení věkových limitů: a) k dárcovství zárodečných buněk, b) k přístupu žen k umělému oplodnění, c) k proplácení umělého oplodnění z veřejného pojištění; potřeby souhlasu manžela nebo jiného muže s umělým oplodněním ženy. Tento stav se relativně zakonzervoval a návrhy ke změnám v Poslanecké sněmovně neprošly buď z titulu konce volebního období vlády, nebo zamítnutím.

Ze samotného obsahu rozprav v Parlamentu k tématu umělého oplodnění lze vyčíst jistá dávká ironie až posměchu, zlehčování tématu a naprostou povrchnost debat bez relevantních argumentů. K tomu všemu je debata dominována muži, i když se dopad úpravy týká převážně žen. Lenka Slepíčková parlamentní debatu ve svém článku „Dokdy

⁵⁹ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v následujícím poměru (Hlasování 56/473 2017):

ČSSD – pro 39, proti 1, nepřihlášen 3, zdržel se 0

ANO – pro 34, proti 0, nepřihlášen 5, zdržel se 0

TOP 09 – pro 0, proti 1, nepřihlášen 3, zdržel se 16

ODS – pro 10, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 1

KDU-ČSL – pro 10, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 2

Úsvit – pro 6, proti 0, nepřihlášen 0, zdržel se 1

KSČM – pro 39, proti 0, nepřihlášen 2, zdržel se 0

Nezařazení – pro 5, proti 0, nepřihlášen 0, zdržel se 0

je možné fertilizovat ženu? Parlamentní debata o zákonné úpravě asistované reprodukce“ shrnuje výstižně:

Analyzovaná debata vyniká svou ironičností a absencí racionálních argumentů. Poslanci mají suplovat společenskou diskusi, ale leitmotivem jejich sdělení je skutečnost, že jejich postoje se zakládají na individuálním a často emocemi nebo ironií podbarveném názoru. Opakující se obraty, jako je „jsem hluboce/bytostně přesvědčen“, „jsem znepokojen“, nedávají prostor racionální argumentaci a odrážejí určitou neuralgickou tématu, kterému je třeba čelit expresivně, a nikoli věcně. Nezaznívá potřeba dalších informací (například o tom, kolik žen v určitém věku se v ČR v období „bez limitu“ pro asistovanou reprodukci stává matkami) a na opozitní názor volající po větší liberálnosti se reaguje odkazem ke snaze lékařů zajistit si větší finanční zisk (Slepičková 2015).

Z důvodů politického střídání sil v Poslanecké sněmovně je obtížné porovnávat chování jednotlivých stran v přístupu k umělé reprodukci. Například KDU-ČSL za Nečasovy vlády vůbec nebyla zvolena do Poslanecké sněmovny a naopak například TOP 09 neexistovala jako strana za vlády Jiřího Paroubka. Jediné tři porovnatelné strany tak zůstávají ČSSD, ODS a KSČM.

ČSSD a ODS obě vykazují nekonzistenci přístupu k umělému oplodnění. Tato nekonzistence je způsobena jejich působením v opozici nebo vládnoucí koalici – v roce 2006 ODS hlasovala v Poslanecké sněmovně i Senátu proti vládnímu návrhu novely zákona koalice ČSSD, KDU-ČSL A US-DEU, která upravovala umělé oplodnění; naproti tomu v roce 2011 to byla ODS v koalici s TOP 09 a VV, která prosazovala nový zákon o specifických zdravotních službách, který zahrnoval umělé oplodnění, a ČSSD byla proti zákonu jak v Poslanecké sněmovně, tak v Senátu.

KSČM, strana která je po roce 1989 pořád v opozici, vykazovala nekonzistenci nehledě na své postavení v Poslanecké sněmovně. O novele zákona o péči o zdraví lidu hlasovala pozitivně, naopak o novém zákoně upravujícím totéž hlasovala negativně. Důvody se nedají vyčíst z rozprav v Parlamentu, ani z pozměňovacích návrhů, a tak lze pouze spekulovat, že KSČM měla blízko nebo cítila sympatie k zákonu z roku 1966, ale už ne k zákonu upravujícím totéž v roce 2011.

Zákonodárný přístup k morálce umělé reprodukce je tedy z velké části předurčen historickou daností a konservatismem poslanců – jejich nechutí měnit něco, co už funguje; z menší části nahodilou a málo koncepční snahou jednotlivých poslanců prosadit vlastní názor skrz pozměňovací návrhy.

3.7 Změna pohlaví

3.7.1 Úvod

Novelou zákona č. 20/1966 o péči o zdraví lidu se možnost změny pohlaví dostala do platného práva v roce 1991, byť šlo o jeden vložený paragraf 27a.⁶⁰ Právní podmínky pro změnu pohlaví prošly velkou změnou v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku (Občanský zákoník 2012 - dále jen „občanský zákoník“) a zákona o specifických zdravotních službách (Zákon o specifických zdravotních službách 2011 - dále jen „Zákon o specifických zdravotních službách“).⁶¹

3.7.2 Občanský zákoník

V občanském zákoníku změnu pohlaví upravuje § 29, a to změnu pohlaví z pohledu osobního statutu člověka. Hned první věta prvního odstavce § 29 však vzbuzuje kontroverzi: „Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů.“ Toto ustanovení pro dosažení změny pohlaví vyžaduje kumulativní splnění dvou podmínek – chirurgický zákrok znemožňující další reprodukci a přeměnu pohlavních orgánů.

Mezi odborníky i transgender komunitou je § 29 občanského zákoníku vnímán jako diskriminační, zasahující do osobnostních práv a jdoucí proti nejnovějšímu lidskoprávnímu uvažování jak soudů, tak mezinárodních organizací (Otáhal a Plešmíd 2015; Kupka 2015). Důvodová zpráva (Sněmovní tisk 362/0, část č. 1/2 2011) však požadavek sterilizace a přeměny pohlavních orgánů nevysvětluje. Omezuje se na krátký odkaz k úpravě změny pohlaví v Quebecku a vysvětluje, proč zákon požaduje zánik manželství nebo registrovaného partnerství.

⁶⁰ Celé znění §27a zákona č. 548/1991 Sb. České národní rady, kterým se mění a doplňuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění zákona České národní rady č. 210/1990 Sb. a zákona České národní rady č. 425/1990 Sb.:

„1) Lékařské zásahy do reprodukční schopnosti jednotlivců, kastrace, stereotaktické operace a zákroky u transsexuálů, se provádějí pouze na žádost osoby, u níž mají být provedeny, a po schválení odbornou komisí, kterou tvoří právník, nejméně dva lékaři se specializací v příslušném oboru a dva další lékaři nezúčastnění na provádění lékařského zásahu.

2) Před podáním žádosti musí být osoba náležitě informována lékařem o povaze lékařského zásahu s upozorněním na rizika a případné nepříznivé důsledky s ním spojené.“

⁶¹ Oba zákony se vztahují ke změně pohlaví, ale zákon o specifických zdravotních službách „se týká toliko transsexuálních pacientů, tj. osob, které samy usilují o změnu pohlaví prostřednictvím chirurgických výkonů“, kdežto ustanovení v občanském zákoníku „je normou obecné povahy, reguluje uznání změny pohlaví u člověka“ (Baršová 2013).

3.7.3 Zákon o specifických zdravotních službách

Díl 4 zákona o specifických zdravotních službách upravuje změnu pohlaví zejména po medicínské stránce – stanovuje práva a povinnosti transsexuálních pacientů a zdravotních zařízení provádějících chirurgický zákrok změny pohlaví. Na rozdíl od občanského zákoníku zákon o specifických zdravotních službách nepředpokládá přeměnu pohlavních orgánů, ale předpokládá pouze chirurgický zákrok. Důvodová zpráva (Sněmovní tisk 407/0, část č. 1/2 2011) ke čtvrtému dílu zákona v podstatě pouze jinými slovy opisuje, co stojí v zákoně, místo toho, aby odůvodňovala nastavení zákona.

3.7.4 Hlasování v Parlamentu

Oba návrhy zákonů byly předloženy v době vlády Petra Nečase (ODS) a jeho 118 mandátové koalice ve složení ODS, TOP 09, VV (později LIDEM) (13. 07. 2010 – 10. 07. 2013) (Wikipedie 2018). Parlament hlasoval o přijetí nového občanského zákoníku 9. 11. 2011, kdy se pro návrh zákona vyslovilo 92 poslanců a proti 35 poslanců.⁶² O zákonu o specifických zdravotních službách Poslanecká sněmovna hlasovala 06. 11. 2011 a ústavní většinou přehlasovala Senát v poměru pro 107 hlasů a proti 70 hlasů.⁶³

Vzhledem k níže uvedenému rozboru neexistence parlamentní debaty o úpravě změně pohlaví je analýza hlasování podle politických stran irelevantní. Politické strany pravděpodobně hlasovaly o návrzích zákona v celé jejich komplexnosti a úprava změny pohlaví v jejich hlasovací politice pravděpodobně nehrála žádnou roli. Jedinou pozorovatelnou konsistencí je v ohledu strategického stranického hlasování ČSSD v opozici proti návrhům ODS ve vládnoucí koalici.

⁶² Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v následujícím poměru (Hlasování 30/86 2011):

ČSSD – pro 2, proti 11, nepřihlášen 11, zdržel se 24

ODS – pro 39, proti 0, nepřihlášen 3, zdržel se 0

TOP 09 – pro 36, proti 0, nepřihlášen 3, zdržel se 0

KSČM – pro 0, proti 23, nepřihlášen 3, zdržel se 0

VV – pro 14, proti 1, nepřihlášen 4, zdržel se 1

Nezařazení – pro 1, proti 0, nepřihlášen 2, zdržel se 2

⁶³ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v následujícím poměru (Hlasování 25/342 2011):

ČSSD – pro 0, proti 48, nepřihlášen 3, zdržel se 0

ODS – pro 49, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 0

TOP 09 – pro 39, proti 0, nepřihlášen 2, zdržel se 0

VV – pro 18, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 0

KSČM – pro 0, proti 20, nepřihlášen 1, zdržel se 0

Nezařazení – pro 1, proti 2, nepřihlášen 1, zdržel se 0

3.7.5 Závěr

Ve stenozáznamech projednávání jak občanského zákoníku, tak zákona o specifických zdravotních službách o změně pohlaví není ani jediná zmínka. Působí to téměř tak, jako by toto ustanovení u obou zákonných úprav neexistovalo.

Důvodů může být několik – například jak občanský zákoník, tak zákon o specifických zdravotních službách představovaly komplexní právní změnu čítající několik desítek (v případě občanského zákoníku tisíce) paragrafů, které upravovaly nejzákladnější a nejpodstatnější oblasti práva. Nemělo by proto být překvapením, že na některé právní instituty se v debatě nenašel čas nebo erudice. Případně si sami zákonodárci možná neuvědomovali všechny okolnosti nebo nebyli upozorněni na nedostatky, které s sebou navrhovaná úprava změny pohlaví nese. Anebo změna pohlaví a její úprava byly v návrhu natolik jasné a všemi akceptovatelné, že nebylo třeba je debatovat.

Ať bylo důvodem cokoliv, roli zákonodárce v této bioetické úpravě nelze z veřejně dostupných zdrojů zpětně určit. Na základě neexistujících parlamentních vstupů a debat do této sféry legislativy by cynik mohl dát za pravdu těm, kteří tvrdí, že Parlament pouze legitimizuje diktát vlády.

3.8 Náhradní mateřství

Institut náhradního mateřství není v současném platném právu České republiky nijak ošetřen, a tudíž s ohledem na legální licenci není ani ve své podstatě zakázán. Důsledkem je, že se náhradní matky, potenciální rodiče i děti nacházejí v právním vakuu. Jediným místem v českém právním řádu, kde je institut náhradního mateřství zmíněn, je občanský zákoník § 804 „osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.“ Druhá věta tohoto paragrafu je obtížně interpretovatelná, protože operuje s pojmem, který není nikde jinde v právním řádu ukotven, a přesto to vypadá, že náhradní mateřství legálně existuje. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku k tomuto paragrafu pouze dodává:

Dosavadní správné teoretické a praktické dovozování eliminace nejbližších příbuzných z okruhu možných osvojitelů má být napříště vyjádřeno výslovně. Výjimka ve větě druhé se vztahuje na případ náhradního mateřství, při němž se dítě narodí ženě, která není jeho biologickou matkou. Nadále však bude platit stará římská zásada, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Fyziologické předpoklady pro výkon asistované reprodukce upravuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, nicméně i text občanského zákoníku musí ve svých ustanoveních zohlednit pokrok lékařské vědy, která umožňuje vnést do dělohy ženy oplodněné vajíčko jiné ženy. Vztahy mezi ženou, která poskytla své zárodečné buňky (biologickou matkou) a dítětem, mohou být upraveny cestou osvojení. Zahraniční zkušenosti i dosavadní zkušenosti v České republice svědčí o tom, že největší zájem o náhradní mateřství bude mezi ženami, které jsou si navzájem příbuzné (Sněmovní tisk 362/0, část č. 1/2 2011).

Při schvalování zákona nového občanského zákoníku v parlamentu o tomto paragrafu nebyla zmínka ani v pozměňovacích návrzích, ani v rozpravách při jednotlivých čteních. Náhradní mateřství tedy zůstává legislativně neosvětřeno a na půdě Parlamentu neproběhla žádná zákonodárná nebo novelizační snaha tento stav změnit. Náhradní mateřství tak zůstává nejméně v Parlamentě diskutovaným, leč v reálném životě aktuálním bioetickým problémem⁶⁴. Tato situace je neudržitelná a neutěšená pro všechny zainteresované (lékaře, rodiče, náhradní matky, děti).

⁶⁴ O aktuálnosti problému svědčí například četnost a závažnost mediálních výstupů na toto téma (Kovářová 2015; iDnes 2016; Léko 2018) stejně tak jako například četnost a kvalita diplomových prací na téma náhradního mateřství v posledních pěti letech (Jonášová 2013; Skalková 2015; Štenclová 2015; Bílková 2017).

3.9 Eutanazie

3.9.1 Usmrcení na žádost v návrhu trestního zákoníku 2004

První legislativní pokus o zavedení pojmu eutanazie do českého právního řádu proběhl v roce dne 21. 07. 2004, kdy vláda Vladimíra Špidly (ČSSD) v koalici ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU s mandátem 101 hlasů (15. 07. 2002 – 04. 08. 2004) (Wikipedie 2018) předložila Poslanecké sněmovně návrh nového trestního zákoníku (Sněmovní tisk 744/0, část č. 1/6 2004). Ve vládním návrhu byla ukotvena nová kvalifikovaná skutková podstata k trestnému činu vraždy a to „usmrcení na žádost“:

§ 115 Usmrcení na žádost

- (1) Kdo ze soucitu usmrtí nevléčitelně nemocnou osobu, která trpí somatickou nemocí, na její vážně míněnou a naléhavou žádost, bude potrestán odnětím svobody až na šest let.
- (2) Vážně míněnou a naléhavou žádostí se rozumí svobodný a určitý projev vůle osoby starší osmnácti let, která není zbavena ani omezena ve způsobilosti k právním úkonům a není stížena duševní poruchou, jednoznačně a důrazně směřující k jejímu vlastnímu usmrcení. (Sněmovní tisk 744/0, část č. 1/6 2004).

Tato kvalifikovaná skutková podstata byla zařazena do návrhu trestního zákoníku proto, aby za přísně vymezených podmínek bylo takové jednání trestáno mírněji, obdobně jako je tomu například u trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou (ve vládním návrhu § 114). Důvodová zpráva k navrhovaným § 114 a 115 uvádí následující:

Vedle tradiční privilegované skutkové podstaty vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 114) se po vzoru zahraničních úprav (např. německé nebo rakouské) navrhuje zařazení nové privilegované skutkové podstaty usmrcení na žádost (§ 115), a to v podstatně užší podobě, než je v zahraničí obvyklé, když je vázáno nejen na omluvitelné pohnutky, zejména soucit, ale i na somatickou nevléčitelnou nemoc... Rozhodujícím motivem zde pak je omluvitelná pohnutka, především soucit s trpícím. V té souvislosti je třeba zdůraznit, že nejde o řešení vedoucí k beztrestnosti, ale jen k nižší trestnosti takového jednání... Stejně tak tato úprava neřeší případy zkrácení života pacienta v důsledku podávání stále se zvyšujících dávek léků nutných pro účinné tlumení bolesti, kdy není vlastním cílem jednání zkrátit život, ale tlumit bolest... (Sněmovní tisk 744/0, část č. 1/6 2004).

Jelikož předkládaný nový trestní zákoník byl velmi podstatný, dlouhý a technický, všechna tři čtení v Poslanecké sněmovně zaznamenala debatu na mnoho témat v zákoně obsažených – nejkontroverzněji o věkové hranici pro trestní odpovědnost (14 nebo 15 let). Na §115 se v debatě dostalo okrajově v každém čtení zejména díky poslancům KDU-

ČSL, přičemž bylo zjevné, že poslanecký klub KDU-ČSL bude hlasovat proti přijetí zákona, zůstane-li v něm §115 (Stenografický zápis 36. schůze 2004).

Například v prvním čtení se §115 věnoval poslanec Josef Janeček (KDU-ČSL) a považoval za důležité zdůraznit, že mnozí staří a vážně nemocní lidé mnohokrát za život řeknou, že by rádi zemřeli, a přitom to tak nemyslí:

Ono slovní vyjádření, že chci zemřít a přeji si to, vůbec není volání po smrti a vyhovění dikci tohoto zákona. Je to naopak volání po životě, tj. mluvte se mnou, starejte se o mě, pomozte mi, vždyť já tu chci být s vámi. Ta věc je totiž fakticky přesně obráceně, než je napsaná v návrhu zákona. Skutečné utrpení, které může existovat, je utrpení společenské, utrpení ze ztráty sociálních vazeb, tedy je to něco, co tato společnost dluží, na co má starý člověk nárok. Měla by to řešit tím, že mu tuto službu poskytne, nikoli tím, že ho zcela legálně pošle na onen svět (Stenografický zápis 36. schůze 2004).

Při třetím čtení se tehdejší ministr spravedlnosti Pavel Němec (US-DEU) pokusil poslancům vysvětlit, že předkládaný paragraf v žádném případě nelegalizuje eutanazii, ale pouze navrhuje nižší trestní sazbu, než je v případě trestní sazby za vraždu (Stenografický zápis 51. schůze 2005). Zároveň podotkl, že je pro něho podstatnější mít pro celý zákoník podporu klubu KDU-ČSL než trvat na §115, který by byl za cenu hlasů KDU-ČSL ochoten vypustit z návrhu. I přes tento apel §115 v návrhu zůstal a celý návrh byl odhlasován komfortní většinou pro návrh 106 hlasů a proti návrhu 69 hlasů.⁶⁵

V Senátu proběhla debata k zákoníku 08. 02. 2006 a debata konkrétně k §115 byla o trochu více artikulovanější zejména proto, že k §115 proběhl odborný seminář, na kterém promluvili právníci – specialisté na trestní zákon a mnozí senátoři si jejich názory vzali za své (Stenozáznam z 5. dne 9. schůze 2006).

Například senátor Pavel Janata (KDU-ČSL) se zmínil o nedotaženosti celého paragrafu velmi fakticky a erudovaně – upozornil na to, že v českém právním řádu nikde není definovaná „nevléčitelná somatická nemoc“ („i při cukrovce bylo možno uvažovat o usmrcení na žádost“); dále také na to, co by se stalo s opakovanou žádostí a jestli žádost člověka o usmrcení lze „považovat za právní úkon, neboť jediným možným důsledkem je zmírnění trestněprávní sankce vůči pachateli. Žádné jiné právní účinky ta žádost nemá.

⁶⁵ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v tomto poměru (Hlasování 51/210 2005):

ČSSD – pro 62, proti 0, nepřihlášen 4, zdržel se 3
ODS – pro 34, proti 11, nepřihlášen 4, zdržel se 6
KSČM – pro 1, proti 38, nepřihlášen 0, zdržel se 0
KDU-ČSL – pro 0, proti 20, nepřihlášen 1, zdržel se 0
US-DEU – pro 9, proti 0, nepřihlášen 1, zdržel se 0

A jde tedy o to, zda nejde o právní úkon neplatný;“ a upozornil na nulovou spodní hranici trestní sazby, což by mohlo znamenat úplnou legalizaci vraždy (Stenozáznam z 5. dne 9. schůze 2006).

Senátorka Alena Gajdušková (ČSSD) se jako jedna mála vystupujících v diskusi přiklonila k navrhované úpravě s tímto odůvodněním:

Hluboce věřící lidé vědí, že zásluhy v duchovním životě nejsou dány činy, ale motivy k těmto činům. Proto se domnívám, že je potřebné rozlišit zlý úmysl, brutalitu, nenávist, nízké pohnutky v případě vraždy, na druhou stranu motiv soucitu, hluboké lásky a respektu k tomu, kdo trpí. Z těchto důvodů se domnívám, že navržená úprava, kdy usmrcení na žádost je trestným činem, ale je hodnoceno jinak než vražda, je krok správným směrem (Stenozáznam z 5. dne 9. schůze 2006).

Senátor Karel Bartík (nestraník za ODA) projevil zajímavou tezi o etické a právní normě, když pozorně analyzoval text Hippokratovy přísahy, kterou skládají lékaři při dosažení kvalifikovaného vzdělání a součástí které se text „nepodám nikomu smrtící prostředek, ani kdyby mě o to kdokoliv požádal, a nikomu také nebudu radit, jak zemřít“:

Na internetu jsem si našel článek, který se nazývá „Hippokratova přísaha v současném zdravotnictví“. Zde pan MUDr. JUDr. Lumír Vondráček říká, že Hippokratova přísaha však nemá a v žádné zemi nikdy ani neměla charakter právní normy. I když byla uznávána, byla vždy pouze specifickou etickou normou, upravující chování lékaře. Byla tedy normou profesní etiky úzké skupiny lidí. Při této příležitosti bych chtěl veřejně deklarovat, že pro mě etická norma je na úrovni zákona, čili budu hlasovat pro vypuštění tohoto § 115 v textu, jak se o něm v návrhu zákona hovoří (Stenozáznam z 5. dne 9. schůze 2006).

Na konci čtení v Senátu předkládající ministr spravedlnosti Pavel Němec opět musel uvést několik věcí na pravou míru, například to, že i když není určena spodní hranice trestní sazby, neznamená to, že bude moci být upuštěno od potrestání.⁶⁶ Stejně jako v Poslanecké sněmovně také zdůrazňuje, že tento paragraf mu „nestojí za boj“ (Stenozáznam z 5. dne 9. schůze 2006) a chápe návrhy obou výborů článek vypustit, k čemuž nakonec opravdu došlo.

I přesto Senát nakonec odhlasoval zamítnutí celého návrhu zákoníku – pro zamítnutí bylo 42 senátorů, proti 22 a 10 se zdrželo (9. schůze, 122. hlasování 2006). Pravděpodobně toto hlasování bylo důsledkem rozložení sil v Senátu, kdy ODS měla

⁶⁶ Vyjádření Pavla Němce bylo konkrétně následující: „Upuštění od potrestání upravuje § 46 a je možné jen u těch trestných činů, u kterých zákon stanoví horní hranici trestní sazby do pěti let. V trestném činu usmrcení na žádost je však stanovena horní hranice ve výši šesti let, takže tzv. upuštění od potrestání není v tomto případě možné“ (Stenozáznam z 5. dne 9. schůze 2006).

většinu, kdežto v Poslanecké sněmovně byla opoziční stranou. O Senátem zamítnutém návrhu hlasovala Poslanecká sněmovna dne 21. 03. 2006 a sama návrh zamítla – nepodařilo se jí najít ústavní většinu pro přehlasování Senátu – proti bylo 65 poslanců, pro 20 poslanců.⁶⁷

Je s podivem, že i když Poslanecká sněmovna hlasovala o návrhu zákona, který 30. 11. 2005 přijala komfortní ústavní většinou (106 pro a 69 proti) – v nezměněném obsahu po zamítnutí zákona Senátem už nebyla schopna tento zákon prosadit. Z dobových zpráv lze vyčíst, že trestní zákoník byl zamítnut z mnoha důvodů, zejména však pro absenci trestního postihu „tunelářů“ (Macková 2006; Česká advokátní komora 2006); interních bojích ve vládnoucí koalici (iDnes 2006) a blížícímu se konci volebního období s volbami 2. – 3. 6. 2006, kdy bylo z průzkumů pravděpodobné vítězství opoziční ODS, což se také stalo.

3.9.2 Návrh senátního návrhu zákona senátorky Václavy Domšové o důstojné smrti 2008

První pokus o samostatnou právní úpravu eutanazie navrhla senátorka Václava Domšová (SNK-ED) v červenci roku 2008 (Zákon o důstojné smrti - senátní návrh 2008). Návrh zákona byl stručný a měl pouze dvacet paragrafů. Jeho hlavní teze výstižně pojmenovala důvodová zpráva:

Pro účely české právní úpravy byl zvolen koncept, který na první místo klade možnost, aby pacientovi, který se nachází ve zmíněném stavu trvalého fyzického nebo psychického utrpení, byla poskytnuta součinnost, resp. pomoc k tomu, aby si mohl důstojnou smrt vyvolat za odborné asistence sám. Teprve na druhém místě, pro osoby, které se nacházejí kromě jiného ve stavu nezměnitelného bezvědomí a o důstojnou smrt požádaly předem, stanoví návrh zákona eventualitu vyvolání důstojné smrti lékařem samotným. Tento koncept neklade dle názoru autorů takovou zátěž na lékaře, neboť ti se v rámci prvně zmiňované varianty nebudou přímo podílet na usmrcení pacienta, nýbrž mu k důstojné smrti poskytnou pouze svoji odbornou součinnost. Pouze u pacienta, který neučinil svoji žádost předem, resp. není ve stavu nezměnitelného bezvědomí a zároveň není schopen si důstojnou smrt vyvolat sám, zákon ponechává možnost vyvolat důstojnou smrt i tehdy, kdy by v úvahu jinak přicházela pouze pomoc k důstojné smrti (Zákon o důstojné smrti - senátní návrh 2008).

⁶⁷ Přesné rozdělení hlasů podle hlasování v tomto poměru (Hlasování 54/419 2006):

ČSSD – pro 7, proti 7, nepřihlášen 6, zdržel se 41

ODS – pro 13, proti 7, nepřihlášen 15, zdržel se 18

KSČM – pro 0, proti 35, nepřihlášen 0, zdržel se 0

KDU-ČSL – pro 0, proti 16, nepřihlášen 1, zdržel se 0

US-DEU – pro 0, proti 0, nepřihlášen 7, zdržel se 2

Senátorka Domšová otvírala diskusi v plénu Senátu 18. 09. 2008 obhajobou svého návrhu, který podle jejích slov pojímá jako pokus o otevření diskuse, ne nutně o samotném zákonu a jeho úpravě důstojné smrti. Připouštěla i variantu, že v rámci diskuse senátoři dojdou k tomu, že Česká republika není na takovou debatu připravena (Stenozáznam z 1.dne 16.schůze 2008). Debaty se účastnilo celkem 13 senátorů a senátorek a dva ministři, z toho byla většina lékařů z povolání⁶⁸ a všichni navrhovali zákon zamítnout.

Jan Rakušan (ČSSD) konstruktivně popsal jádro problému stojící před senátory: „Základ celé naší diskuse spočívá v problému, co má větší cenu, zda sám neopakovatelný dar života, či právo každého jedince s tímto darem svobodně a zcela dle své vůle zacházet“ (Stenozáznam z 1.dne 16.schůze 2008). Ovšem tohoto jádra se koncepčně v debatě nikdo nedržel. Naopak tehdejší ministr zdravotnictví Tomáš Julínek (ODS) do debaty vložil emoce:

... jsme teď vytvořili nové zákony, které jasně definují práva a povinnosti pacientů, kdy navozujeme jinou atmosféru ve zdravotnictví, pojmenováváme nové moderní trendy v léčbě, dáváme to do zákona a vytváříme nové legislativní prostředí pro to, aby se mohlo kultivovat i prostředí pro lékaře a pacienty, abychom do tohoto zákona přidávali licenci na zabíjení! Opravdu, to si nedovedu vůbec představit. Také v mém článku se dočtete, že když budeme teoretizovat, tak takovou licenci lze získat během nějakého týdenního kurzu, a že to může být na živnosták, když budu opravdu cynický, protože to nemusí dělat lékaři. To může dělat šikovný vrah, který zabije opravdu důstojně... ještě chci zdůraznit a doufám, že mně dá vývoj za pravdu: eutanazie a debata o eutanazii, jakkoliv byla zavedena v některých státech Evropy, je móda. To není žádný trend, který nás dovede v budoucnosti k tomu, že dřív nebo později k němu dospějeme... Nechme to prosím filozofům a etikům, aby se o tom bavili, protože to hýbe společností, ale nebavme se o tom s tím cílem, že to nakonec zakončíme nějakým lepším zákonem, než je tento. Věřte mně to, že tohle není cesta a že to není pozice zdravotnictví a že to není pozice lékařů! (Stenozáznam z 1.dne 16.schůze 2008).

Vzhledem k tomu, že debata byla vedena téměř výhradně lékaři, Julínkovy argumenty se více či méně opakovaly a nikdo z debatujících lékařů neprojevil jiný než lékařsky zamítavý postoj – často citující délku své lékařské praxe; faktu, že je za tu dobu o důstojnou smrt nikdo nepožádal; a klasický argument Hippokratovy přísahy a úkolu

⁶⁸ Jmenovitě: Přemysl Sobotka – ODS, Jan Rakušan – ČSSD, Tomáš Julínek – ODS, Luděk Sefzig – ODS, Pavel Sušický – ODS, Džamila Stehlíková – Strana zelených, Karel Tejnora – ODS, Vítězslav Vavroušek – ODS, Alena Venhodová – ODS, Richard Sequens – nestraníka za US-DEU.

lékaře léčit. Snad jen lékař senátor Karel Tejnora (ODS) vyjádřil sympatie pro otevření debaty a jako důvod těchto sympatií citoval vlastní zkušenost, kdy byl svědkem sebevraždy skokem z okna jiného lékaře, který se bál svého vlastního pomalého umírání na rakovinu. Stejně tak senátor Josef Zoser (SNK) vyjádřil podporu k diskusi na základě osobní zkušenosti s umírajícím v rodině. Někteří senátoři ve svých vystoupeních upozorňovali na špatný stav péče o umírající a o staré pacienty; na nedostatek hospicové péče v ČR a na celkově neutěšenou situaci českého zdravotnictví v oblasti paliativní péče (Stenozáznam z 1.dne 16.schůze 2008).

Nicméně podobně emotivně jako senátoři-lékaři, se vyjadřovali i ne-lékaři, například Karel Šebek (ODS):

A já, který jsem se opravdu bolestně loučil se svými nejbližšími, bych nikdy v životě, i kdyby mi po straně lékaři říkali: nemá šanci, nikdy bych nedokázal vyslovit větu: zemři, bude to pro tebe lepší! A nechci, aby žádný takový zákon tuto větu umožňoval, a vůbec ani vlastně nechci, aby se o tom už dále diskutovalo, protože diskutovat máme o tom, jak život mít hezčí a důstojnější, ale při umírání už je na tyto diskuse pozdě. To už je věc jenom osudu nebo boha, jak chcete (Stenozáznam z 1.dne 16.schůze 2008).

Ve stenozáznamu z diskuse nepromluvil ani jeden z jedenácti senátorů klubu KDU-ČSL, což se vysvětlilo tím, že v den diskuse a hlasování nebyli v Senátu přítomni. V den hlasování o návrhu bylo přítomno 49 senátorů a senátorek, z čehož 39 hlasovalo pro zamítnutí návrhu, 9 se zdrželo hlasování a pouze předkladatelka Domšová a senátor Václav Homolka (KSČM) se vyslovili proti zamítnutí (16. schůze, 26. hlasování, 2008). Návrh byl zamítnut.

3.9.3 Parlamentní návrh zákona skupiny poslanců o důstojné smrti 2016

Pokus o znovunastolení legislativní úpravy eutanazie nastal v květnu roku 2016 za vlády Bohuslava Sobotky (ČSSD) a jeho vládní koalice ČSSD, ANO a KDU-ČSL s mandátem 111 křesel. Skupina poslanců složená z poslanců Jiří Zlatuška (ANO), Radek Vondráček (ANO), Kristýna Zeličková (tehdejší ANO), Petr Adam (Úsvit), Pavel Čihák (ANO), Vojtěch Adam (ANO) předložila sněmovně návrh zákona 26. 05. 2016 o důstojné smrti, který doslova kopíroval původní návrh senátorky Domšové, včetně znění textu důvodové zprávy (Sněmovní tisk 820/0, část č. 1/2 2016). Vzhledem ke končícímu volebnímu období tento návrh nebyl projednán ve výborech, a jeho projednávání tak bylo ukončeno s koncem volebního období.

Stanovisko vlády k tomuto návrhu bylo negativní a oprávněně návrhu vytýkalo „řadu věcných i legislativně technických nedostatků a obsahuje velké množství nejasností a nejednoznačných ustanovení, jejichž výklad a použití by v praxi činily značné potíže“ (Sněmovní tisk 820/1, část č. 1/2 2016). Stanovisko také upozornilo na nutnost, aby jakýmkoliv legislativním pracím na toto téma předcházela „podstatně hlubší a rozsáhlejší odborná, politická a společenská diskuse nad otázkami podpory a ochrany důstojnosti života v nemoci a v závěru života“ (Sněmovní tisk 820/1, část č. 1/2 2016). V neposlední řadě vláda upozorňuje na koaliční dohodu ČSSD, ANO a KDU-ČSL, ve které se vláda zavázala v části III. 6.8, „že nebude umožněno žádné opatření v rozporu s ochranou života od početí do přirozeného konce (ne aktivní euthanásii)“ (Sněmovní tisk 820/1, část č. 1/2 2016).

3.9.4 Závěr

Nejčastější argumenty poslanců a senátorů k eutanazii byly osobního typu a vlastní zkušenosti. Dále se poslanci i senátoři shodli na tom, že česká společnost ještě „není připravena“ na jakoukoliv otevřenou debatu o eutanazii a že je „potřeba to diskutovat s veřejností.“ Jinými slovy poslanci a senátoři se odkazují na všeobecnou morálku ve společnosti, která nejenže není nakloněna eutanazii, ale zároveň není ani připravena o ní diskutovat. Eutanazie – pravděpodobně stejně jako mnoho jiných bioetických zákonů ať již existujících, nebo neexistujících – zůstane ve svém legislativním *status quo*. Zároveň však tento příklad ilustruje sílu poslaneckých a senátních návrhů k tomu, aby alespoň nějakou diskusi k bioetickým tématům vyvolaly.

4. Kapitola: závěry z podrobné analýzy bioetického zákonodárství

Z podrobné analýzy počátků a proběhů regulace nebo absentující regulace osmi různých bioetických institutů v českém zákonodárství lze celkově vyvozovat několik úvah o tom, proč české zákonodárství v těchto tématech vyznívá rozpolceně a jaký podíl na tom má historické morální dědictví; samotní zákonodárci; stranická politika a úroveň debat v parlamentu.

4.1 Morální dědictví

Historické morální dědictví má velký vliv na současnou platnou nebo chybějící právní úpravu bioetických témat v České republice. V konečném důsledku platí, že český zákonodárce, zjednodušeně řečeno, přebírá morální principy, které jsou dány historicky, a ve svém zákonodárství se proto chová relativně konzervativně. Z toho plyne rozpolcenost ohledně celkového morálního přístupu, který prosvítá skrze legislativu a který není úplně vědomým produktem současného zákonodárství:

Na straně jedné je v České republice velmi liberálně upraveno umělé přerušené těhotenství a relativně liberálně přístup k umělému oplodnění, systém dárcovství orgánů k transplantaci a výzkum kmenových buněk. Na straně druhé je přístup k náhradnímu mateřství nebo eutanazii, který zůstává zcela mimo tuto liberálnost – náhradní mateřství se nachází v právním vakuu a eutanazie je kvalifikovaná jako vražda. Mezi liberálním a restriktivním přístupem se nachází úprava změny pohlaví a dříve vyslovená přání.

Nejvíce se historické dědictví projevuje u úpravy umělého přerušené těhotenství, ve které se morální princip ochrany ženy nad ochranou nenarozeného dítěte zákonnou úpravou uplatňuje přes 60 let a v nezměněné podobě platí dodnes. Pokus o novelizaci (zrušení zákona o umělém přerušení těhotenství) byl zatím iniciován pouze jednou v novodobé parlamentní historii, a to poslanci, kteří se hlásili ke křesťanské víře. Pokus nebyl úspěšný a někteří z poslanců v rozpravě apelovali právě na historické dědictví liberálního přístupu jako jednoho z důvodů, proč novelu odmítnout – jednoduše netřeba se vracet zpět, když už něco tak dlouho funguje a požadovaná změna není předmětem veřejné debaty nebo zájmu.

Obdobné historické morální dědictví se týká i úpravy přístupu k umělému oplodnění – fakt, že umělé oplodnění není zakázáno, ale povoleno; že je placené z veřejného

zdravotního pojištění; že jsou dárci zárodečných buněk anonymní; že žena potřebuje souhlas muže – tyto v principu morální volby proběhly téměř před třiceti lety a pokusy o změnu a novelizaci se zatím nepodařily. Vyjma několika úprav týkající se věku žen, které mohou umělé oplodnění podstoupit nebo které mohou darovat vajíčka. Tyto úpravy však proběhly velmi nahodile a prošly až s nebývalou lehkostí parlamentem, vzhledem k tomu, jak důležitý mají reálný dopad.

Systém opt-out, tedy vědomého nesouhlasu s posmrtným darování orgánů – jinak se presumuje souhlas – lze také zařadit do kategorie „pohrobek morální historie“. Již jednou zvolený morální princip mezi opt-in a opt-out systémem už není předmětem zákonodárných debat, natož iniciativ toto rozhodnutí změnit.

Stejně tak se morální historický kontext může uplatňovat i na eutanazii nebo náhradní mateřství, což jsou instituty, které nikdy v platné právní úpravě nebyly. Podle absencí vládních nebo parlamentních pokusů o regulaci lze usuzovat, že český parlamentní konzervatismus se dotýká nejen nechuti měnit regulaci a morální principy, které jsou vžitě a historické, ale stejně tak se dotýká nechuti zasazovat se, aby se z nulové úpravy stala nějaká právní úprava, když nikdy předtím taková potřeba nevystala.

Další dvě úpravy, a to úprava výzkumu na embryonálních kmenových buňkách a institut dříve vysloveného přání, obě vznikly „pod tlakem“ Úmluvy o lidských právech a biomedicíně⁶⁹, a morálnímu historickému dědictví proto tolik jako jiné úpravy nepodléhají. I když právě jeden z důvodů, proč je česká úprava výzkumu na lidských embryonálních buňkách relativně liberální, je fakt, že výzkum na kmenových liniích probíhal již několik let před platnou českou právní legislativou – historicky tedy nešlo o nic nového – morální princip povoleného výzkumu na lidských embryonálních buňkách byl předem dán a jistým způsobem predeterminoval českého zákonodárce k relativně liberální české právní úpravě.

Právní ukotvení změny pohlaví je v kontextu historického morálního dědictví jedinou zkoumanou úpravou, která je relativně novodobá a relativně konzervativní – v porovnání s jinými úpravami v jiných zemích až zpátečnická. K tomuto rozhodnutí zákonodárce nelze dohledat ve stenoáznamech žádné odůvodnění a neproběhl ani žádný pokus o novelizaci. Pokud však tato zákonná úprava bude následovat osud úprav jiných, je vysoce pravděpodobné, že se ustanovení zákona o změně pohlaví v blízké době nezmění. Zasáhnout by mohla moc soudní skrz strategickou litigaci jedince se státem proti

⁶⁹ Konkrétně je česká právní úprava velmi ovlivněna články 9 „Dříve vyslovená přání“ a 18 „Výzkum na embryích in vitro“ této Úmluvy (Rada Evropy 2001).

diskriminačním ustanovením zákona nebo proaktivní poslanci/senátoři se svými vlastními novelizačními návrhy. Využívání obou těchto nástrojů je v České republice málo čtené a pravděpodobnost jejich úspěchu je také malá. Očekávat iniciativu od samotné vlády je v této oblasti ne příliš reálné.⁷⁰

Závěrem lze říci, že český zákonodárce v bioetickém zákonodárství nerad mění již zavedené principy, což má za následek celkově nevyvážené zákonodárství. To se podobá výhře nebo prohře v loterii podle toho, je-li je úprava liberální nebo není žádná nebo je konzervativní, a podle morálního postavení jednotlivce, kterého se zákonná úprava dotýká. Tento závěr potvrzují výzkumy Bachoffa (Banchoff 2005) nebo Engeli a Allison (Engeli a Allison 2013), které zjistily, že tzv. „path dependency“, což může být volně přeloženo jako historická danost nebo morální historické dědictví konkrétní moralistní politiky, silně ovlivňuje současnou a aktuální debatu a podobu veřejných politik a zákonů v oblasti bioetiky. Je totiž vždy jednodušší neotvírat témata, která jsou kontroverzní, ale již nějakým způsobem upravena; stejně tak jako je jednodušší argumentovat za zachování *status quo*, který všichni znají a jsou s ním spokojeni nebo smířeni, než argumentovat za změnu. To má za následek tzv. „lock-in effect“ tedy uzamčení nebo zakonzervování stavu bez výhledu na změnu.

V závěru je také nutno dodat, že úvahy z první kapitoly o vztahu práva a morálky ve stenoáznamech nejsou ani jednou zmíněny nebo alespoň náznakem reflektovány. Pro českého zákonodárce jsou tyto úvahy pravděpodobně příliš abstraktní a těžko formulovatelné v reálné každodenní praxi zákonodárce.

4.2 Role Poslanecké sněmovny a Senátu

Dvoukomorový parlamentní systém České republiky v některých bioetických úpravách hraje důležitou roli, protože ukazuje, že Senát ne nutně představuje Popelku české tvorby práva. Nejviditelněji se role Senátu projevila v novele zákona č. 20/1966 o péči o zdraví lidu z roku 2006 upravující umělé oplodnění. Senát sehrál klíčovou roli svými pozměňovacími návrhy, které Poslanecká sněmovna přijala společně s celým zněním zákona, a upravila tak liberální poslanecký návrh na návrh konzervativní. Dále Senát zamítl zdravotnické zákonné balíčky v roce 2011 (upravující mimo jiné změnu

⁷⁰ Dle četnosti a obsahu zasedání Výboru vlády pro sexuální menšiny iniciativa vlády v této oblasti není prioritou – v roce 2015 výbor zasedal jednou, v roce 2016 dvakrát a v roce 2017 také jen jednou (Vláda ČR 2018).

pohlaví, dříve vyslovené přání, umělé oplodnění) a vynutil na Poslanecké sněmovně přehlasování senátního zamítnutí ústavní většinou. V neposlední řadě Senát odmítl návrh nového trestního zákoníku v roce 2006, ve kterém byla navržena nová kvalifikovaná skutková podstata k trestnému činu vraždy, a to „usmrcení na žádost“. Poslanecká sněmovna nedokázala senátní zamítnutí přehlasovat ústavní většinou a návrh zákona skončil neúspěchem. Pozdější pokus o nový trestní zákoník byl již úspěšný, ale navrhovaná nová skutková podstata „usmrcení na žádost“ se do něj již vědomě nedostala – právě pro kontroverzi, kterou v předchozím legislativním návrhu v Parlamentu vyvolala.

Samostatné návrhy novel zákonů nebo rovnou nové zákony, které vznikly autorstvím skupiny poslanců nebo senátorů, byly ve sledovaných úpravách vždy neúspěšné, ale ve všech případech minimálně vyvolaly debatu na parlamentní půdě. Jednalo se o návrh zákona legalizující eutanazii, návrh zákona rušící zákon o umělém přerušeni těhotenství a návrh novely zákona rušící anonymitu dárců zárodečných buněk. Pokusy jednotlivých zákonodárců proto lze charakterizovat jako marnou snahu, která je sice sama o sobě neúčelná, ale alespoň vyvolává vlnky na stojaté hladině parlamentních debat o bioetice. Je třeba v tomto kontextu nezapomenout na výjimečnou pravomoc skupiny zákonodárců, a to oprávnění na podání návrhu ke zrušení zákona, které bylo ve sledovaných úpravách využito jednou, a to u institutu dříve vysloveného přání. Skupině poslanců, která tento úspěšný návrh na zrušení iniciovala u Ústavního soudu, vdčíme za neomezenou lhůtu platnosti dříve vysloveného přání (původně byla platnost omezena pěti lety).

Ústava sice svěřuje Parlamentu jako jednu z hlavních kompetencí tvorbu práva, ale z výše uvedené Parlamentní aktivity samotných zákonodárců lze usuzovat, že Parlament v zákonodárné oblasti bioetiky v převážné většině návrhů zákonů nebo jejich novel naplňuje vůli vlády. Parlament proto není hlavním nositelem morálních hodnot, které skrz bioetické zákonodárství nutně prosvítají.

4.3 Role politických stran a politické příslušnosti

Chování českých politikách stran podle jejich morálního hodnotového ukotvení je ve sledovaných bioetických úpravách poměrně obtížné vysledovat ze dvou důvodů. První důvod: český volební systém poměrného zastoupení umožňuje krátkodobou trvajícím účast v Parlamentu novým stranám nebo hnutím; druhým důvodem je, že analyzované právní

úpravy se vyskytují napříč několika vládními a parlamentními složeními.

Pouze tři politické strany byly v českém parlamentu vždy zastoupeny (ČSSD, ODS a KSČM) a pouze jedna strana chyběla v jednom parlamentním období (KDU-ČSL). U tří „stabilních“ parlamentních stran v oblasti bioetiky lze vypozařovat morální neukotvenost ve prospěch strategické stranické politiky:

U ODS a ČSSD je tento trend nejvíce patrný a vzhledem k jejich jasnému pravicovému a levicovému dělení nepřekvapující. A proto v době vládnutí koalic vedených ČSSD poslanci ODS hlasují proti bioetickým návrhům zákonů a novel a přesně naopak – nikoliv tedy z morálního přesvědčení podle stranické příslušnosti, ale kvůli mocenskému postavení a politickému boji opozice proti koalici. K obdobnému střetu dochází i na rovině hlasování Senátu proti Poslanecké sněmovně, kdy v případech, že je v Senátu převaha opoziční poslanecké strany, Senát hlasuje pragmaticky proti návrhům Poslanecké sněmovny.

Morální pozice poslanců a senátorů KSČM nelze z jejich hlasování v rámci sledovaných zákonných úprav vyčíst, protože v některých případech hlasovali pro změny v legislativě (novelizace umělého oplodnění, výzkum na kmenových buňkách, transplantace), v jiných případech byli připraveni celý zákon zamítnout (dříve vyslovené přání, změna pohlaví, umělé oplodnění, nová skutková podstata trestného činu usmrcení na žádost). Z uvedeného lze usuzovat nejpravděpodobněji to, že KSČM systematicky hlasuje proti vládním návrhům představující komplexní rekonfiguraci v rámci celého českého práva. Nečiní tak na základě morálního přesvědčení o správnosti nebo užitečnosti těchto zákonů a jejich úprav jednotlivých bioetických institutů, ale z povahy stavu své desítky let trvající opozice v Parlamentu.

Jedinou politickou stranou, která vykazuje konstantní morální systematickosti ve sledovaných bioetických úpravách, je KDU-ČSL, která vždy hlasuje proti jakýmkoliv liberalizačním návrhům, a naopak její poslanci předkládají vlastní konzervativní návrhy novel. KDU-ČSL tento postoj nemění, ani když je ve vládnoucí koalici, ze které liberalizační návrhy vycházejí, a tudíž se ocitá v pozici opozice vůči vlastním koaličním partnerům. Ilustrativním příkladem je zákon o výzkumu na embryonálních kmenových buňkách, který navrhla koalice vlády Jiřího Paroubka (ČSSD + KDU-ČSL + US-DEU) a všichni poslanci KDU-ČSL hlasovali proti tomu návrhu ve všech hlasováních.

U ostatních politických stran, které také měly podíl na hlasování o sledovaných zákonných úpravách nelze na tak malém vzorku jejich účasti v Poslanecké sněmovně vysledovat žádný trend. Jedná se o strany US-DEU, VV, TOP 09, ANO. Souběžně s touto

nečitelností je nutné upozornit na fakt, že Česká republika má relativně často úřednické vlády, předčasné pády vlád nebo střídání premiérů v průběhu jednoho funkčního období vlády. V těchto volatilních obdobích se jen obtížně vymýšlejí a prosazují jakékoliv komplexní návrhy zákonů, natož pak návrhy v oblasti bioetiky, které v ideálním případě vyžadují předchozí veřejné debaty a zapojení občanské společnosti, akademiků, odborných společností a jiných klíčových hráčů do zákonodárského procesu. Zákonodárství na poli bioetiky tak bylo po několik let odsouzeno ke statickému nejen z důvodů konzervativnosti a malé iniciativy zákonodárců, ale i z důvodu nestability českých vlád.

Česká republika v tomto trendu potvrzuje výzkum z oblasti moralistických politik, který poukazuje na fakt, že samotná přítomnost nábožensky založených stran v rozhodovacích mechanismech hraje důležitou roli. Tato role se netýká vlivu na konečnou podobu nebo dopad zákonodárství, ale slouží k iniciaci morálních debat a s tím spojenou polarizaci politiků, poslanců a senátorů. Jsou to právě debaty a politická polarizace, které samy o sobě ovlivňují to, že se bioetické zákonodárství posouvá dopředu (Engeli et al. 2013, s. 343–344). Stejně tak Česká republika potvrzuje výzkum Engler a Dümig (Engler a Dümig 2017), že politická příslušnost do velké míry ovlivňuje rozhodování jednotlivých poslanců v oblasti bioetiky – minimálně v Německu proti liberálním úpravám vždy hlasují poslanci CDU/CSU, ale poslanci z liberálních a socialistických stran už takovou jednotu v morálních otázkách nevykazují. V České republice KDU-ČSL zatím nikdy nebyla v pozici takové zákonodárské moci, aby mohla přímo ovlivnit bioetické zákonodárství (na rozdíl například právě od Německa), trend jejich vystupování v analyzovaných debatách je však velmi jasný. Stejně tak v České republice nejde rozkódovat konzistentnost či nekonzistentnost hlasování jiných politických stran, protože trend poukazuje na nestálost morálních postojů.

4.4 Rozpravy v Parlamentu

Stenozáznamy zachycující veřejná vystoupení zákonodárců plní funkci zpětné kontroly a zvyšují transparentnost parlamentního rozhodování. Společně s archivací jednotlivých hlasování z velké části utvářejí historii parlamentarismu a české parlamentní kultury a představují nekonečný prostor pro bádání a hledání dobových souvislostí.⁷¹

⁷¹ Jak uvádí Wintř ve své knize „Česká parlamentní kultura: „...parlamentní jednání má tedy nezastupitelnou úlohu nejen jako místo svobodné výměny názorů při přijímání zásadních politických

Stenozáznamy z jednání Parlamentu jsou přesto jen malou výsečí z celkové práce Parlamentu a nereflktují mnoho dalších, stejně podstatných informací a výstupů, které ovlivňují tvorbu zákona a jeho finální podobu. Stenozáznamy konkrétně nezachycují podrobná jednání ve výborech a na odborných seminářích Parlamentu; kuloární parlamentní debaty; jednání jednotlivých poslaneckých a senátorských klubů; schůzky zákonodárců s lobbisty a jinými aktéry, kteří mají představu o podobě zákona; debaty s voliči ve volebních okrscích daného zákonodárce; debaty v regionálních a krajských stranických buňkách a na volebních kongresech nebo sněmech. Na tato četná omezení je nutné brát ohled při vyvozování závěrů z analýzy stenozáznamů.

Konkrétně u tvorby práva týkající se otázek života a smrti lze ze stenozáznamů vyčíst několik trendů: Zákonodárci jen opravdu výjimečně podkládají svá vystoupení racionálními a dobře promyšlenými argumenty a naopak zpravidla používají emoce a osobní zkušenost jako nosné opěry svých veřejných promluv. Často se do rozpravy přihlašují reaktivně, tedy z nutkavého pocitu reagovat na konkrétní slova nebo úvahy kolegy či kolegyně, nikoliv aktivně s tím, aby své kolegy nebo kolegyně chtěli přesvědčit. Velké části rozprav vládnou muži zákonodárci, a to i v otázkách týkající se právní úpravy, která se dotýká převážně žen.

Co ze stenozáznamů nelze vyčíst jsou následující dvě absentující vlastnosti:

1. Erudovaná a systematicky vedená debata s velkou účastí zákonodárců, která by reflektovala zájem zákonodárců o problematiku. Místo toho jsou debaty povrchní a účast na nich velmi malá. Pokud už se nějaká debata rozvine, naprosto chybí jakákoliv snaha o základní etické nebo morální ukotvení nebo zarámování debaty. Argumenty, pokud nějaké zazní, jsou velmi povrchní a nejdou do hloubky – přitom u čeho jiného než u zákonů týkající se života a smrti by tyto debaty měly zaznít.

2. Ze stenozáznamů dále nelze vyčíst jakýkoliv náznak nebo snahu o komplexní úvahy o celkovém směřování a koncepci bioetického zákonodárství v ČR. Neprobíhá žádná reflexe nad tím, jak současné bioetické zákonodárství vypadá a proč; jak je na sebe navázáno nebo co v něm naopak chybí a mělo by být regulováno. Pokud by měl zvědavý čtenář hodnotit tvorbu zákonů v bioetice pouze ze stenozáznamů, došel by

rozhodnutí, ale též jako prostor, kde jsou tato politická rozhodnutí veřejně a s oponenturou odůvodňována, a tím též demokraticky legitimizována... Jde mimo jiné o to, aby pravidla a zvyklosti parlamentního jednání umožnily, aby se občané seznámili s politickým postoji poslanců a členů vlády v podobě co nejúčinnější a zároveň efektivní“ (Wintr 2010, s. 23).

pravděpodobně k závěru, že se jedná o velmi nahodilý proces, ve kterém je nutné spoléhat se na rozmary a aktivitu vystupování jednotlivých zákonodárců.

Není proto překvapivé, že největší debatu co do počtu přihlášených zákonodárců vyvolaly návrhy k potratům a eutanazii, přičemž ani jeden návrh neměl v dané politické konstelaci šanci na úspěch a jednalo se o předem odsouzený návrh sloužící právě jen k vyvolání debaty. O potratech a eutanazii má pravděpodobně každý člověk své vlastní přesvědčení (ať už odvozené z morální filozofie, zkušenosti nebo pouhé intuice) a podle toho se také debaty na tato témata nesly.

Naopak žádnou debatu zatím nevyvolalo například náhradní mateřství nebo zákonné nedostatky změny pohlaví a lze jen spekulovat, jaké jsou k tomu důvody. Pravděpodobně jsou to témata, která vyžadují určitou míru znalosti a snahy tématu porozumět a nejsou v obecném morálním diskurzu tak rozvedená a široce působící jako například potraty nebo eutanazie. Svým dopadem jsou to však regulace stejně podstatné jako ty upravující potraty nebo eutanazii.

Martin Šolc se ve své diplomové práci nad absencí veřejných a zákonodárných debat v oblasti bioetiky také zamýšlí a dochází k následujícímu:

Lze jistě argumentovat, že tento stav je zapříčiněn převažujícím konsensem české společnosti o daných problémech. Je však velkou otázkou, odkud tento konsensus vychází a zda lze vůbec mluvit o konsensu, pokud nestojí na argumenty podloženém rozhodnutí většiny společnosti pro jednu ze známých a pochopených alternativ. Jednání českého zákonodávce je spíše vhodné nahlížet jako přijetí autoritativní úpravy vynucené praktickými potřebami bez ohledu na neexistenci opravdového společenského konsensu či širší diskuse. Intenzita i hloubka české debaty o bioetických otázkách obecně je přitom velmi nízká. Omezená diskuse, která v českém prostředí probíhá, je navíc zvláštním způsobem disproporční, neboť většina odborníků, kteří se aktivně na oblast bioetiky zaměřují, vychází přímo z křesťanského a především katolického prostředí. Tato jednoznačná převaha je v rozporu s názorovou orientací většiny českého obyvatelstva, která se neztotožňuje s organizovaným náboženstvím. Odborná diskuse české bioetiky je tedy zaměřena poměrně konzervativně, zatímco většinové obyvatelstvo ji vůbec nezná a případně ji nepovažuje za příliš relevantní (Šolc 2016, s. 124).

Tato úvaha dobře odráží výše popsanou situaci, kterou lze dovodit ze stenožaznamů. Apatie, pasivita a lhostejnost české veřejnosti vůči bioetickým debatám je reflektována i v přístupu Parlamentu – míra reprezentativnosti svrchovaného lidu v Parlamentu je tedy v tomto případě velká.

4.5 Progresivní myšlení

Analýza osmi bioetických institutů neukázala, které všechny další instituty bioetiky by si zasloužily zákonodárnou úpravu nebo alespoň rozpravu a úvahu zákonodárce. Moderní biotechnologie a výzkum jdou vpřed tempem, které lze jen s obtížemi stejně rychle ukotvit na úrovni etického akademického diskurzu, natož v instituci, jakou je Parlament. Nejde však o nic absolutně nerealistického, protože příklady z jiných zemí ukazují, že s vývojem technologií a výzkumu lze držet krok i na úrovni zákonodárství.

Například ve Velké Británii je od roku 2015 legalizována mitochondriální terapie u embrya⁷², v důsledku čehož má narozené dítě tři genetické rodiče (Connor 2015) a ve Velké Británii již došlo ke dvěma povolením k takovému zákroku – děti narozené pomocí tří genetických rodičů jsou tak očekávány v roce 2018 (Hamzelou 2018). V Kalifornii je od roku 2013 uzákoněna možnost mít tři rodiče, z toho ne nutně všechny tři genetické, ale také „sociální“, a to na základě soudního určení rodičovství (Kalifornský senátní zákon 2013). Mnoho států ve Spojených státech amerických a v Evropské unii se zabývá etikou a legalitou nové metody editování genomu CRISPR (Evitt et al. 2015; Allen & Overy 2017). Umělá inteligence a její uplatnění v medicíně a lékařské diagnostice je dalším právním okruhem, který bude potřeba právně ošetřit (Greenberg 2017).

Tento seznam je s přibývajícím technologickým pokrokem téměř nekonečný a všechna témata českého zákonodárce pravděpodobně čekají a neminou. Zůstává však otázkou, do jaké míry je český zákonodárce na takový rozvoj připraven, když není připraven ani na zákonodárnou iniciativu a etické debaty bioetických témat současných.

⁷² Jednoduše laicky tento postup popisuje například reportáž České televize: „Jádrem postupu je nahrazení matčiny mitochondrií, které se v buňce podílejí na produkci energie, mitochondriemi dárkyně. Každá mitochondrie přitom nese vlastní DNA, takže narozené dítě má ve výsledku nejen matčinu a otcovu DNA, ale také DNA získanou od dárkyně“ (ČT24 2018).

Závěr

Podnět k napsání této diplomové práce vznikl z čisté akademické zvědavosti: zjistit, proč jsou bioetické zákony, které tolik ovlivňují naše životy v tom nejzásadnějším – životě a smrti – formulovány a napsány tak, jak stojí v platném právu, nebo vůbec v platném právu neexistují.

První kapitola měla za cíl přehledně a krátce zmapovat vztah morálky a práva jako dvou normativních systémů, které spolu ne nutně souvisejí. Právně-filozofická debata nad touto souvislostí se vede v moderních dějinách již desítky let a je nesporně strhujícím intelektuálním zážitkem. Nicméně, jak další kapitoly ukázaly, tento právně-filozofický problém o povaze a vztahu práva není v teorii ani praxi tvorby práva zákonodárci reflektován. První kapitola proto k celkovému přínosu diplomové práce nebyla irelevantní, ale ukázala vztah morálky a práva jako teoretický koncept, který není v tvorbě zákonů jakkoliv používáný nebo odkazovaný.

Druhá kapitola se soustředila na mechanismy tvorby práva ve vztahu politiky a práva a okrajově se dotkla vztahu politiky a morálky. Vztah politiky a práva byl popsán skrz legitimizační přenos vůle lidu na Parlament jako zákonodárny sbor podle Ústavy České republiky. Zároveň se tento popis věnoval tomu, proč máme k zákonodárství určen primárně Parlament České republiky, a ne například spolek expertů nebo jen samotnou vládu. Na základě této obhajoby role Parlamentu byla analyzována role samotných zákonodárců v procesu tvorby zákonů, jakožto klíčových činitelů odpovědných za finální podobu všech platných zákonů. Vztah politiky a morálky byl načrtnut pouze okrajově, protože se mu věnuje samostatný obor politických věd, který se zabývá politikami státu s morálním přesahem, tzv. „morality policy making“. Pro diplomovou práci byly přínosem obě podkapitoly, protože odůvodnily nutnost věnovat se tvorbě bioetickým zákonům skrz analýzu práci Parlamentu a zákonodárců a zároveň akademický výzkum ze zahraničí z oblasti moralistních politik pomohl k závěrům, že Česká republika a její zákonodárství v oblasti bioetiky nevybočuje již dříve potvrzeným trendům.

Třetí a čtvrtá kapitola přinesly nejvíce odpovědi na původní otázku diplomové práce – a to proč a jak je regulace vybraných bioetických institutů v České republice dnes v platném právu formulovaná. Třetí kapitola je co do obsahu nejobsáhlejší kapitolou a těžištěm primární výzkumné analýzy, kterou v České republice zatím nikdo neudělal, tudíž je pro diplomovou práci největším výzkumným přínosem. Ze třetí kapitoly vyplynulo několik závěrů: bioetické zákonodárství v České republice je z velké míry

dědictvím předešlých zákonodárců. Česká republika proto nemůže být považována za liberální nebo naopak konzervativní stát, protože jednoduše co bioetické téma, to různý přístup, který není a nebyl vědomým směřováním bioetických politik, ale pouhou historickou daností, kterou navíc většina zákonodárců nemá potřebu měnit nebo se jí jakkoliv zabývat. Dále výzkum ukázal malou argumentační základnu těch zákonodárců, kteří se k připravovaným zákonům nebo novelám vyjadřovali, a zároveň velké množství emocí a příběhů, které do rozpravy zákonodárci vkládali. Neposlední v řadě v analýze figurovala velká nahodilost a nekonceptnost, a to jak v návrzích zákonů autorství poslanců a senátorů, tak v jejich pozměňovacích návrzích – ani jeden ze zákonodárců neprojevil vizi nebo koncepci toho, jak by na sebe regulace bioetických institutů mohla navazovat tak, aby naplňovala například vizi vlády v této problematice nebo naplňovala společenský konsensus.

Všechny kapitoly samozřejmě trpí i některými nedostatky. První a druhá kapitola jsou kapitolami deskriptivními, které shrnují to, co už jednou bylo napsáno a vyzkoumáno, a proto pro zasvěceného čtenáře s hlubokými znalostmi v oboru jurisprudence, legisprudence a základů politických věd může překvapit míra zjednodušení těchto kapitol. Třetí a čtvrtá kapitola jsou naopak velmi detailní a třetí kapitola není vždy metodologicky jednotná, protože se zabývá celkem osmi instituty bioetiky, z toho jich je šest ukotveno v platném právu a dva v platném právu neexistují v samostatné úpravě. Celkovou slabinou diplomové práce je její mezioborová neukotvenost, následkem čehož práce neúplně naplňuje požadavky výzkumu v oboru právní vědy, v oboru etiky a v oboru politických věd.

A konečně co v této diplomové práci z kapacitních důvodů není, ale určitě by si zasloužilo být: rozšíření počtu analyzovaných bioetických institutů například na ty, které byly z diplomové práce cíleně vyloučeny; komparace regulace bioetických institutů v České republice a ve vybraných státech v zahraničí; rozšíření analýzy o neveřejné procesy tvorby práva v Parlamentu; rozšíření tvorby práva pokrývající celý legislativní proces, včetně příprav a projednávání zákonů vládou; rozšíření tvorby práva o soudcovskou složku tvorby práva v oblasti bioetiky; kvalitativně vedené rozhovory se zákonodárci o jejich aktivitě, rozhodování a hlasování u zákonů a novel s bioetickým či obecně morálním podtextem. To vše zůstává v rezervoáru inspirace autorky k napsání doktorské práce k tomuto tématu.

I přes výše uvedené nedostatky nebo absentující prvky, diplomová práce by mohla být přínosem pro všechny, kteří se bioetikou akademicky, profesně nebo jen zájmově

zabývají; stejně tak jako by mohla poskytnout návod nebo doporučení všem těm, kteří by chtěli stav legislativy v oblasti bioetiky v České republice změnit.

Seznam použitých zkratk

ANO	ANO 2011
CDU/CSU	Christlich-Demokratische Union/Christlich-Soziale Union in Bayern
CRISPR	Clustered regularly interspaced short palindromic repeats
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
DNA	Deoxyribonucleic acid
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
LEKB	Lidské embryonální kmenové buňky
LIDEM	Liberální demokraté
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
SNK-ED	SNK Evropští demokraté
US-DEU	Unie svobody – Demokratická unie
Úsvit	Úsvit přímé demokracie
VV	Věci veřejné
Zelení	Strana Zelených

Seznam literatury

9. SCHŮZE, 122. HLASOVÁNÍ, 2006. 9. schůze, 122. hlasování, 08.02.2006, Senát ČR [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=5963&O=5>
12. SCHŮZE, 53. HLASOVÁNÍ, 2012. 2. schůze, 53. hlasování, 12.10.2011, Senát ČR [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=12087&O=8>
16. SCHŮZE, 26. HLASOVÁNÍ, 2008. 16. schůze, 26. hlasování, 18.09.2008, Senát ČR [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=9217&O=6>
- ALLEN & OVERY, 2017. *Regulating CRISPR genome editing in humans: where do we go from here?* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.allenovery.com/publications/en-gb/Pages/August-2017-Regulating-CRISPR-genome-editing-in-humans-where-do-we-go-from-here---.aspx>
- BALLOTPEDIA, 2018. *State judicial elections 2016* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: https://ballotpedia.org/State_judicial_elections,_2016
- BANCHOFF, Thomas, 2005. Path Dependence and Value-Driven Issues: The Comparative Politics of Stem Cell Research. *World Politics* [online]. 57(2), 200–230. ISSN 1086-3338, 0043-8871. Dostupné z: doi:10.1353/wp.2005.0014
- BARŠOVÁ, Andrea, 2013. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online]. 3(1) [vid. 2018-05-04]. ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/viewFile/43/49>
- BASSHAM, Gregory, 2012. Legislating Morality: Scoring the Hart-Devlin Debate after Fifty Years. *Ratio Juris* [online]. 25(2), 117–132. ISSN 1467-9337. Dostupné z: doi:10.1111/j.1467-9337.2012.00506.x
- BÍLKOVÁ, Barbora, 2017. *Náhradní mateřství* [online]. Praha [vid. 2018-05-08]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/172301/>
- BOLDYS, Vojtěch, 2017. *Právněfilozofická debata mezi H. L. A. Hartem a L. Fullerem* [online]. Olomouc [vid. 2018-05-05]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Právnická fakulta. Dostupné z: <https://theses.cz/id/rfnma2?info=1;isshlret=Vojt%C4%9Bch%3BBOLDYS%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DVojt%C4%9Bch%20Boldys%26start%3D1>
- CANE, Peter, 2006. Taking Law Seriously: Starting Points of the Hart/Devlin Debate. *The Journal of Ethics* [online]. 10(1–2), 21–51. ISSN 1382-4554, 1572-8609. Dostupné z: doi:10.1007/s10892-005-4590-x
- CARON, Yves, 1969. The Legal Enforcement of Morals and the So-Called Hart-Devlin Controversy. *McGill Law Journal*. 15(1), 9–47.

CÍSAŘ, Tomáš, 2009. *Právo a morálka* [online]. Brno. [vid. 2018-05-06]. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/53259/pravf_m/

CONNOR, Steve, 2015. Three-parent babies: Britain votes in favour of law change. *The Independent* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/three-parent-babies-britain-votes-strongly-in-favour-of-law-change-10021265.html>

ČERNÝ, David, 2016. *Interrupční zákony v Československu v období 1950 až 1986* [online]. Praha [vid. 2018-05-05]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta humanitních studií. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/153924/>

ČESKÁ ADVOKÁTNÍ KOMORA, 2006. *Trestní zákoník nebyl jen o tunelování* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=969>

ČT24, 2018. V Británii povolili vznik dětí se třemi biologickými rodiči. Zatím jen ve výjimečných případech. *ČT24* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/veda/2381908-v-britanii-povolili-vznik-deti-se-tremi-biologickymi-rodici-zatim-jen-ve-vyjimecnych>

ČTK, 2017. Poslanci se neshodli na počtu schválených zákonů. Sněmovna se shodne málokdy, žertoval Sobotka. *Lidovky.cz* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/poslanci-se-neshodli-na-poctu-schvalenych-zakonu-snemovna-se-shodne-malokdy-zertoval-sobotka-ipr-/zpravy-domov.aspx?c=A170912_154009_ln_domov_ELE

DEVLIN, Patrick, 1965. *The enforcement of morals*. 1. ed. London: Oxford University.

DWORKIN, Ronald, 2001. *Když se práva berou vážně*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH. Oikúmené. ISBN 978-80-7298-022-2.

ENGELI, Isabelle a Christine Rothmayr ALLISON, 2013. Diverging against all odds? Regulatory paths in embryonic stem cell research across Western Europe. *Journal of European Public Policy* [online]. **20**(3), 407–424. ISSN 1350-1763. Dostupné z: [doi:10.1080/13501763.2013.761509](https://doi.org/10.1080/13501763.2013.761509)

ENGELI, Isabelle, Christoffer GREEN-PEDERSEN a Lars Thorup LARSEN, 2013. The puzzle of permissiveness: understanding policy processes concerning morality issues. *Journal of European Public Policy* [online]. **20**(3), 335–352. ISSN 1350-1763. Dostupné z: [doi:10.1080/13501763.2013.761500](https://doi.org/10.1080/13501763.2013.761500)

ENGLER, Fabian a Kathrin DÜMIG, 2017. Political Parties and MPs' Morality Policy Voting Behaviour: Evidence from Germany. *Parliamentary Affairs* [online]. **70**(3), 548–568. ISSN 0031-2290. Dostupné z: [doi:10.1093/pa/gsw034](https://doi.org/10.1093/pa/gsw034)

EVITT, Niklaus H., Shamik MASCHARAK a Russ B. ALTMAN, 2015. Human Germline CRISPR-Cas Modification: Toward a Regulatory Framework. *The American Journal of Bioethics* [online]. **15**(12), 25–29. ISSN 1526-5161. Dostupné z: [doi:10.1080/15265161.2015.1104160](https://doi.org/10.1080/15265161.2015.1104160)

- FELDEK, Matěj, 2011. *Vztah konzervatismu a liberalismu na pozadí debaty Hart/Devlin - pohled na problematiku prosazování morálky politikou* [online]. Brno [vid. 2018-05-08]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/262650/fss_b/
- FULLER, Lon L., 1998. *Morálka práva*. Vyd. 2. Praha: OIKOYMENH. Oikúmené. ISBN 978-80-86005-65-2.
- GAUJA, Anika, 2012. Party Dimensions of Representation in Westminster Parliaments: Australia, New Zealand and the United Kingdom. In: Olivier ROZENBERG a Magnus BLOMGREN, ed. *Parliamentary roles in modern legislatures*. London: Routledge, Routledge/ECPR studies in European political science, 78. ISBN 978-1-136-45642-8.
- GAZDÍK, Jan, 2011. Nový zákon umožní pacientům odmítnout umělý život na přístrojích. *iDnes.cz* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/novy-zakon-umozni-pacientum-odmitnout-umely-zivot-na-pristrojich-1d8-/domaci.aspx?c=A110605_210616_domaci_abr
- GENDER STUDIES, 2005. Genderový balíček 2/2015. *Gender Studies o.p.s.* [online] [vid. 2018-04-28]. Dostupné z: <http://genderstudies.cz/download/GB-reprodukcniprava-0205.pdf>
- GERLOCH, Aleš, Jan KYSELA, Zdeněk KÜHN, Jan WINTR, Jan TRYZNA, Pavel MARŠÁLEK a Karel BERAN, ed., 2008. *Teorie a praxe tvorby práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI-Wolters Kluwer. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-362-1.
- GREENBERG, Anastasia, 2017. Artificial Intelligence in Health Care: Are the Legal Algorithms Ready for the Future? *McGill Journal of Law and Health* [online]. [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://mjlh.mcgill.ca/2017/10/06/artificial-intelligence-in-healthcare-are-the-legal-algorithms-ready-for-the-future/>
- HAMZELOU, Jessica, 2018. First UK three-parent babies could be born this year. *New Scientist* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://www.newscientist.com/article/2160120-first-uk-three-parent-babies-could-be-born-this-year/>
- HART, H. L. A., 2004. *Pojem práva*. Vyd. 1. Praha: Prostor. Obzor, sv. 51. ISBN 978-80-7260-103-5.
- HARVÁNEK, Jaromír, 2013. *Právní teorie*. Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-458-9.
- HLASOVÁNÍ 10/75, 2006. *10. schůze, 75. hlasování, 17.03.2006, Návrh zákona o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=6249&O=5>
- HLASOVÁNÍ 22/64, 2011. *22. schůze, 64. hlasování, 7. září 2011, 10:16 Vl.n.z. o zdravotních službách - EU* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=54193>

- HLASOVÁNÍ 22/96, 2011. 22. schůze, 96. hlasování, 7. září 2011, 13:19 *Vl.n.z. o specifických zdravotních službách - EU* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=54225>
- HLASOVÁNÍ 25/342, 2011. 25. schůze, 342. hlasování, 6. listopadu 2011, 23:46, *Vl.n.z. o specifických zdravotních službách - EU* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=54909>
- HLASOVÁNÍ 30/86, 2011. 30. schůze, 86. hlasování, 9. listopadu 2011, 13:45, *Vl.n.z. - občanský zákoník - EU* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=54977>
- HLASOVÁNÍ 30/125, 2004. 30. schůze, 125. hlasování, 30. března 2004, 17:07, *Novela z. o umělém přeruš. těhotenství* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=35354>
- HLASOVÁNÍ 49/200, 2002. 49. schůze, 200. hlasování, 2. května 2002, 16:13, *Vládní návrh transplantací zákona* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=29478>
- HLASOVÁNÍ 51/210, 2005. 51. schůze, 210. hlasování, 30. listopadu 2005, 11:55, *V.n.z trestní zákoník - EU* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=40772>
- HLASOVÁNÍ 53/270, 2006. 53. schůze, 270. hlasování, 1. února 2006, 11:55, *Vl.n.z. o výzkumu na lidských embryon. kmen.buňk* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=42327>
- HLASOVÁNÍ 54/419, 2006. 54. schůze, 419. hlasování, 21. března 2006, 15:52, *V.n.z trestní zákoník - EU* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=43378>
- HLASOVÁNÍ 55/218, 2006. 55. schůze, 218. hlasování, 26. dubna 2006, 10:57, *Vl.n.z. o výzkumu na lidských embryon. kmen.buňk* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=43620>
- HLASOVÁNÍ 56/462, 2017. 56. schůze, 462. hlasování, 26. dubna 2017, 12:25, *Novela z. o specifických zdravotních službách - EU* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=66081>
- HLASOVÁNÍ 56/473, 2017. 56. schůze, 473. hlasování, 26. dubna 2017, 12:32, *Novela z. o specifických zdravotních službách - EU* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=66092>
- HYUN, Insoo, Amy WILKERSON a Josephine JOHNSTON, 2016. Embryology policy: Revisit the 14-day rule. *Nature News* [online]. **533**(7602), 169. Dostupné z: [doi:10.1038/533169a](https://doi.org/10.1038/533169a)
- IDNES, 2006. Němec: Kdybych byl homosexuál, přiznal bych to. *iDNES.cz* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/nemec-kdybych-byl-homosexual-priznal-bych-to-f3w-/domaci.aspx?c=A060420_144034_domaci_nel

- IDNES, 2016. Náhradním matkám se v Česku narodí až stovka dětí. Zákony na ně nemyslí. *iDNES.cz* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: https://ona.idnes.cz/nahradni-surogatni-materstvi-u-nas-v-cesku-f2n-/deti.aspx?c=A161121_222050_deti_haa
- JONÁŠOVÁ, Lucie, 2013. *Problematika surogačního mateřství ve srovnání se zahraniční právní úpravou*. [online]. Olomouc [vid. 2018-05-07]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Dostupné z: <https://theses.cz/id/i3739a?furl=%2Fid%2Fi3739a;so=nx;lang=en>
- KALIFORNSKÝ SENÁTNÍ ZÁKON, 2013. *Bill Text - SB-274 Family law: parentage: child custody and support*. [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=201320140SB274
- KNILL, Christoph, 2013. The study of morality policy: analytical implications from a public policy perspective. *Journal of European Public Policy* [online]. **20**(3), 309–317. ISSN 1350-1763. Dostupné z: doi:10.1080/13501763.2013.761494
- KOČÍ, Kristýna, 2013. *Postavení poslance PS PČR v legislativním procesu* [online]. Praha [vid. 2018-05-05]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Ústav politologie. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/52182>
- KOKEŠ, Marian, 2014. *Vybrané nedostatky zákonodárského procesu z pohledu teorie zákonodárství a judikatury Ústavního soudu ČR* [online]. Brno [vid. 2018-05-08]. Disertační práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/61174/pravf_d/
- KOVÁŘOVÁ, Radka, 2015. Handicapované dítě od náhradní matky nikdo nechtěl, skončilo v ústavu. *Novinky.cz* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/377467-handicapovane-dite-od-nahradni-matky-nikdo-nechtel-skoncilo-v-ustavu.html>
- KUPKA, Pavel, 2015. *Administrativní změna pohlaví aneb transsexualita v právu* [online]. Brno [vid. 2018-05-07]. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/348091/pravf_m/
- KYSELA, Jan, 2006. *Zákonodárství bez parlamentů: delegace a substituce zákonodárné pravomoci*. 1. vyd. Beroun: Eva Rozkotova - IFEC. Prameny a nové proudy právní vědy, No. 36. ISBN 978-80-85889-78-9.
- KYSELA, Jan, 2007. Uvedení do teorie legislativní tvorby práva aneb pokus o „právní politologii“? *Právník*. **146**(12), 1257–1288. ISSN 0231-6625.
- LÉKO, Kristián, 2018. České právo náhradní mateřství umožňuje. Má ale řadu rizik. *Lidovky.cz* [online] [vid. 2018-06-02]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/ceske-pravo-nahradni-materstvi-umoznuje-ma-ale-radu-rizik-p3g-/tema.aspx?c=A180529_140025_pozice-tema_lube
- MACKOVÁ, Martina, 2006. Sex ve 14 letech zůstává nezákonný. *Aktuálně.cz* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/sex-ve-14-letech-zustava-nezakonny/r~i:article:108799/>

MARŠÁLEK, Pavel, 2008. *Právo a společnost*. Vydání první. Praha: Auditorium. ISBN 978-80-903786-8-1.

NÁLEZ 437/2012 SB., 2012. *437/2012 Sb. Nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2012 sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ve věci zrušení § 30 odst. 2 písm. d) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, a některých ustanovení zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), a návrhu na zrušení některých dalších zákonů* [online]. 27. listopad 2012. [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://codexisuno.cz/3Bo#120>

OBČANSKÝ ZÁKONÍK, 2012. *Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. 2012. [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

OTÁHAL, Lucian a Ondřej PLEŠMÍD, 2015. Hlavní problémy současné právní úpravy v oblasti právního uznání genderové identity a návrhy jejich řešení. *proud.cz* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: proud.cz/component/attachments/download/108.html

PASTORÁKOVÁ, Mária, 2010. *Vztah práva a morálky v soudobé společnosti* [online]. Praha [vid. 2018-05-05]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/68018/>

POSLANECKÝ KLUB KDU-ČSL, 2002. *Poslanecký klub Křesťanské a demokratické unie-Československé strany lidové, Poslanecká sněmovna 2002-2006* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?l=cz&id=597&O=4>

PŘIBÁŇ, Jiří, 2007. *Právní symbolismus: o právu, čase a evropské identitě*. 1. vyd. Praha: Filosofia. Filosofie a sociální vědy, 25. ISBN 978-80-7007-266-0.

PŘIBÁŇ, Jiří, Pavel HOLLÄNDER a Hynek BAŇOUCH, 2011. *Právo a dobro v ústavní demokracii: polemické a kritické úvahy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Knižnice Sociologické aktuality, sv. 21. ISBN 978-80-7419-045-2.

RADA EVROPY, 2001. *Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny 96/2001 Sb.m.s.* [online]. 10. leden 2001. [vid. 2018-05-05]. Dostupné z: <https://www.lkcr.cz/doc/.../96-2001-umluva-o-lid-pravech-a-biomedicine-100419.pdf>

REJL, Vojtěch, 2012. První české dítě „ze zkumavky“ slaví třicetiny. *ČT24* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1136905-prvni-ceske-dite-ze-zkumavky-slavi-tricetiny>

ROJŠLOVÁ, Lucie, 2010. *Problematika umělého přerušení těhotenství v české společnosti po roce 1989* [online]. Liberec [vid. 2018-05-05]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Dostupné z: <https://knihovna-opac.tul.cz/documents/448022>

RŮŽIČKA, Osakr, 2005. Krátký přehled legalizace potratů. *TE DEUM* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: http://www.tedeum.cz/2_2015/totalitnidedictvi_0215.htm#_ftn1

SKALKOVÁ, Kateřina, 2015. *Náhradní mateřství* [online]. Olomouc [vid. 2018-05-04]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Právnická fakulta. Dostupné z: https://theses.cz/id/w84bwa/Diplomov_prce_Skalkov.pdf?lang=cs;info=1;isshlret=po%C4%8Dat%C3%A9ho%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dditi%20po%C4%8Dat%C3%A9%20um%C4%9B%C3%BDm%20oplodn%C4%9Bn%C3%ADm%26start%3D8

SLEPIČKOVÁ, Lenka, 2015. Dokdy je možné fertilizovat ženu? Parlamentní debata o zákonné úpravě asistované reprodukce. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 16(2), 60–72. Dostupné z: [doi:http://dx.doi.org/10.13060/12130028.2015.16.2.221](http://dx.doi.org/10.13060/12130028.2015.16.2.221)

SNĚMOVNÍ TISK 362/0, ČÁST Č. 1/2, 2011. *Sněmovní tisk 362/0, část č. 1/2, Vl.n.z. - občanský zákoník - EU* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 371/0, ČÁST Č. 1/3, 2014. *Sněmovní tisk 371/0, část č. 1/3, Novela z. o specifických zdravotních službách* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=371&ct1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 376/0, 2003. *Novela zákona o umělém přerušení těhotenství* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=376&ct1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 405/0, ČÁST Č. 1/2, 2011. *Sněmovní tisk 405/0, část č. 1/2 Vl.n.z. o zdravotních službách - EU* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=405&CT1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 405/1, 2011. *Sněmovní tisk 405/1, Usnesení VZ k tisku 405/0* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=405&ct1=1>

SNĚMOVNÍ TISK 407/0, ČÁST Č. 1/2, 2011. *Sněmovní tisk 407/0, část č. 1/2, Vl.n.z. o specifických zdravotních službách - EU* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=407&CT1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 407/2, 2011. *Sněmovní tisk 407/2, Pozměňovací a jiné návrhy k tisku 407/0* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=407&ct1=2>

SNĚMOVNÍ TISK 713/0, ČÁST Č. 1/4, 2012. *Sněmovní tisk 713/0, část č. 1/4, Novela z. o specifických zdravotních službách* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=713&CT1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 744/0, ČÁST Č. 1/6, 2004. *Sněmovní tisk 744/0, část č. 1/6 V.n.z. trestní zákoník - EU* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=744&O=4>

SNĚMOVNÍ TISK 820/0, ČÁST Č. 1/2, 2016. *Sněmovní tisk 820/0, část č. 1/2, N. z. o důstojné smrti* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=820&CT1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 820/1, ČÁST Č. 1/2, 2016. *Sněmovní tisk 820/1, část č. 1/2, Stanovisko vlády k tisku 820/0* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=820&CT1=1>

SNĚMOVNÍ TISK 874/0, ČÁST Č. 1/8, 2016. *Sněmovní tisk 874/0, část č. 1/8, Novela z. o specifických zdravotních službách - EU* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=874&CT1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 874/2, ČÁST Č. 1/2, 2016. *Sněmovní tisk 874/2, část č. 1/2, Pozměňovací a jiné návrhy k tisku 874/0* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=874&CT1=2>

SNĚMOVNÍ TISK 874/3, ČÁST Č. 1/2, 2017. *Sněmovní tisk 874/3, část č. 1/2, Usnesení VZ k tisku 874/0* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=874&ct1=3>

SNĚMOVNÍ TISK 1053/0, 2001. *Sněmovní tisk 1053/0, Vládní návrh transplantační zákona* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=1053&ct1=0>

SNĚMOVNÍ TISK 1071/0, ČÁST Č. 1/5, 2005. *Sněmovní tisk 1071/0, část č. 1/5, Vl.n.z. o výzkumu na lidských embryon. kmenových buňkách* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=1071&CT1=0>

SOBEK, Tomáš, 2011a. Bezhodnotový pozitivismus? In: *Právo a dobro v ústavní demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 179–190. ISBN 978-80-7419-045-2.

SOBEK, Tomáš, 2011b. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-87439-03-6.

SOBEK, Tomáš, 2016. *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy právního myšlení*. Vydání první. Praha: Ústav státu a práva AV ČR. ISBN 978-80-87439-23-4.

SOKOL, Jan, 2011. Jazyk, právo a dobro. In: *Právo a dobro v ústavní demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 75–89. ISBN 978-80-7419-045-2.

SOKOL, Jan, 2014. *Etika, život, instituce: pokus o praktickou filosofii*. Vydání v této podobě 1. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-223-1.

SOKOL, Jan, 2015. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Vydání druhé, opravené, ve Vyšehradu první. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-638-3.

SOKOLOVÁ, Jolanta, Jiří GROSPÍČ, Lenka VOSTRÁ a Jarmila ČERMÁKOVÁ, ed., 2005. *Otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice: sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého sympozia „Aktuální otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice“, Praha, 29.-30.11. 2004*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-86898-52-0.

STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 20. SCHŮZE, 2011. *Stenografický zápis 20. schůze, 12. července 2011* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/020schuz/20-1.html#q17>

- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 22. SCHŮZE, 2011a. *Stenografický zápis 22. schůze, 7. září 2011* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné
z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/022schuz/22-5.html#q329>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 22. SCHŮZE, 2011b. *Stenografický zápis 22. schůze, 30. srpna 2011* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné
z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/022schuz/22-1.html#q37>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 30. SCHŮZE, 2004. *Stenografický zápis 30. schůze, 30. března 2004* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné
z: <https://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/030schuz/30-5.html>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 36. SCHŮZE, 2004. *Stenografický zápis 36. schůze, 14. října 2004* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné
z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/036schuz/36-3.html#q251>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 43. SCHŮZE, 2001. *Stenografický zápis 43. schůze, 29. listopadu 2001* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné
z: <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/043schuz/43-3.html#q335>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 48. SCHŮZE, 2005. *Stenografický zápis 48. schůze, 27. října 2005* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné
z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/048schuz/48-11.html#q1325>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 49. SCHŮZE, 2016. *Stenografický zápis 49. schůze, 9. září 2016* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné
z: <https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/049schuz/49-4.html#q582>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 51. SCHŮZE, 2005. *Stenografický zápis 51. schůze, 30. listopadu 2005* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné
z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/051schuz/51-6.html#q564>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 53. SCHŮZE, 2006. *Stenografický zápis 53. schůze, 25. ledna 2006* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné
z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/053schuz/53-2.html#q161>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 55. SCHŮZE, 2017. *Stenografický zápis 55. schůze, 24. února 2017* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné
z: <https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/055schuz/55-4.html#q490>
- STENOGRAFICKÝ ZÁPIS 56. SCHŮZE, 2017. *Stenografický zápis 56. schůze, 26. dubna 2017* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné
z: <https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/056schuz/56-8.html#q867>
- STENOZÁZNAM Z 1.DNE 16.SCHŮZE, 2008. *Stenozáznám z 1.dne 16.schůze Senátu ČR* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné
z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=48099>
- STENOZÁZNAM Z 3.DNE 10.SCHŮZE, 2006. *Stenozáznám z 3.dne 10.schůze Senátu ČR* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné
z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=37024>

- STENOZÁZNAM Z 3.DNE 12. SCHŮZE, 2011. *Stenozáznám z 3.dne 12. schůze Senátu ČR* [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/61891/52392>
- STENOZÁZNAM Z 5. DNE 9. SCHŮZE, 2006. *Stenozáznám z 5. dne 9. schůze Senátu ČR* [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=36374>
- ŠÍN, Zbyněk, 2009. *Tvorba práva: pravidla, metodika, technika*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 978-80-7400-162-8.
- ŠOLC, Martin, 2016. *Právní aspekty výzkumu kmenových buněk* [online]. Praha [vid. 2018-04-28]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/143569/>
- ŠTENCLOVÁ, Barbara, 2015. *Právně etické otázky náhradního mateřství* [online]. Brno [vid. 2018-05-03]. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Dostupné z: <https://theses.cz/id/9m0djs?lang=cs>
- UK PARLIAMENT, 2018a. Lords by party, type of peerage and gender. *UK Parliament* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/lords/composition-of-the-lords/>
- UK PARLIAMENT, 2018b. Public Bill statistics. *UK Parliament* [online] [vid. 2018-05-06]. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/business/publications/house-of-lords-publications/records-of-activities-and-membership/public-bills-statistics/>
- USNESENÍ SENÁTU 58/21, 2006. *58. usnesení výboru pro zdravotnictví a sociální politiku z 21. schůze, konané dne 15. března 2006*. [online] [vid. 2018-05-07]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=36934>
- ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY, 1992. *Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb.* [online]. 12 1992. [vid. 2018-04-28]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>
- VEČEŘA, Miloš a Martina URBANOVÁ, 2011. *Sociologie práva*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-321-6.
- VESELÝ, Arnošt, Martin NEKOLA a Zuzana DRHOVÁ, ed., 2007. *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty, sv. 40. ISBN 978-80-86429-75-5.
- VLÁDA ČR, 2018. *Ze zasedání Výboru pro sexuální menšiny*. [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=549>
- WALDRON, Jeremy, 1999. *Law and disagreement*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-924303-7.
- WALDRON, Jeremy, 2009. Representative Lawmaking. *Boston University Law Review*. **89**(2), 335–356.

WEINBERGER, Ota, Pavel HUNGR a univerzita MASARYKOVA, 1995. *Norma a instituce: úvod do teorie práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická, sv. 153. ISBN 978-80-210-1123-6.

WIKIPEDIE, 2018. Seznam vlád Česka. *Wikipedie* [online] [vid. 2018-05-08].

Dostupné

z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Seznam_vl%C3%A1d_%C4%8Ceska&ol did=15778691

WINTR, Jan, 2010. *Česká parlamentní kultura*. Vyd. 1. Praha: Auditorium. ISBN 978-80-87284-13-1.

ZÁKON O DŮSTOJNÉ SMRTI - SENÁTNÍ NÁVRH, 2008. *Parlament České republiky, Senát, 6. funkční období, 2008. Návrh senátorky Václavy Domšové senátního návrhu zákona o důstojné smrti*. [online] [vid. 2018-05-08]. Dostupné

z: http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/webNahled?id_doc=47525&id_var=40369

ZÁKON O SPECIFICKÝCH ZDRAVOTNÍCH SLUŽBÁCH, 2011. *Zákon č. 373/2011 Sb., Zákon o specifických zdravotních službách*. [online]. 2011. [vid. 2018-05-07].

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>

ZEMANDLOVÁ, Anna, 2013. *Bioetika - vybrané otázky z pohledu práva* [online].

Brno [vid. 2018-04-28]. Disertační práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta.

Dostupné z: <https://theses.cz/id/11u505>

ZEMANOVÁ-KOPECKÁ, Radmila a Alena HECHTOVÁ, 2011. Emmerová šokována. Špek v zákoně. Pasivní eutanazie. *Parlamentní listy.cz* [online] [vid. 2018-05-06].

Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/zdravotnictvi/Emmerova-sokovana-Spek-v-zakone-Pasivni-eutanazie-202581>

ZITTEL, Thomas, 2012. Legislators and their Representational Roles: Strategic Choices or Habits of the Heart? In: Olivier ROZENBERG a Magnus BLOMGREN, ed.

Parliamentary roles in modern legislatures. London: Routledge, Routledge/ECPR studies in European political science, 78. ISBN 978-1-136-45642-8.